

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Кобрин Віктор Олександрович
“БАНКІВСЬКІ ЕЛЕКТРОННІ ПОСЛУГИ: ОСОБЛИВОСТІ
РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ”

Спеціальність 8.03050802 – банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”

Студент групи БСзм-51
В.О. Кобрин

Науковий керівник:
к.і.н., доцент Г.М. Марковецька

Дипломну роботу допущено
До захисту:
«__» _____ 2013 р.
Зав. кафедри банківської справи,
д.е.н., професор
Дзюблюк О.В. _____

Тернопіль - 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
<i>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОННИХ РОЗРАХУНКІВ У БАНКІВСЬКІЙ СПРАВІ УКРАЇНИ</i>	
1.1. Пластикові картки, як одна з основ системи електронних розрахунків	8
1.2. Дистанційне обслуговування як стратегія розширення клієнтської бази	15
1.3. Розвиток системи електронних платежів Національного банку України.....	24
Висновки до розділу I.....	37
<i>РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ</i>	
2.1. Аналіз діючої практики емісії та обігу електронних грошей в Україні	41
2.2. Програмно-технічні комплекси системи електронних платежів....	59
2.3. Оцінка здійснення розрахунків при застосуванні різних моделей обслуговування консолідованого рахунку банків у системі електронних міжбанківських платежів (СЕМП)	66
Висновки до розділу 2	87
<i>РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ</i>	
3.1. Сучасний стан правового забезпечення електронних банківських послуг в Україні.....	90
3.1. Електронні банківські послуги: світовий та вітчизняний досвід...	96
3.2. Перспективи розвитку та шляхи удосконалення електронних банківських послуг	100
Висновки до розділу 3.....	109
ВИСНОВКИ.....	111
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	119

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність вибору теми роботи пов'язана з тим, що сьогодні неможливо уявити формування банківських установ без використання сучасних інформаційних технологій та, зокрема, глобальних комп'ютерних мереж, у тому числі й Інтернет. Це пояснюється тим, що на он-лайнві банківські послуги дозволяють сьогодні проводити фінансові операції (торгівля акціями, отримання кредитів, страхування) без посередників, що призводить до зниження комісійних і прискорення обігу фінансових активів. Тому доцільно буде дослідити стан розвитку електронних банківських послуг в Україні.

Сучасний бізнес швидко змінює традиційні форми розрахунків і починає опановувати мережу Інтернет. Це зумовлює появу та розвиток електронних платіжних систем і їх різноманіття. В Україні вони не тільки започатковуються, що пояснюється слабким розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій та недосконалою нормативно-правовою базою. Але у найближчі роки треба очікувати швидкого розвитку на українському ринку електронного бізнесу і нових електронних платіжних систем, які є ще одним видом фінансових сервісів в Інтернеті. Електронні платіжні системи базуються на новій формі грошей – так званих «електронних грошах» (electronic money).

Під банківськими електронними послугами слід розуміти проведення на підставі цивільно-правового договору в інтересах та на користь клієнта банківських операцій за допомогою електронних телекомунікаційних засобів (електронних засобів зв'язку).

Важливість теми полягає в тому, що розвиток електронних банківських розрахунків, окрім взаємозв'язку між банківськими установами, сприяє розв'язанню проблеми державного рівня – скорочення готівкового обігу, що позитивно впливає на економічний розвиток країни в усіх її сферах.

Найважливішими послугами є створення систем електронних платежів і розрахунків. В Україні вже створено систему електронних платежів Національного банку України, окремі банки використовують деякі елементи зарубіжних платіжних систем та запроваджують власні системи.

Сьогодні у світі існує велика кількість різноманітних платіжних систем, побудова яких, роль, технології функціонування та кількісні характеристики в економіці країн суттєво відрізняються. Зокрема, актуальною сьогодні є розробка теоретичних пропозицій і рекомендацій щодо системи електронних платежів, скорочення готівкового грошового обігу, впровадження нових інформаційних технологій в організації міжбанківських розрахунків.

Із часу заснування Національного банку України одним із головних напрямів його діяльності було реформування міжбанківських розрахунків, створення ефективної, надійної та безпечної платіжної системи. У розрахунках і платежах, що здійснюються установами банків, знаходять відображення практично всі види економічних відносин у суспільстві. Вони охоплюють усю банківську систему України та відповідають світовим стандартам, що робить тему дослідження актуальною.

Огляд літератури з теми дослідження. Аналіз наукових публікацій і практичних розробок показує, що дослідженню проблематики електронних грошей свої праці присвятили такі зарубіжні вчені, як А. Генкін, М. Кінг, С. Овсеєнко, М. Порат, Б. Фрідмен, А. Шамраєв, Ф. Шостак та ін. Окремими дослідженнями щодо суті, ролі, значення та розвитку електронних грошей в Україні займалися українські фахівці: В. Задірака, В. Кравець, В. Крилова, О. Махаєва, В. Міщенко, А. Мороз, С. Олексюк, М. Савлук, М. Сенищ, С. Тигіпко, Г. Юрчук, В. Ющенко, Я. Чайковський, В. Челнокова та інші.

Вивченню різних аспектів теорії та практики функціонування розрахунків присвячені праці зарубіжних дослідників: Проте у їх працях досліджуються або окремі елементи функціонування платіжних систем, або дія цих систем на певних етапах економічного розвитку. Проте саме

організація електронних банківських розрахунків забезпечує життєдіяльність банківської системи України і є необхідною умовою для успішного розвитку ринкової економіки нашої держави.

Не дивлячись на те, що електронні гроші є найбільш простою і швидкою формою розрахунку, доступною практично в будь-якій країні світу, багато з користувачів не до кінця розуміють суть їх використання.

Мета і завдання дослідження. Мета дипломної роботи полягає в тому, щоб розглянути можливості застосування систем електронних розрахунків у роздрібних банківських послугах, проаналізувати роботу таких систем на основі наявного досвіду роботи банку, сучасного законодавства і технологічної оснащеності сучасних комерційних банків, визначити можливі перспективи розвитку цих систем.

Для досягнення поставленої мети передбачено постановку, формулювання та розв'язання наступних наукових й практичних завдань:

- визначити економічний зміст електронних банківських послуг;
- визначити положення банків у сфері Інтернет-банкінгу;
- визначити основні види платіжних систем та дати їм характеристику;
- визначити проблемні сторони Інтернет-банкінгу
- проаналізувати використання платіжних систем у міжбанківському обслуговуванні клієнтів;
- визначити програмно-теоретичні комплекси та моделі обслуговування рахунків у системі електронних платежів;
- узагальнити зарубіжний та вітчизняний досвід й визначити можливості удосконалення методики організації електронних банківських послуг.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є теоретичні та методологічні аспекти сутності електронних банківських послуг на сучасному етапі розвитку банківської системи України.

Предметом дослідження є роздрібні електронні банківські послуги, як високотехнологічні банківські продукти і як засіб отримання доходів комерційним банком.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу роботи становить сучасна економічна теорія, критичний синтез класичних теорій і новітніх поглядів на дослідження проблем функціонування банківських електронних послуг та взаємовідносин в умовах перехідної економіки. У процесі дослідження був застосований комплекс методів, до якого входять діалектичний метод, системний підхід до вивчення діяльності комерційних банків, метод аналізу і синтезу, метод експертних оцінок, статистичний метод.

Інформаційна база роботи. Статистичну і фактологічну основу дослідження складають закони України, постанови та декрети Кабінету Міністрів країни, укази Президента України, нормативні документи Національного банку країни, банківських установ.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з удосконаленням організації міжбанківських розрахунків. Безпосередньо у процесі дослідження одержано такі наукові результати:

- розкрито зміст та основні поняття системи міжбанківських розрахунків;
- виділено моделі та охарактеризовано інструменти системи міжбанківських розрахунків;
- проаналізовано програмно-технічні комплекси системи електронних платежів;
- розглянуто особливості організації міжбанківських розрахунків в Україні;
- визначено перспективи вдосконалення функціонування Системи електронних платежів НБУ в масових електронних платежів НБУ в

умовах фінансової кризи та створення єдиного клірингового центру з перспективою вдосконалення платіжної системи України.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробці методичних рекомендацій щодо удосконалення електронних банківських послуг комерційних банків на ринку банківських послуг, спрямованих на покращення якості обслуговування клієнтів.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дипломної роботи – 131 сторінка, у тому числі на 38 з них розміщено 16 таблиць, 24 ілюстрації, список використаних джерел зі 129 найменувань.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОННИХ РОЗРАХУНКІВ У БАНКІВСЬКІЙ СПРАВІ

1.1. Пластикові картки, як одна з основ системи електронних розрахунків

Сьогодні будь-який банк в усьому світі виконує три основні функції: збір грошових коштів, їх переміщення, і кредитування ними. Збір коштів сам по собі варто банку грошей, на переміщенні коштів вже можна заробляти, але, все ж, основний бізнес банку – це, звичайно, надання кредитів. На жаль, кредитування як підприємств, так і населення – в сучасних умовах заняття дуже ненадійне, і поки не дозволяє орієнтуватися на нього, як на основну сферу отримання доходів банком.

За допомогою організації систем електронних розрахунків цілком можливо побудувати банківські продукти, які навіть в умовах сьогодення, дозволять заробляти гроші, поєднуючи воедино всі три банківські функції: збираючи дешеві ресурси великого числа небагатих клієнтів, контролюючи пересування грошей по циклу банківських рахунків.

Все частіше і частіше населення стикається з електронними розрахунками, і все частіше сучасні інструменти грошового обігу починають витіснити на деяких ринках своїх попередників – готівкові та безготівкові гроші. Причини цього процесу досить очевидні, тому що ті кошти грошового звернення, які ми маємо зараз, аж ніяк не є ідеальними і тому йде їх безперервне вдосконалення. У якийсь момент накопичені удосконалення призводять до зміни інструментів. До того ж за останні 6-7 років увійшов Інтернет разом зі своїми принципами спілкування, бізнесу і, що природно, своїми принципово новими інструментами електронних розрахунків.

При сучасному рівні розвитку науки і техніки, інформатизації різних областей життя в сучасному суспільстві, з'явилося безліч нових технічних

можливостей проведення грошових розрахунків і взаємозаліків без використання грошей як таких. Комерційні банки в сучасних умовах, просто зобов'язані надавати клієнтам вдосконалені банківські послуги, пов'язані із застосуванням електронних систем розрахунків.

Розрахунки з використанням готівкових грошей надзвичайно дорого обходяться державним і комерційним фінансовим структурам. Випуск в обіг нових купюр, обмін старих, утримання великого персоналу, незручності і великі втрати часу пересічних клієнтів – все це важким тягарем лягає на економіку країни. Один із можливих і найбільш перспективних способів вирішення проблеми готівкового обороту – створення ефективної автоматизованої системи безготівкових розрахунків. За експертними оцінками, така система може забезпечити скорочення готівкового грошового обігу майже на третину.

З середини ХХ століття починають з'являтися автоматизовані системи розрахунків за допомогою спеціальних банківських карток. В даний час цей спосіб безготівкових розрахунків отримав таке широке поширення, що важко собі уявити сферу обслуговування в якій б вони не використовувалися. Магазини, квиткові каси, готелі, всіх країн світу готові обслужити, прийнявши пластикову картку, як засіб оплати.

В даний час пластикові картки – це інструмент, який зараз є сучасним, доступним для загального користування і останнім часом все частіше змагається з тим, що ми звикли називати грошима у готівковій та безготівковій формі. Вони є найбільш близькими до готівки грошам, вже досить усталеними і звичними для користувачів.

О.І. Лаврушин [122] у своїх працях розглядає основні поняття і принципи використання пластикових карток як сучасного платіжного інструменту на міжнародному і інших ринках.

Механізм функціонування системи електронних розрахунків заснований на застосуванні пластикових карток і включає в себе операції, здійснювані за допомогою банкоматів, електронні системи розрахунків

населення в торговельних організаціях, системи банківського обслуговування клієнтів вдома та на робочому місці. Пластикова картка – це узагальнюючий термі, який узагальнює всі види карток, різних як за призначенням, набору, які надаються з їхньою допомогою послуг, так і за своїми технічними можливостями і організаціям їх випуску.

У процесі формування системи електронних грошових розрахунків на Заході була створена організація ISO (International Standards Organization), яка розробила певні стандарти на зовнішній вигляд пластикових карт; порядок нумерації рахунків; формат магнітних смуг; формат повідомлення, що посилається власникові картки про його операції. Членами International Standards Organization є такі великі емітенти карток, як VISA, Master Card, American Express.

В даний час більше 200 країн світу використовують пластикові картки в платіжному обороті, що дозволяє зробити висновок про те, що пластикові картки є найважливішим елементом так званої «технологічної революції» в банківській справі. Саме пластикові картки в ряді випадків виступають ключовим елементом електронних банківських та інших систем. Вони вийшли на передові позиції в організації грошового обороту індустріально розвинених країн Заходу, поступово витісняючи чеки і чекові книжки.

Банк зацікавлений працювати з картками виходячи з наступних міркувань. Вони дозволяють збільшувати обсяги залучених ресурсів, є на увазі, по-перше, ті суми, які власники карток мають покласти на свої спеціальні рахунки в банку. По-друге, це можуть бути страхові депозити, до яких банки вдаються для забезпечення більшої надійності «критичних» операцій.

За всі операції з картками (купівля, отримання готівки, конвертація) банк, як правило, стягує комісійні. Крім того, клієнт платить за отримання самої картки.

Підвищується конкурентний потенціал банку з урахуванням загальноосвітньої тенденції витіснення з платіжного обороту не тільки

готівкових грошей, а й чеків, росте авторитет банку як учасника інноваційних процесів.

Що стосується менш приємного боку «карткового» бізнесу, для банку вона пов'язана з досить високими витратами, особливо на початку роботи з картками (вступ у вже існуючу систему або організація власного процесингового центру, витрати на технічне та програмне забезпечення, налагодження зв'язків з магазинами і т.д.).

Високі витрати, а також слабкий розвиток сучасних засобів зв'язку, без яких не можна вести обслуговування карток, і деякі інші обставини роблять великі інвестиції в картковий бізнес і умовах України дуже ризикованими.

З позиції емітента-банку, що випускає картки в обіг найбільш серйозним є питання рентабельності виконуваних робіт. Так для більшості операцій, які виконують за допомогою кредитних карток, потрібно кілька років, щоб стати прибутковими. Незважаючи на труднощі у визначенні суми доходів від використання кредитних карток, оскільки ця сфера діяльності банку тісно пов'язана з комп'ютерними послугами, було визначено, що середня прибутковість до суми вкладеного капіталу становила 29,9%.

У світовій банківській практиці використання пластикових карток є важливим джерелом прибутку. У США, за деякими оцінками, за кредитних карток представляють лише 6 % кредитів, що видаються банками, але при цьому вони дають 10 % усього доходу, що отримуються цими банками.

За станом на 01 квітня 2012 року банками України емітовано 59 млн. платіжних карток [62, с.21], з яких більше половини активно використовується для здійснення платіжних операцій.

Зазначимо, що збільшення кількості платіжних карток в Україні відбувалося на тлі активного розвитку відповідної інфраструктури. Так, упродовж 2011 року кількість банкоматів, які обслуговують держателів платіжних карток, збільшилася на 9,4 % і на початок 2012 року становила майже 33 тис. одиниць (рис. 1.1) [62, с. 21]. На сьогодні в Україні на 1 млн. населення

припадає 724 банкомати, що перевищує середнє значення аналогічного показника для країн ЄС.

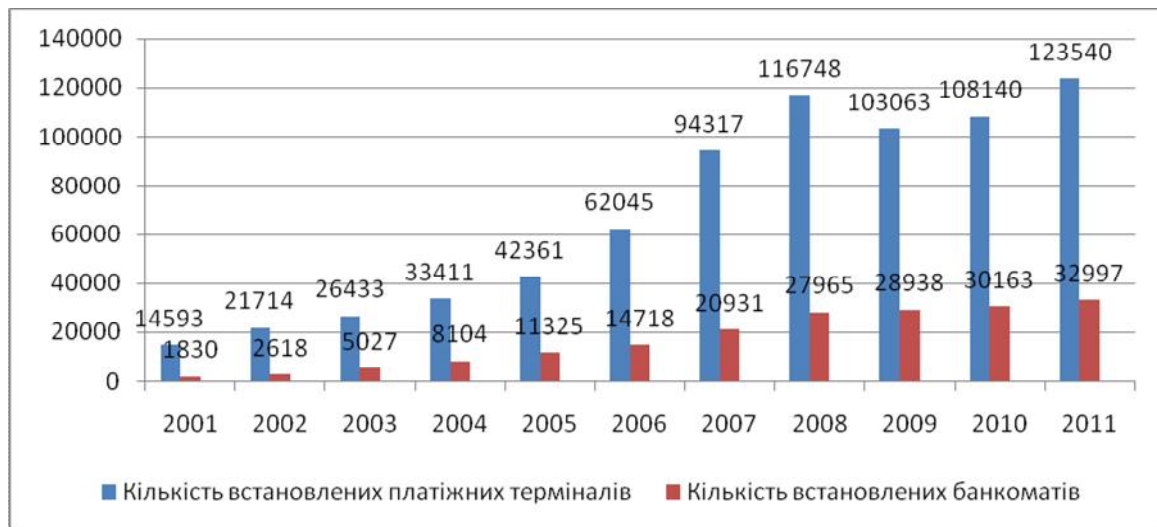

Рис. 1.1. Кількість встановлених банками України банкоматів і платіжних терміналів у 2001-2011 рр. [62, с. 21]

Кількість платіжних терміналів, за допомогою яких користувачі можуть оплатити вартість товарів і послуг, упродовж 2011 року збільшилася на 14 % і на початок 2012 року становила 123,54 тис. одиниць (див. рис. 1.1). Нині в Україні на 1 млн. населення припадає 2709 терміналів, що у декілька разів менше від середнього значення аналогічного показника для країн ЄС.

У цілому розвиток інфраструктури ринку платіжних карток в Україні (POS-термінали, імпринтери та банкомати) відповідає темпам зростання кількості банківських карток. Проте більше половини цієї інфраструктури припадає всього на п'ять регіонів (Київ і Київська область – 20,7 %; Дніпропетровська область – 9,3 %; Донецька область – 8,7 %; Харківська область – 6,1 %; Одеська область – 5,9 %). [62, с. 21]. Водночас такий регіональний дисбаланс щодо розподілу інфраструктурних об'єктів дає підстави сподіватися на збільшення обсягів безготівкових роздрібних платежів і банківського самообслуговування в майбутньому за умов поліпшення інфраструктури в регіонах.

Загалом у 2011 році відбулося збільшення кількості та обсягів операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, відповідно на 182,8 млн. одиниць (+26%) та на 125,2 млрд. грн. (+22 %) [62, с. 21].

Незважаючи на те, що кількість емітованих платіжних карток в Україні на одного жителя відповідає середньому значенню цього показника в країнах ЄС, у вітчизняній практиці платіжні картки використовуються переважно з метою зняття готівки, тобто фактично вони замінюють собою каси. Так, протягом 2011 року найбільша питома вага операцій з використанням платіжних карток припадає саме на зняття готівки – 91,9 % від загальної суми операцій (рис. 2.2) [62, с. 21].

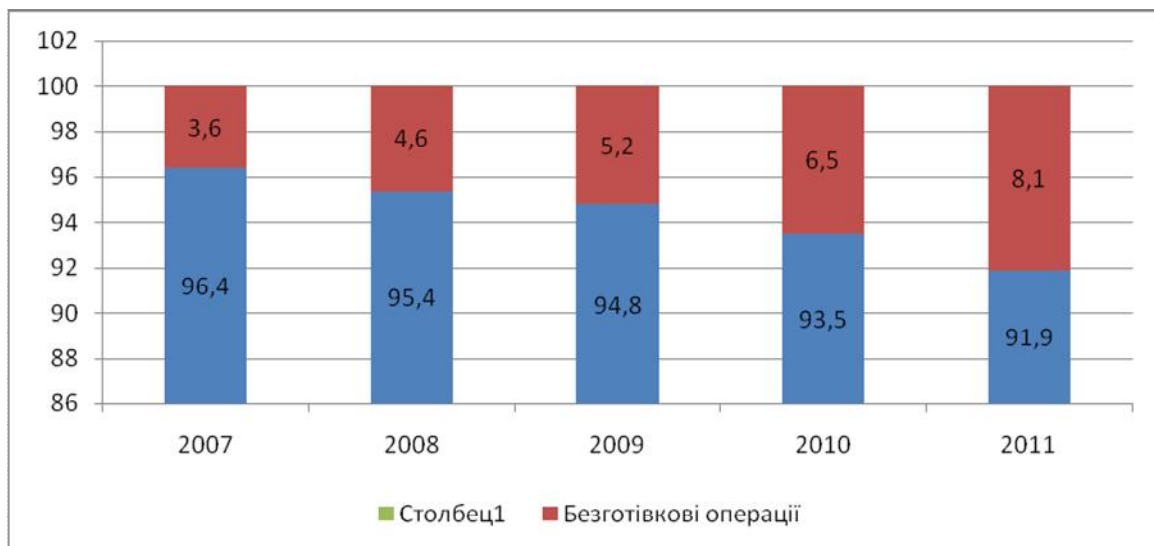

Рис. 1.2. Частка безготівкових роздрібних платежів та готівкових операцій у загальній сумі операцій з використанням платіжних карток [62, с. 21]

Кількість операцій зі зняття готівки в 2011 році збільшилася на 90,1 млн. одиниць (+16 %) і становила понад 661 млн. одиниць (майже 76 % від загальної кількості операцій із платіжними картками), а безготівкових платежів – на 92,6 млн. одиниць та становила понад 214 млн. одиниць (24,5

% від загальної кількості операцій із платіжними картками) (рис. 1.3) [62, с. 21].

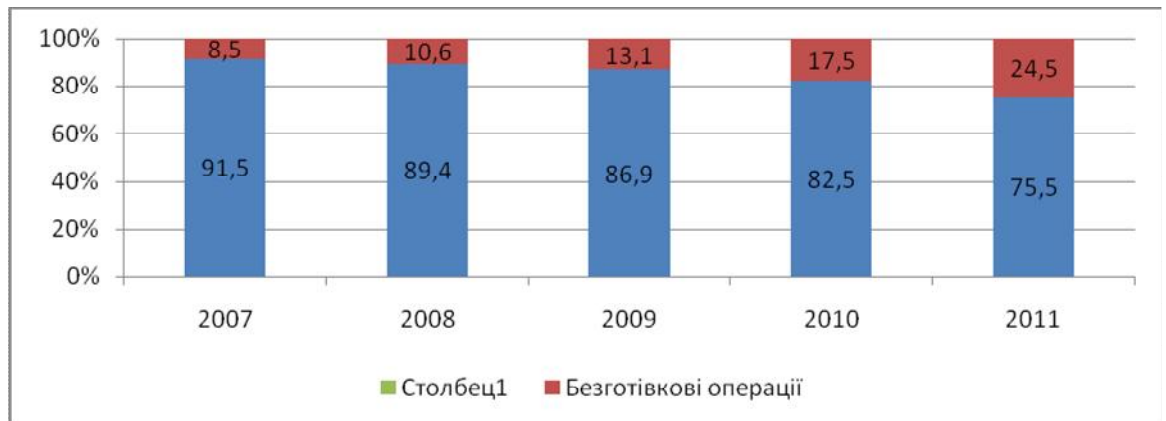

Рис. 1.3. Частка кількості безготівкових роздрібних платежів і кількості операцій зі зняття готівки в загальному обсязі операцій з використанням платіжних карток [62, с. 21]

Основні причини значної питомої ваги операцій зі зняття готівки полягають, з одного боку, в консерватизмі населення щодо безготівкових роздрібних платежів через звичку розраховуватися готівкою. А з другого – у відсутності стимулів для підприємств торгівлі та сфери послуг встановлювати обладнання для здійснення таких розрахунків внаслідок необхідності здійснення капітальних витрат на придбання терміналів та високі тарифи на їх обслуговування, а також необхідність оприлюднювати інформацію про реальні обороти і сплачувати відповідні податки.

Активно розвиваючи дану галузь, нерідко не віддають собі звіту в тому, що мова йде про високоризикових операціях. Розглядаючи негативні сторони застосування карток, звертають на себе увагу дві проблеми:

- по-перше, обсяг паперового документообігу істотно не знижується;
- по-друге, високий рівень неправомочного користування картками, підробок, шахрайства.

Використання кредитних карток істот впливає на розвиток безготівкового грошового обороту, скорочує витрати обігу. Існують деякі інші переваги:

- зростання обороту і прибутку;
- підвищення конкурентоспроможності та престижу банків;
- підприємств роздрібної торгівлі, інших організацій, що приймають картки;
- наявність гарантії платежу;
- зростання зайнятості, наприклад у сфері зарубіжного туризму та ін.

Компанії з випуску кредитних карток організовують гучні рекламні компанії, що підкреслюють ці переваги. Свої витрати компанії покривають доходами від відстрочених платежів власників карток. Слід зазначити, що у розвитку цієї сфери послуг, поширенні карток зацікавлені як компанії і банки, так і їхні клієнти.

Використання новітніх платіжних засобів, зокрема, кредитних карток, дозволяє банкам істотно знизити свої витрати на виготовлення, обробку, облік паперово-грошової маси, інших паперових платіжних засобів, заощадити час і витрати живої праці. Величезна робота щодо здійснення електронних розрахунків виконується швидко, надійно, при мінімальній потребі в обслуговуванні.

Крім того, користування кредитною картокою докорінно змінює психологію клієнта, поволі прищеплюючи йому комп'ютерне мислення, уміння поводитися з технікою, розраховувати власні витрати на перспективу.

1.2. Дистанційне обслуговування як стратегія розширення клієнтської бази

Спектр послуг, що надається клієнтам електронного банкінгу, практично не відрізняється від того, що доступний клієнтам в офісі банку. Таким чином, під електронними банківськими послугами слід розуміти дії банку, що спрямовані на вдосконалення та реалізацію звичних банківських операцій шляхом використання інформаційних систем. Безперечно, електронні послуги базуються на відомих банківських операціях і не можуть існувати відокремлено. Але поява Інтернет-комерції стала результатом появи

відносно нових банківських продуктів, таких як: обслуговування платежів Інтернет-магазину, електронна сертифікація, мобільний банкінг (використання мобільного зв'язку та SMS-повідомлень), віртуальні платіжні картки та інші, що стали результатом розвитку Всесвітньої мережі.

Вітчизняні банки вже мають достатній досвід роботи з системами Клієнт-банк та телебанкінгу. На черзі – Інтернет-банкінг.

Традиційна практика обслуговування приватних клієнтів, що склалася історично, передбачає обов'язків візит клієнта в банк для проведення операції. Це означає, що банк для того, щоб обслужити клієнтів, змушений створити певну розгалужену (філійну) інфраструктуру і вкласти великі кошти, причому термін окупності витрат становить не один рік. Більшість українських банків не можуть дозволити собі заморожувати великі суми у філіях, тому філійна модель неприйнятна для нових операторів на цьому ринку. Цілком логічно, що сьогодні спостерігається поступовий перехід від класичної філійної моделі до моделі дистанційного банківського обслуговування (ДБО).

Дистанційне банківське обслуговування – це технологія, в якій проведення банківських операцій не вимагає візиту в банк. Усе, що не виконується безпосередньо в офісі банку, має здійснювати система дистанційного банківського обслуговування [99, с. 355].

Еволюція банківської системи в бік дистанційної моделі банківського обслуговування зумовлена низкою об'єктивних особливостей економічного і соціального середовища, в якому функціонують банки, і, перш за все, - упровадженням нових інформаційних технологій і систем автоматизації банківських операцій.

Дистанційне банківське обслуговування передбачає роботу не лише з клієнтами банку, а й з банками-кореспондентами і підрозділами банку – філіями, відділеннями, віддаленими касами, обмінними пунктами тощо. Послуги ДБО охоплюють як найпростіші інформаційні сервіси, скажімо, отримання інформації про залишок коштів на рахунку, до найскладніших

форм обслуговування, таких, як отримання кредиту в режимі віддаленого доступу або розміщення заявок брокерів під час операцій на фондовому або валютному ринку. Застосовуючи технології ДБО, банк проводить платежі або здійснює інші операції з коштами клієнтів на основі дистанційних розпоряджень, що їх передають клієнти в банк різними каналами доступу (телефонні, Інтернет тощо) за допомогою різних засобів доступу (рис. 1.4).

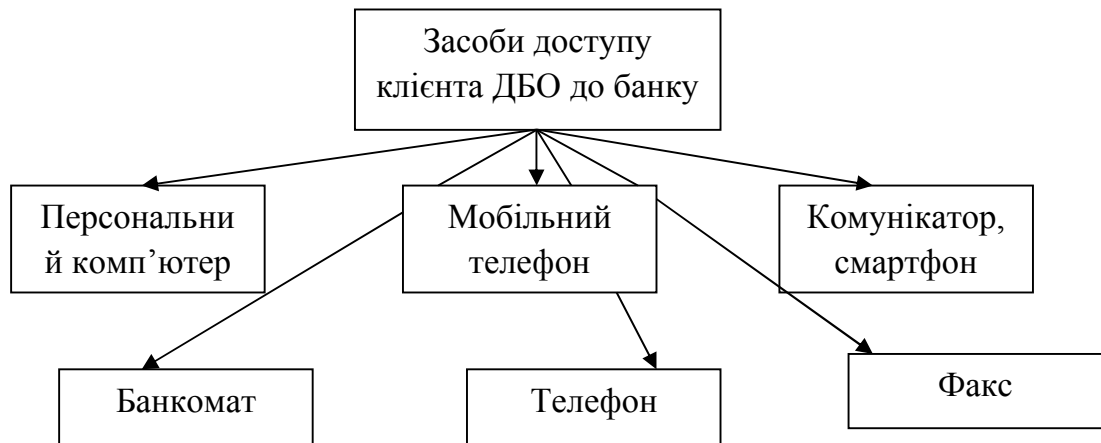

Рис. 1.4. Засоби дистанційного доступу клієнта до банку [99, с. 356]

Отже, банк, що дає своїм клієнтам повний набір сервісів ДБО, стає телекомунікаційно-фінансовим центром, до якого різними каналами надходять розпорядження клієнтів. Клієнт такого комунікаційного банку може використовувати для проведення операцій будь-які доступні канали або користуватись різними комбінаціями каналів залежно від ситуації (комп'ютер – на робочому місці в разі управління рахунками з роботи, мобільний телефон – дорогою додому і звичайний телефон або інтерактивний телевізор – удома).

Функціонування системи ДБО базується на таких принципах:

- екстериторіальність і неперервність роботи системи – клієнтові дається можливість управління коштами незалежно від його місцезнаходження і часу доби;
- загальнодоступність – засоби доступу клієнта до системи мають бути достатньо поширені і прийнятні за ціною;

- множинність каналів доступу – у системі має бути передбачена можливість використання різних каналів і в будь-якому поєднанні;
- інтерактивність обслуговування – система має забезпечувати можливість проведення операцій у режимі самообслуговування, водночас клієнт повинен мати можливість вибору між проведенням операцій в інтерактивному режимі і через оператора;
- проведення операцій у режимі реального часу в тих випадках, коли це можливо;
- мінімізація ручної обробки операцій – технологія ДБО має максимально виключати або скорочувати стадії, що вимагають ручної обробки. В ідеалі операції, що їх проводять клієнти в режимі самообслуговування, мають оброблятися від їх ініціалізації до закінчення в автоматичному режимі [99, с. 357].

Типова система ДБО заснована на використанні автоматизованої комп'ютерної системи, до складу якої входять такі компоненти:

- 1) сервер каналу зв'язку – забезпечує інтерфейс між системою і клієнтами у формі реєстрації дистанційних розпоряджень клієнтів і створення відповідних електронних документів у базі даних системи ДБО.
- 2) сервер обробки дистанційних розпоряджень – призначений для обробки зареєстрованих дистанційних розпоряджень клієнтів і формування на їхній основі документів (квитанцій, повідомлень, платіжних доручень тощо) і реальних проведенень на внутрішніх рахунках системи ДБО.
- 3) операційний день системи ДБО (окремий програмний комплекс або складова частина системи автоматизації банківських операцій) – призначений для збереження інформації про клієнтів, рахунки, проведені операції тощо [99, с. 357].

Упровадження технології ДБО є вигідним як для банків, так і для клієнтів.

Нині всі банки України пропонують своїм клієнтам сучасні інструменти для управління рахунками. Дистанційне обслуговування рахунку клієнта може здійснюватися за допомогою систем «Клієнт – банк», «Клієнт – Інтернет – банк» і телефонного (мобільного) банкінгу. Але незважаючи на те, що останнім часом оперативне ведення клієнтом своїх рахунків у банку та обмін технологічною інформацією, визначеною договором між банком і клієнтом, стає дедалі популярнішою, питома вага клієнтів, які використовують систему дистанційного обслуговування, ще залишається незначною. Водночас позитивна динаміка цього процесу є надзвичайно високою, в чому, безперечно, є й заслуга Національного банку України.

Так, за станом на 01.07.2012 року понад 11 млн. клієнтів мали в своєму розпорядженні майже 15 млн. рахунків, обслуговування яких здійснювалося дистанційно (рис. 1.5; 1.6) [62, с. 21]. Лише в першому півріччі 2012 року кількість таких клієнтів збільшилася на 4,4 млн. осіб, тобто на 63,8 % [62, с. 21].

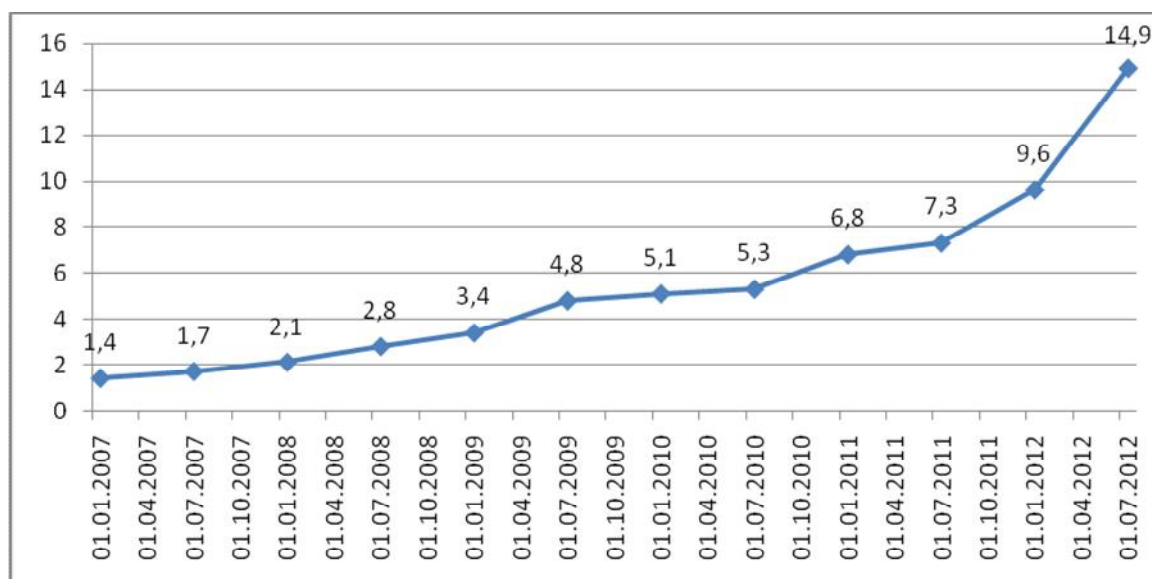

Рис. 1.5. Кількість клієнтів банків, які використовують систему дистанційного обслуговування рахунків у 2007 – 2012 рр. [62, с. 22]

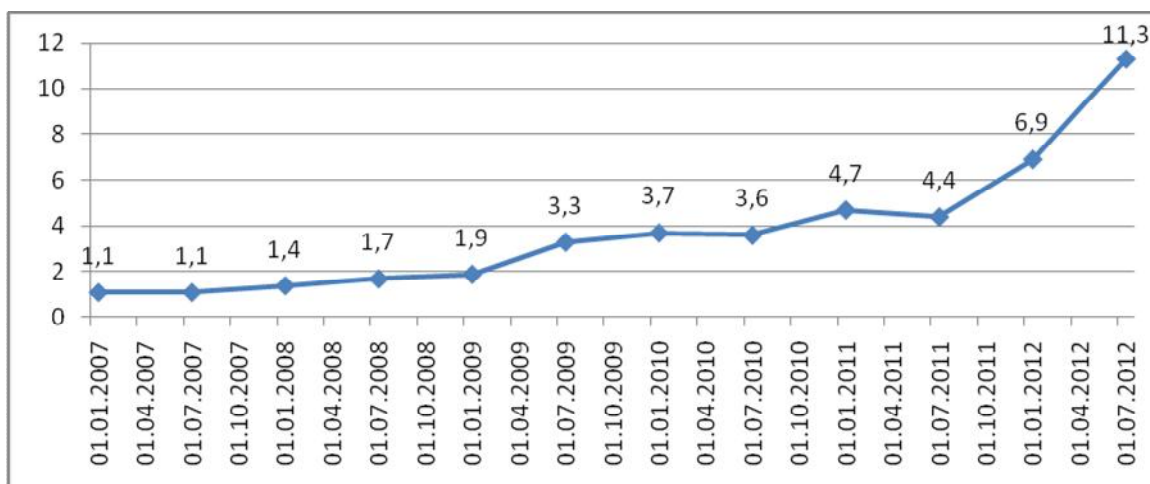

Рис. 1.6. Кількість поточних і депозитних рахунків, введення яких здійснюється за допомогою системи дистанційного обслуговування у 2007 – 2012 рр. [62, с. 22]

При цьому 43,9 % клієнтів – суб'єктів господарювання використовували систему дистанційного обслуговування, з них дві третини (67,6 %) обслуговувались у п'яти банках України [62, с. 21]. Останніми роками спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості клієнтів – суб'єктів господарювання, які використовують систему дистанційного обслуговування таких рахунків (рис. 1.7) [62, с. 21].

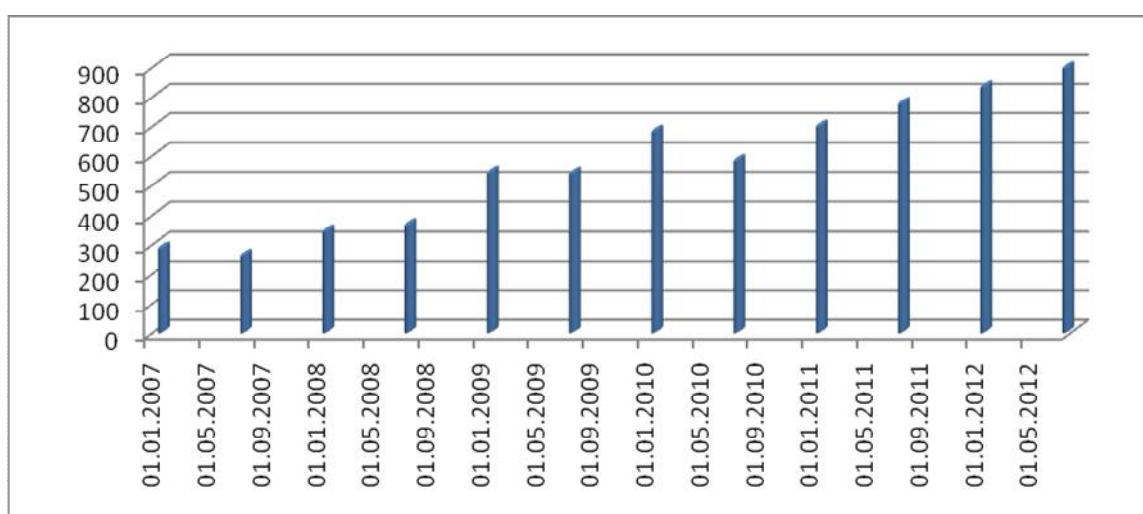

Рис. 1.7. Кількість клієнтів – суб'єктів господарювання, які використовують систему дистанційного обслуговування в 2007 – 2012 рр. [62, с. 22]

Проте, незважаючи на певні позитивні тенденції щодо застосування системи дистанційного обслуговування в Україні, нині доводиться констатувати наявність значного нереалізованого потенціалу використання клієнтами переваг такого обслуговування.

Водночас украй важливим у сучасних умовах є те, що на ринку дистанційного банківського обслуговування відбуваються якісні зміни, які дають змогу клієнтам користуватися послугами цього сервісу в будь-якій точці світу, використовуючи будь-який канал зв'язку з банком. Дедалі частіше клієнти користуються банківськими послугами за допомогою мобільного Інтернету.

Останні світові тенденції свідчать, що мобільні банківські послуги з іміджевого продукту перетворились у вельми поширений спосіб обслуговування клієнтів банків. Активне застосування таких банківських послуг спричинене, з одного боку, прагненням банків розширити у такий спосіб перелік послуг, підвищивши їх якість та охопити якомога більшу частину клієнтів. З другого боку, саме безпосередній попит споживачів (з огляду на постійне зростання доступності Інтернету, мобільного банкінгу) зумовлює активний розвиток мобільних банківських послуг. Адже нині значну питому вагу корпоративних клієнтів становлять представники середнього та малого бізнесу, які досить часто (зокрема внаслідок специфіки своєї діяльності) не мають технічної можливості повноцінно працювати в традиційній системі «Клієнт – банк». Саме такі клієнти формують попит на послуги дистанційного банківського обслуговування, зокрема за допомогою мобільних пристроїв [62, с. 22].

Крім того, дедалі більше приватних клієнтів виявляє бажання отримувати інформацію про стан рахунку, оплачувати комунальні та послуги зв'язку, поповнювати депозит або сплачувати кредит дистанційно, не відвідуючи банківську установу.

Враховуючи ці чинники, є підстави припускати, що у подальшому в Україні зростатиме кількість клієнтів, які надаватимуть перевагу

безконтактним карткам та мобільним телефонам, а не традиційним платіжним карткам. При цьому активному застосуванню мобільних телефонів у ролі інструменту платежу передаватимуть так звані «тимчасові технології» [62, с. 22]. Зокрема, випуск наклейок-стікерів (міні-карток з антеною, які зазвичай прикріплюються до мобільного телефону) або емісія звичайних платіжних карток із чіпом, магнітною смугою, однак додатково обладнаними антеною для здійснення безконтактних платежів [62, с. 22].

На сьогодні лише декілька банків України можуть запропонувати своїм клієнтам безконтактні платіжні картки (наклейки-стікери). Проте застосовувати їх можна в досить обмеженій кількості терміналів. Але з урахуванням того, що подальший розвиток безготівкових платежів значною мірою залежатиме від удосконалення інструментів і технологій їх проведення, впровадження безконтактних технологій та розвиток відповідної термінальної мережі в Україні на сьогодні є вкрай актуальними.

У 2011 році через програмно-технічні комплекси самообслуговування (ПТКС) здійснено розрахунків на загальну суму 46,4 млрд. грн., що в 2,1 раза перевищує показник 2010 року. Кількість таких комплексів самообслуговування протягом 2011 року збільшилася на 27,6 % і становила 92,4 тис. одиниць. При цьому ринок послуг прийняття грошових коштів з метою їх подальшого переказу через програмно-технічні комплекси самообслуговування в першому півріччі 2012 року характеризувався такими тенденціями [62, с. 22]:

- зменшення кількості ПТКС банків на 7 % і збільшення кількості ПТКС агентів банків і внутрішньодержавних небанківських платіжних систем (надалі – ВНПС) відповідно на 26 % і 11 % (рис. 1.8);
- збільшення обсягів готівки, прийнятої через ПТКС, які належать: банкам – на 27%; агентам банків – на 12%; членам ВНПС – на 23 % (рис. 1.9).

Рис. 1.8. Кількість програмно-технічних комплексів самообслуговування (ПТКС) в Україні в I та II кварталах 2012 р. [62, с. 23]

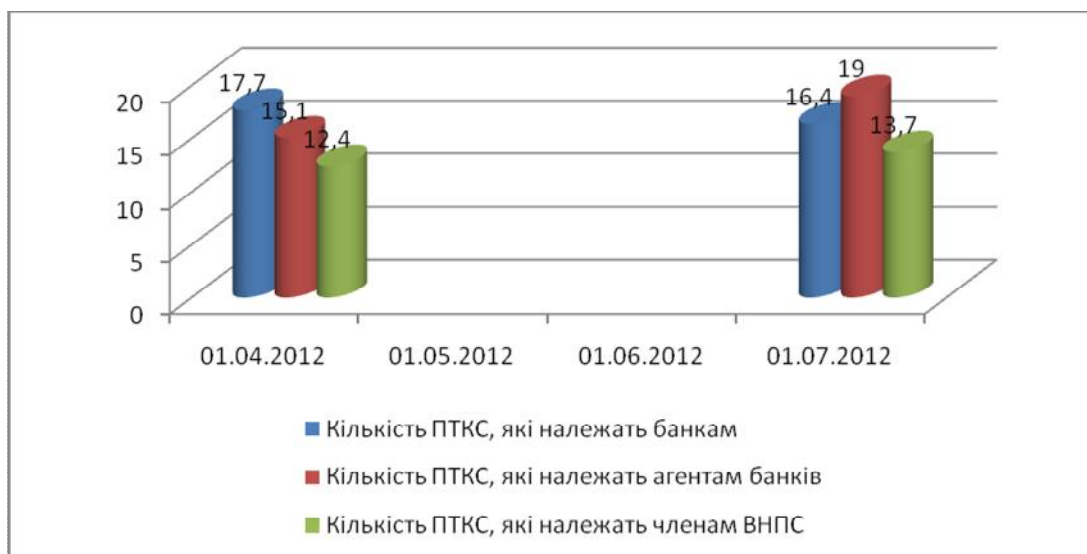

Рис. 1.8. Кількість програмно-технічних комплексів самообслуговування (ПТКС) в Україні в I та II кварталах 2012 р. [62, с. 23]

Загалом, враховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що в Україні розвиток безготівкових роздрібних платежів відбувається вельми динамічно. Суттєво зросла кількість платіжних карток, швидко збільшується кількість клієнтів, які надають перевагу використанню системи

дистанційного обслуговування, започатковано проекти з випуску безконтактних карток в Україні. Проте інфраструктурна мережа, характер (структура) операцій тощо об'єктивно потребують поліпшення.

На наш погляд, у подальшому є підстави очікувати на:

- розвиток платіжної інфраструктури, а саме – збільшення кількості POS-терміналів (зокрема, оснащених технологіями для здійснення безконтактних платежів) і терміналів самообслуговування;
- суттєве збільшення кількості операцій, пов'язаних із дистанційними каналами обслуговування, а також кількості розрахунків у мережі Інтернет, а в перспективі – за допомогою мобільного телефону;
- відмову від емісії платіжних карток із річним строком дії на користь довгострокових, наприклад, трирічних;
- активне впровадження безконтактних технологій для проведення безготівкових платежів;
- зростання рівня конкуренції в існуючих сегментах як за рахунок цінових методів (тарифів), так і нецінових (поліпшення якості обслуговування, розвиток програм лояльності тощо).

1.3. Розвиток системи електронних платежів Національного банку України

Система електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ) – це державна система міжбанківських розрахунків із застосуванням електронних засобів приймання, оброблення, передавання та захисту інформації.

Необхідною умовою для проведення переказу через СЕП НБУ є встановлення банком кореспондентських відносин з Національним банком України шляхом відкриття кореспондентського рахунка в Національному банку України.

Порядок функціонування СЕП НБУ, прийняття і виключення з її членів, проведення переказу за допомогою цієї системи та інші питання,

пов'язані з діяльністю СЕП НБУ, визначаються Національним банком України. Національний банк України регламентує та забезпечує функціонування СЕП НБУ, гарантує її надійність і безпеку, організовує та бере участь у проведенні через неї міжбанківського переказу.

До основних завдань система електронних платежів Національного банку України слід віднести:

- задоволення потреб економіки, що реформується і розвивається;
- удосконалення грошово-кредитної політики, яку проводить НБУ, завдяки отриманню оперативної та точної інформації про переміщення грошових коштів і стан кореспондентських рахунків;
- виконання міжбанківського етапу всіх видів безготівкових розрахунків;
- мінімізація часу на виконання міжбанківських розрахунків та на обіг грошових коштів;
- високий рівень безпеки міжбанківських розрахунків;
- надання широкого спектру послуг для користувачів;
- високий рівень внутрішнього бухгалтерського обліку та контролю;
- мінімізація вартості банківського посередництва шляхом оптимізації платіжних засобів і раціоналізації систем.

Основними функціями системи електронних платежів Національного банку України є:

- здійснення розрахунків між банками України в національній валюті країни;
- ефективне використання тимчасово вільних ресурсів банків;
- забезпечення ефективного контролю НБУ щодо стану коррахунків комерційних банків;
- надання інформаційних послуг учасникам розрахунків;

- забезпечення надійності розрахунків;
- багатоступеневий контроль за достовірністю даних на всіх стадіях розрахунків;
- багаторівневий захист інформації від несанкціонованого доступу на усіх стадіях обробки та ін.

Національний банк організовує та регламентує міжбанківські розрахунки через систему електронних платежів, приймає участь у здійсненні розрахунків. Національний банк України забезпечує функціонування СЕП шляхом надання усім її учасникам відповідних програмно-технічних комплексів СЕП, захисту інформації та електронного зв'язку. Системи електронних міжбанківських розрахунків можуть використовувати один з двох підходів до обслуговування рахунків учасників: по-перше всі абоненти і рахунки в системі рівноправні і їх трансакції ніяк не корелюють один з одним; по-друге, в розрахунках безпосередньо беруть участь лише головні банки, а банки установи, які є філіями, виконують розрахунки через головні банки.

Причиною використання другої схеми, з точки зору банків-учасників розрахунків, є об'єднання (консолідація) коштів групи банківських установ та структуризація їх обслуговування в загальнодержавній платіжній системі з метою більш прозорого контролю головного банку над своїми установами.

Слід відмітити, що опосередкована робота філій (через головні банки) в СЕП можлива лише в тому випадку, коли головний банк працює з своїми філіями також за допомогою власної електронної платіжної системи (ВПС – внутрішньобанківська платіжна система), рівень надійності, швидкодії та захисту інформації в якій не менше, ніж в СЕП.

В своєму розвитку СЕП поступово переходить від першої схеми обслуговування рахунків (рівноправність абонентів і рахунків) до паралельної реалізації обох схем, а також їх комбінацій.

Об'єднання коштів декількох банківських установ з наданням можливостей спільного їх використання (тобто, різноманітні варіації другого

способу обслуговування рахунків) отримало в СЕП назву «обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку». НБУ у 1994 році приступив до розробки моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку. Нині існує сім моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку і інформаційна модель. Банківські установи можуть працювати в СЕП як незалежно одна від одної, так і за однією з моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку.

Вивчивши кращий світовий досвід та запровадивши найсучасніші комп'ютерні технології, Національний банк України створив досить ефективну, оперативну, надійну та безпечну систему електронних платежів (СЕП). Система електронних платежів забезпечує здійснення міжбанківських розрахунків у межах України як за дорученнями клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків та інших учасників системи.

Протягом 2011 року через систему електронних платежів Національного банку України було здійснено 98,5 % міжбанківських переказів у національній валюті в межах України, тоді як через кореспондентські рахунки, відкриті банками в інших банках 1,5 % таких переказів [88, с. 80].

На сьогоднішній день система електронних платежів Національного банку України охоплює всі банківські установи країни. За 2010-2012 рр. загальна кількість учасників зменшилась на 491 одиницю внаслідок зменшення, на нашу думку, кількості філій банків – учасників СЕП, порівняно з їх кількістю за станом на 01 січня 2011 року (табл. 1.1).

Упродовж 2011 року система електронних платежів оброблено 332,9 млн. початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень на загальну суму 10319,6 млрд. грн., що на 1,2 % менше за кількістю та на 30,5 % більше за сумою, ніж у 2010 році [88].

У 2012 році учасниками системи електронних платежів здійснено 335,5 млн. початкових платежів та надіслано електронних розрахункових

повідомлень на суму 11723,1 млрд. грн., що більше на 1 % за кількістю та на 14 % за сумою порівняно з 2011 роком [72].

Таблиця 1.1

Учасники системи електронних платежів у 2011-2013 рр.

Учасники СЕП	Станом на 01.01.2011 р.	Станом на 01.01.2012 р.	Станом на 01.01.2013 р.
Банки України	176	176	176
Філії банків України	736	453	244
Органи Державної казначейської служби України	28	28	28
Установи Національного банку України	37	37	37
ПрАТ «Всеукраїнський депозитарій цінних паперів»	-	1	1

У системі електронних платежів виконуються міжбанківські перекази у файлового режимі та в режимі реального часу. У файлового режимі між списанням коштів із рахунку платника та зарахуванням коштів на рахунок отримувача є певний проміжок часу (від 20 хвилин до 1 години). У режимі реального часу списання коштів із рахунку платника та їх зарахування на рахунок отримувача виконується майже одночасно (частки секунди).

У 2011 році 99,9 % від загальної кількості платежів було виконано учасниками системи електронних платежів у файлового режимі. Решту 0,1 % від загальної кількості платежів було виконано у режимі реального часу [27, с. 13-14].

За 2012 рік переважна більшість початкових платежів і електронних розрахункових повідомлень була надіслана до системи електронних платежів також банками України – 310042 тис. документів (92 % від їх загальної кількості).

Технологія роботи системи електронних платежів надає можливість учасникам системи електронних платежів – юридичним особам самостійно визначати режим своєї роботи: за моделлю обслуговування консолідованого

кореспондентського рахунку чи за окремим кореспондентським рахунком [72]. Так, у 2010 році за окремим кореспондентським рахунком працювали 119 банків і Національний банк України; з 57 юридичних осіб – учасників системи електронних платежів, що працюють за моделями обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку, третю модель обрали 42 банки, четверту – 10 банків, сьому – 5 банків; Державне казначейство України працює за восьмою моделлю.

У 2011 році із 44 юридичних осіб – учасників системи електронних платежів, що працювали за моделями, третю модель обрав 31 банк, четверту – 7 банків, сьому модель – 5 банків. Державна казначейська служба працювала за восьмою моделлю обслуговування консолідованого рахунку.

Найбільшим попитом серед учасників системи електронних платежів користувалася третя модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку, за якою юридична особа має консолідований кореспондентський рахунок і внутрішньобанківську між лінійну платіжну систему, яка забезпечує проведення переказу коштів між філіями банку та взаємодію із СЕП для здійснення міжбанківського переказу коштів філіями банку [72].

У 2012 році учасники системи електронних платежів, які працювали за третьою моделлю, здійснили 173781 тис. початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень, що становить 52 % від їх загальної кількості [72].

Аналіз статистичних даних роботи системи електронних платежів свідчить про те, що система протягом 2010-2012 рр. успішно виконувала покладені на неї функції державної системи міжбанківських розрахунків, задовольняла потреби її учасників у переказі коштів, забезпечувала максимальну швидкість, прозорість, високий рівень безпеки та надійності проведення платежів.

Однак проблемою є нерівномірність надходження платежів до системи електронних платежів (СЕП). Так, третину платежів учасники відправляють

протягом двох останніх годин, з 16:00 до 18:00. У результаті третину платежів у відповідь учасники отримують вже після 17:00. До того ж банки, які відправляють платежі у файлового режимі в останні хвилини, ризикують, що при найменших телекомунікаційних затримках ці платежі вже не будуть прийняті до системи електронних платежів [89, с.25]. Диференційовані тарифи не переконують її учасників надсилати початкові платежі до СЕП рівномірно протягом дня [87, с. 26]. Тому Національному банку України доцільно звернути увагу учасникам СЕП на належну організацію роботи своїх систем автоматизації банківських операцій і прагнути рівномірно надсилати початкові платежі протягом усього банківського дня.

Значна увага з боку банків до операцій з використанням банківських платіжних карток стала приділятися в Україні після завершення стартового періоду розвитку банківських структур. На сьогодні програми банків по розвитку карткового бізнесу слід розглядати як одні із перспективних і прибуткових, незважаючи на дороге технічне обслуговування.

Проблемам функціонування ринку платіжних карток присвячено праці Харченко В., Капралова Р. [103, с. 29], Вовчак О., Шпаргало Г., Андрейків Т. [80, с. 76], Корнеєва В. [24, с. 53] та інших.

З організаційної точки зору ядром платіжної системи є заснована на договірних зобов'язаннях асоціація банків. До складу платіжної системи також входять підприємства торгівлі і сервісу, створюючи мережу точок обслуговування. Для успішного функціонування платіжної системи необхідні і спеціалізовані не фінансові організації, що здійснюють технічну підтримку обслуговування карток: процесингові і комунікаційні центри, центри технічного обслуговування і тому подібне. За даними НБУ станом на 1 січня 2010 року загальна кількість платіжних карт, термін дії яких не закінчився, склала 44469 тис. шт., з них кількість платіжних карт, за допомогою яких була здійснена хоча б одна операція протягом року, становила 29104 тис. шт. Як видно із таблиці 1.2 станом на 01.04.2010 року більшість діючих банків зареєстрована у карткових платіжних системах [24, с. 53].

У розвитку ринку платіжних карток в Україні спостерігаються наступні тенденції:

По-перше, з 2002 року спостерігається позитивна динаміка кількості платежів з використанням платіжних карток. Переважають операції з отримання готівки над безготівковими операціями з використанням платіжних карт як за кількістю операцій, так і сумою на одну операцію. Під час фінансової кризи цей розрив суттєво не змінився.

Таблиця 1.2

Кількість банків України, зареєстрованих у карткових платіжних системах станом на 01 квітня 2010 р.

№ п/п	Платіжна система	Кількість банків
1.	Visa International	112
2.	MasterCard International	79
3.	American Express	14
4.	Юнион Кард	4
5.	Золотая Корона	2
6.	НСМЕП	54
7.	УкрКарт	41

Якщо в 2007 році в середньому одна операція з безготівкової оплати за картою здійснювалась на суму 180,40 грн., що складає 40 % від однієї операції з видачі готівки (в середньому на суму 445,59 грн.), то в 2009 році в середньому одна операція з безготівкової оплати за картою здійснювалась на суму 238,63 грн., що складає 36,5 % від однієї операції з видачі готівки (в середньому на суму 652,61 грн.).

По-друге, слід відзначити зменшення кількості активних платіжних карт в 2009 році порівняно з 2008 роком на 24 %, або на 9,4 млн. штук. В цілому, кількість активних платіжних карток зменшилась по всіх платіжних системах. При цьому по Національній системі масових електронних платежів (НСМЕП) зниження кількості карт відбулося на 5 % до 1337,7 тис. штук; MasterCard – на 31 % до 8654,1 тис. штук; Visa – на 21 % до 17551,0 тис. штук; УкрКарт – на 7 % до 135,5 тис. штук; одноемітентних

(внутрішньобанківських) платіжних систем – на 14 % і складає більш ніж 2004,4 тис. штук; інших банківських і небанківських платіжних систем – на 3 % до 0,5 тис. штук.

По-третє, фактичне значення суми операцій з використанням платіжних карт на кінець 2008 року склало 372,418 млн. грн. За 2009 рік цей показник склав 353166 млн. грн. Хоча впродовж 2009 року в цілому спостерігалась позитивна динаміка зростання кількості операцій і платежів з використанням платіжних карток, багато банків України у кризовій ситуації 2009 року почали активно скорочувати свої витрати і оптимізувати всі бізнес-процеси, перш за все, за рахунок карткового кредитування (див. табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Емісія платіжних карток в Україні в розрізі кредитних та дебетних продуктів за 2006-2009 рр. [24, С. 53]

Платіжні картки	2006 рік		2007 рік		2008 рік		2009 рік	
	тис. шт.	%	тис. шт.	%	тис. шт.	%	тис. шт.	%
Усього	27903	100,0	32474	100,0	41162	100,0	38576	100,0
З них:								
кредитні картки	4446	15,93	6978	18,72	10045	4,40	9032	23,41
дебетові картки	23457	84,07	26396	81,28	31117	75,60	29544	76,59

За 2006-2009 рр. емісія дебетових карток переважала емісію кредитних карток. Така структура емісії карток цілком виправдана, оскільки дебетні картки є більш доступними для клієнтів та менш ризикованими для банків. Крім того, на зазначене співвідношення впливає і чинник наявності значної кількості зарплатних проектів, які теж реалізуються в основному на базі дебетних карток.

По-четверте, за кризовий період 2008-2009 рр. відзначалося зменшення кількості карток в 40 з 140 фінансових установ, які є членами різних карткових платіжних систем. Одночасно найбільш характерним воно було

для тих банків, які в зв'язку з кризою опинилися у важкому фінансовому стані. Так, лише кількість карток банку “Надра”, який в докризовий період за обсягом емісії посідав друге місце по Україні з 4,7 млн. карток, скоротилась до 278 тис. штук. У 2009 році за даними Національного банку України, порівняно з початком 2008 року, скорочення обсягів карток в обігу відбулося в таких великих фінансових установах, як Укрсоцбанк (-24,1 % від обсягу емісії), АльфаБанк (-31,2 %), Кредитпромбанк (20 %). Причому, 3,2 млн. шт., або біля 50 %, всього зменшення кількості карток – кредитні [103, с. 30].

Проблеми вітчизняного карткового бізнесу викликають занепокоєність міжнародних платіжних систем. Оскільки, згідно їх правил банки-члени платіжної системи повинні забезпечувати безперебійне обслуговування (еквайрінг) карт інших банків, навіть, якщо останні зазнають фінансових труднощів. На практиці ці правила часто не виконуються: активно діючі банки встановлюють жорсткі обмеження на обслуговування карт проблемних фінансових установ. Ця ситуація є сприятливою для переділу карткового ринку. З 2009 року деякі банки почали нарощувати емісію карт. Зростання емісії відбулося в ПАТ КБ “ПриватБанк”, АТ “Райффайзен Банк Аваль”, ВАТ “Ощадбанк” і АКІБ “УкрСіббанк”.

Проте із зростанням обсягів емісії платіжних карток збільшується ризик безпеки збереження коштів на картках. Офіційні втрати за даними Української міжбанківської асоціації членів платіжних систем “ЕМА” від шахрайських дій з платіжними картками в Україні не перевищують 0,06 % річного обороту по картках. Це відповідає відповідним середньоєвропейським показникам. Проте банкіри визнають, що реальні втрати сягають 1 % загального обсягу за операціями за картками. Навіть у Європі всупереч тому, що за вимогою VISA та Europay, збитки від карткових шахраїв не повинні перевищувати 0,14 % обсягу послуг еквайрінгу, реально у країнах єврозони на частку шахраїв припадає 0,3 % операцій з картками [24, с. 54].

Належне виявлення ризику – це, в першу чергу, визнання та розуміння наявних ризиків або ризиків, що можуть виникнути у зв'язку з новими картковими продуктами. Виявлення ризику має бути постійним процесом, що має здійснюватися як на рівні окремої операції, так і на рівні продуктів.

При емісії і обслуговування платіжних карток розрізняють наступні ризики.

1. Втрати у результаті шахрайських дій поза системою банку:

- ✓ овердрафт за рахунок клієнта, що виник у результаті шахрайських дій клієнта при масових операціях у торговельній мережі за картою нижче авторизаційних лімітів торгових точок;
- ✓ списання коштів за рахунок клієнта за підробленими картками;
- ✓ списання коштів за рахунок клієнта за втраченими картками.

2. Втрати банків від шахрайських дій в системі банку:

- ✓ несанкціонованого установлення авторизаційного ліміту, що дає змогу збільшити розмір доступної суми за картковим рахунком;
- ✓ випуск паралельних карток на одного клієнта;
- ✓ несанкціонованого випуску нових карток (наприклад, з нульовим балансом).

3. Крім втрат від шахрайських дій, банки можуть понести збитки у результаті технологічних збоїв та помилок, які пов'язані з:

- ✓ недотриманням вимог платіжної системи стосовно оформлення платежів;
- ✓ недотриманням вимог і стандартів платіжної системи стосовно передання інформації, зокрема при використанні загальнодоступних каналів і мереж таких як Internet [24, с. 54].

Важливим є завдання оцінки ризиків втрат банку, оскільки від цього залежить визначення оптимальних розмірів страхових фондів, застав, гарантій. При цьому особливо актуальним стає співробітництво банків та страхових компаній. З метою мінімізації збитків від шахрайських операцій банки розробляють спільні фінансові продукти зі страховими компаніями

(останні, як правило, при цьому є дочірніми структурами банків чи афілійованими з ними). Але розміщення таких ризиків у дочірніх чи афілійованих страховиків банку не вигідно, оскільки при цьому ризики акумулюються в межах однієї фінансової групи. Страховики пропонують страхування ризиків банків-емітентів карток з покриттям частини їх збитків при незаконному використанні карток.

Наразі кріп популярного вже страхування банківських карт подорожуючими за кордон (travel insurance), деякі українські компанії застосовують окремі поліси для власників кредитних і дебетових карток. Така страховка дозволить клієнту банку отримати відшкодування збитків, якщо він помітив шахрайські операції по своїй картці, що були здійснені між її втратою та повідомленням в банк. Страховим випадком є не лише незаконне використання грошових коштів з украденої або загубленої картки, але і ситуація, коли клієнта грабують відразу після зняття готівки у банкоматі.

Вартість такої страховки залежить від кількості застрахованих у певному банку та статистики страхових випадків (якщо такі були). У середньому штраф складає 0,5 – 1 % в рік від страхової суми, яка, в свою чергу, визначається із врахуванням можливих збитків та побажань клієнта. Але при цьому встановлюється певний ліміт відшкодування. В середньому він не перевищує 20 – 30 тис. гривень за одним страховим випадком. Таким чином, страховий платіж буде складати від 8 до 25 гривень в місяць. Проте, щоб у клієнта не виникало бажання спеціально губити карточки, страхові компанії обмежують кількість страхових випадків, за якими можуть бути здійснені виплати. Як наслідок поліси по страхуванню карткових ризиків страхові компанії пропонують лише перевіреному VIP-клієнтам.

Незважаючи на необхідність та перспективність такого виду страхування, його застосування наштовхується на певні труднощі.

По-перше, зберігаються законодавчі проблеми: не стандартизована процедура страхування на випадок крадіжок з карткових рахунків.

По-друге, в Україні досить суттєвим залишається сегмент ринку карток з магнітною смугою, відповідальність за шахрайство з якою несе її емітент.

По-третє, розмір франшизи є досить високим (за експертними оцінками, в середньому така франшизи сягає 50 тис. дол.).

По-четверте, мають місце психологічні рестрикційні фактори: при тому, що банки не дуже охоче афішують такі страхові поліси, на ринку переважає страхування з невеликими лімітами відповідальності і перестраховуванням у компаніях-нерезидентах.

По-п'яте, відсутній досвід оцінки ризиків страхування втрат від карткового шахрайства.

Із вищесказаного можна зробити наступні висновки. По-перше, практика банків показує, що випуск карток пов'язаний з високим рівнем ризику збитків банку. По-друге, страхування від карткового шахрайства для більшості банків залишається дуже дорогим і може слугувати рекламною акцією. По-третє, лише обмежена кількість страховиків може запропонувати банкам послуги по страхуванню ризиків обігу пластикових карток.

Висновки до розділу I

Проведений аналіз дає підстави визначити, що належний розвиток безготівкових роздрібних платежів в Україні, зокрема активізація використання платіжних карток, стримується низкою чинників. Серед них насамперед необхідно назвати високу вартість обладнання, значно нижчу вартість готівкових розрахунків порівняно з безготівковими, недостатній розвиток платіжної інфраструктури, відсутність конкуренції на платіжному ринку тощо.

Крім цього, фактором, який стримує активізацію безготівкових платежів, є високі і, як правило, виражені в іноземній валюті тарифи на платіжні операції, зокрема внутрішньодержавні, що здійснюються в гривнях (а це 99 % від загальної кількості операцій).

Обмежують обсяг безготівкових розрахунків і вимоги міжнародних платіжних систем (зокрема, VISA та MasterCard) щодо розміщення депозитів, якими гарантується здійснення внутрішньоукраїнських трансакцій, у іноземній валюті на рахунках в іноземних банках.

Такі вельми жорсткі вимоги з боку VISA та MasterCard зумовлені монопольним становищем цих платіжних систем у національному платіжному просторі.

На нашу думку, значну частину цих проблем буде вирішено завдяки імплементації положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків» № 5284-VI, прийнятого 18.09.2012 року.

Варто наголосити, що всупереч міжнародному досвіду в Україні ще недостатньо розвинута практика застосування заходів державного та корпоративного стимулювання розвитку безготівкових роздрібних платежів.

Завдяки цілеспрямованій роботі Національного банку нині стратегія переходу на безготівкові роздрібні платежі є одним із пріоритетів розвитку

національного платіжного простору. Як свідчить досвід європейських країн, реалізація саме такої стратегії дає змогу вирішити важливі завдання щодо підвищення ефективності функціонування всієї фінансової системи та забезпечення фінансової незалежності держави.

Із цією метою Національним банком України розроблено низку заходів, які сприятимуть активізації безготівкових роздрібних платежів і Україні, здійсненню належного нагляду (оверсайта) за діяльністю платіжних систем, а також посиленню ролі НСМЕП у національному платіжному просторі та забезпеченню фінансової незалежності держави.

Так, із метою активізації безготівкових роздрібних платежів, зокрема розвитку банківського самообслуговування, в червні 2012 року Правлінням Національного банку України була схвалена «Стратегічна програма розвитку безготівкових роздрібних платежів в Україні на 2012-2014 роки», яка спрямована на створення сприятливих умов для широкого використання спеціальних платіжних засобів суб'єктами безготівкових роздрібних платежів і розрахунків на території України [86]:

- основні напрями розвитку національної платіжної системи;
- основні напрями впровадження та використання технологій безготівкових роздрібних платежів;
- основні засади створення маршрутизатора та розрахунково-клірингового центру як ключових елементів національного платіжного простору тощо.

Отже, елементами електронних грошей є системи, які здійснюють організацію Інтернет-транзакцій; системи емісії електронних грошей бувають мінімум двох видів: ті, які емітують електронну готівку відразу по надходженню реальних грошей на банківський рахунок системи, і ті, які здійснюють емісію тільки при і на період проходження платежу; швидкість оборотності електронних грошей є найвищою на сьогоднішній день.

По-перше, практика банків показує, що випуск карток пов'язаний з високим рівнем ризику збитків банку. По-друге, страхування від карткового

шахрайства для більшості банків залишається дуже дорогим і може слугувати рекламною акцією. По-третє, лише обмежена кількість страховиків може запропонувати банкам послуги по страхуванню ризиків обігу пластикових карток.

Телефонний банкінг (телебанкінг) поки що залишається найбільш популярною формою віддаленого банкінгу на Заході і поступово впроваджується банками в Україні. Для впровадження телебанкінгу фінансова установа (банк) створює інформаційно-довідкову систему, яка складається з комп'ютера (з відповідним програмним та технічним забезпеченням), підключеного до АТС банку. На сервері банку зберігається інформація про стан поточних рахунків клієнтів. Коли до такої системи звертається клієнт (за допомогою кнопочового телефону), то він фактично пересилає цифровий код. Техніка розшифровує код і перетворює його у запит до бази даних банку, отримує на неї відповідь і трансформує його у голосову форму, пересилає по телефонній лінії.

РС-банкінг є рішенням для роботи в режимі оффлайн. Робота з документами, довідниками, імпорт документів з бухгалтерських програм, підпис документів, перегляд виписок не вимагають підключення до Інтернету.

У функціональному плані РС-Банкінг повністю ідентичний Internet-банкінг – підтримується єдиний користувальницький інтерфейс, єдині типи документів, єдині екранні і друковані форми, єдина бізнес-логіка, єдині довідники, єдині механізми взаємодії з бухгалтерськими програмами, єдині механізми захисту інформації.

Internet-banking – цей різновид віддаленого банкінгу є найбільш прогресивним, зручним та перспективним. Клієнту немає необхідності придбавати чи встановлювати спеціальне програмне забезпечення. Достатньо отримати в банку ім'я та пароль для входу в систему та дискету з ключем для електронного підпису своїх розпоряджень банку.

Вивчивши кращий світовий досвід та запровадивши найсучасніші комп'ютерні технології, Національний банк України створив досить ефективну, оперативну, надійну та безпечну систему електронних платежів (СЕП). Система електронних платежів забезпечує здійснення міжбанківських розрахунків у межах України як за дорученнями клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків та інших учасників системи.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз діючої практики емісії та обігу електронних грошей в Україні

Характеризується міжнародний ринок збільшенням ролі електронних технологій у забезпеченні його ефективної діяльності. Так, на основі електронних торгових систем здійснюється купівля-продаж цінних паперів на фондових біржах, зростає обсяг електронної комерції в мережі Інтернет, створені та функціонують системи електронних грошей.

Швидкими темпами зростає роль електронних грошей у розрахунках в мережі Інтернет у світовому масштабі. В Україні також відбувається еволюція форм грошей. Електронні гроші починають використовуватися вітчизняними економічними агентами для розрахунків в українському сегменті мережі Інтернет. Однак, в Україні темпи зростання емісії електронних грошей є значно меншими, що зумовлено факторами як мікро-, так і макrorівня.

Головними передумовами, що сприяють трансформації системи грошових розрахунків, у тому числі активному використанню електронних грошей, є:

- розвиток електронної торгівлі;
- збільшення користувачів мережі Інтернет як потенційних учасників систем електронних грошей.

На сучасному етапі спостерігається значне зростання системи електронної торгівлі в мережі Інтернет як між підприємствами (B2B – Business-to-Business), так і продаж товарів та послуг кінцевим споживачам (B2C – Business-to-Consumer). Відповідні тенденції розвитку міжнародного ринку електронної комерції можна простежити на прикладі США (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка розвитку електронної торгівлі у США [16, с. 360]

Вид електронної торгівлі	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
B2B, млн. дол.	2017028	2517609	2808897	3177175	3482314	3073712
Темп приросту до попереднього року, %	-	24,8	11,6	13,1	9,6	-11,7
Частка електронної торгівлі в загальному обсязі B2B	22,0	25,2	26,4	28,3	29,9	32,0
B2C	156268	186103	225375	269698	291949	298221
Темп приросту до попереднього року, %	-	19,1	21,1	19,7	8,3	2,2
Частка електронної торгівлі в загальному обсязі B2C	1,7	1,9	2,2	2,5	2,7	2,9

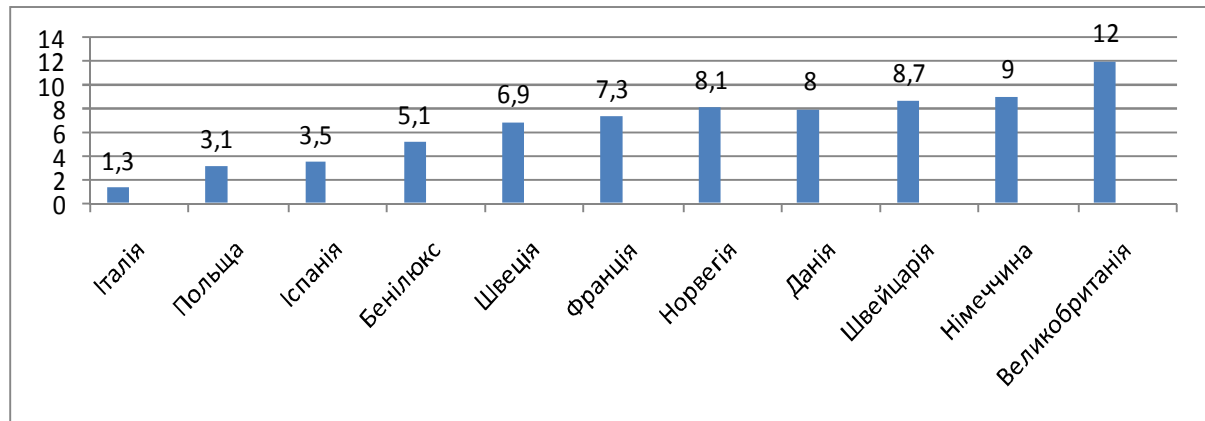
Так, середньорічний приріст електронної торгівлі B2B за 2004-2009 рр. склав 9,5 %, а B2C – 14,1 %.

Про роль е-комерції в Європі свідчить рис. 2.1. Крім цього, за даними ICANN (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers), в 2010 р. 7,2 % ВВП Великобританії припадало на інтернет-бізнес (більшу частку мають лише операції з нерухомістю – 12 %, торгівля – 11 %, фінансові послуги – 9 %) [30].

До 2015 р. в Західній Європі прогнозується середньорічне зростання B2C на рівні 10,5 % (з 235,2 млрд. дол. США в 2011 р. до 343,5 млрд. дол. США в 2015 р.) [16, с. 361].

В Україні проаналізувати темпи розвитку електронної торгівлі доволі важко, оскільки відсутня відповідна статистична інформація. Так, у 2008 році створено Асоціацію учасників електронного бізнесу України, але на її сайті відступні дані щодо стану вітчизняної електронної торгівлі. Згідно з даними

рейтингу Bigmir.net, за станом на 24 березня 2012 р. функціонувало 7445

інтернет-магазинів [88].

Рис. 2.1. Частка роздрібної торгівлі он-лайн в 2011 році [16, с. 361]

У найбільшого в Україні інтернет-аукціону AUKRO.UA кількість відвідувачів за 30 днів (за станом на 24.03.2012 р.) становила 4,7 млн. осіб, а охоплення української аудиторії – 10,36 % [16, с. 361].

За приблизними даними Асоціації учасників електронного бізнесу, обсяг торгівлі в мережі Інтернет для фізичних осіб у 2011 році дорівнював 1,5 – 2 млрд. дол. США (зростання за рік становило 30 – 50 %). Основна проблема щодо здійснення реальних підрахунків полягає в тому, що 90 % інтернет-магазинів приймають оплату готівкою [101].

У січні 2010 року частка он-лайн-продажів становила 7,5 % обсягу роздрібної торгівлі (дані (GfK-Україна) [16, с. 362], що є вище від середніх даних в Європі (рис. 2.1).

Таким чином, спостерігається значне зростання обсягів електронної комерції як в світі, так і в Україні, що сприяє розвитку платіжних систем (у тому числі на основі емісії електронних грошей) для обслуговування операцій електронної торгівлі.

Проте в Україні найгіршим є показник проникнення електронної комерції для фізичних осіб серед країн Центрально-Східної Європи. Згідно з

дослідженнями (GfK-Україна), в 2011 році лише 8,5 % населення України здійснювали покупки в Інтернет-магазинах [рис. 2.2]

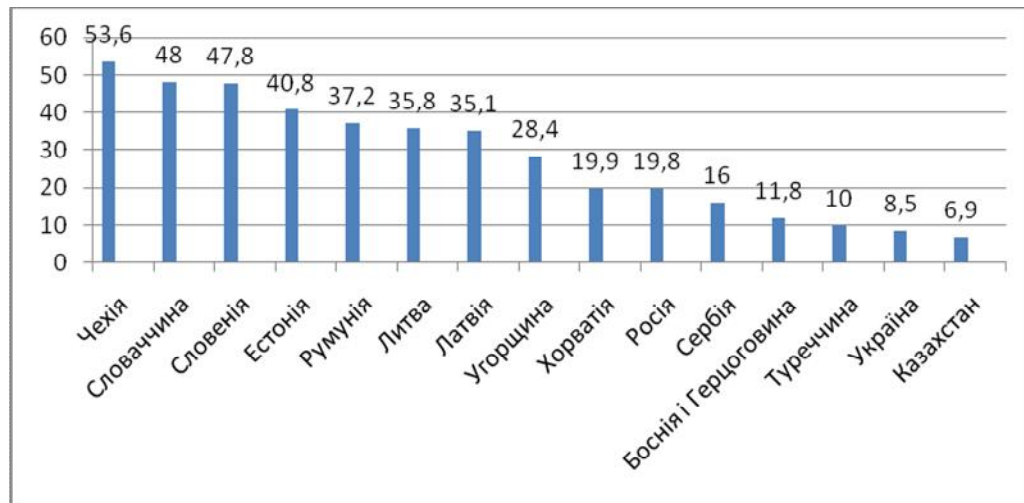

Рис. 2.2. Частка населення, що здійснює покупки в Інтернет-магазинах у країнах Центральної та Східної Європи [16, С. 362]

Важливий фактор, що також впливає на розвиток систем електронних грошей, - це кількість користувачів Інтернет (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Статистика користувачів мережі Інтернет
за станом на 31.12.2011 р. [16, с. 363]**

Регіон	Кількість користувачів Інтернет, млн. осіб	Рівень проникнення (% користувачів Інтернет у загальній кількості населення)	Зростання 2000-2011 рр., %
Африка	139,88	13,5	2988,4
Азія	1016,79	26,2	789,6
Європа	500,79	61,3	376,4
Близький Схід	77,02	35,6	2244,8
Північна Америка	273,07	78,6	152,6
Латинська Америка	235,82	39,5	1205,1
Австралія та Океанія	23,93	67,5	214,0
Разом	2267,23	32,7	528,1

За станом на 31.12.2011 р. Україна за кількістю користувачів мережі Інтернет займає 9 місце в Європі (15,3 млн. осіб), рівень проникнення Інтернету становить 33,9 % [16, с. 363].

Отже, аналіз динаміки розвитку електронної комерції та кількості користувачів мережі Інтернет в Україні свідчить, що існують відповідні передумови для активізації використання електронних грошей в інтернет-розрахунках.

Електронні гроші вперше з'явилися в Японії у другій половині 1980-х років. В Європі перші наперед оплачені електронні платіжні інструменти було запроваджено з початку 1990-х рр. [16, с. 363].

Перший ґрунтовний документ загальноєвропейського рівня, що стосується проблематики електронних грошей, був оприлюднений у 1994 році під егідою Європейського валютного інституту (ЕМІ) і називався «Звіт Ради ЕМІ про наперед оплачені картки», який, зокрема, рекомендував дозволити емісію електронних грошей виключно кредитним установам і давав визначення сутності електронних грошей [66, с. 5].

В Україні нормативне регулювання обігу електронних грошей було здійснено 25.06.2008 року затвердженням НБУ «Положення про електронні гроші в Україні». У 2010 році з метою відповідності регулювання емісії та обігу електронних грошей до Директиви 2009/110/ЄС Національний банк України затвердив нову редакцію «Положення про електронні гроші в Україні» (№ 481 від 04.10.2010 р.). 18.09.2012 року прийнято зміни до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні». У відповідності з цим документом «Електронні гроші – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі».

Суб'єкт господарювання має право отримувати електронні гроші та пред'являти їх до погашення лише в обмін на безготівкові кошти, а фізична

особа має право отримувати електронні гроші та пред'являти їх до погашення в обмін на готівкові або безготівкові кошти.

Основна особливість електронних грошей полягає в тому, що трансакції з ними не відображаються на банківських рахунках. Банківські рахунки використовуються лише тоді, коли традиційні гроші застосовуються для емісії та погашення електронних грошей.

Ключовими принципами успішної приватної системи електронних грошей є: захищеність, анонімність, портативність, двосторонній характер, можливість автономної роботи (в режимі off-line), подільність, безкінечний термін дії, широка поширеність, дружній перехід до користувача, свобода вибору розрахункової одиниці [16, с. 365].

З огляду на електронні пристрої, які сьогодні застосовуються для збереження грошової вартості, розрізняють електронні гроші [66, с. 5]:

- на основі карток (card-based e-money);
- на програмній основі (software-based electronic money).

Саме така класифікація була відображена в Директиві 2000/46/ЄС.

Перший, найбільш поширений сьогодні вид електронних грошей представлений смарт-картками (smart-cards) або картками зі збереженою вартістю (stored-value cards, SVC), в які вбудований чіп, що містить грошовий еквівалент як результат попередньої оплати. Це те саме, що й наперед оплачені картки (prepaid cards) або карткові електронні гаманці (e-purses). Зауважимо, що до електронним грошей відносять лише наперед оплачені картки багатопільового використання (multipurpose prepaid cards), які застосовуються держателем для розрахунків не тільки з емітентом, а й з «третьою особою» [96, с. 17].

Другий вид електронних грошей представляє собою грошову вартість, яка за допомогою програмного забезпечення зберігається в пам'яті комп'ютерів, наприклад, на жорстких дисках. Розрахунки такими електронними грошима відбуваються з використанням телекомунікаційних мереж, здебільшого відкритої мережі Інтернет [96, с. 18].

Однак, термінологія щодо електронних грошей змінюється. На сучасному етапі Європейський центральний банк електронні гроші поділяє на hardware based (цей вид охоплює продукти, що забезпечують споживачів портативними електронними засобами, як правило, картками, що включають мікрочіпи, у тому числі наперед оплачені (prepaid) картки) та software based (цей вид базується на основі програмного забезпечення персональних комп'ютерів) [16, с. 365]. Ця класифікація за економічним змістом цілком узгоджується з вищенаведеною (на основі Директиви 2000/46/ЄС).

В Європейській системі емісія електронних грошей характеризується зростаючим трендом (рис. 2.3).

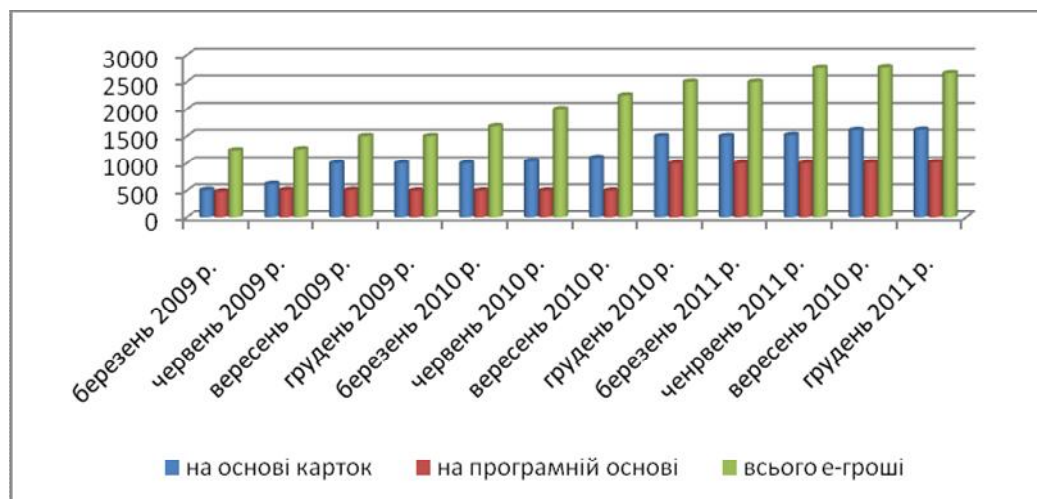

Рис. 2.4. Динаміка емісії електронних грошей в ЄС, млн. євро [16, с. 366]

Таким чином, за даними з березня 2009 року по грудень 2011 року приріст обсягу емісії електронних грошей в ЄС становив 2,655 млрд. євро, тобто 112,7 %. У структурі емісії електронних грошей переважають засоби, емітовані на основі карток, - 65,4 %. В Україні, за даними Державної податкової адміністрації (ДПА), у 2011 році обсяг ринку електронних грошей становив 2,5 млрд. грн., у 2009 році – близько 1,3 млрд. грн., а в 2007 році – 250 млрд. грн. [16, с. 366]. Таким чином, обсяг ринку за 2007-2011 рр. зріс в 10 разів. Проте ДПА не розкрила методологію розрахунків, тому наведені

дані не можна вважати повністю релевантними та порівняльними щодо інших країн.

Особливість випуску електронних грошей в Україні полягає в тому, що їх емітентом можуть бути винятково банки.

Емітент зобов'язаний визначати суму електронних грошей на електронному пристрої, що перебуває в розпорядженні користувача, з урахуванням таких вимог [6]:

- сума електронних грошей на електронному пристрої, який не може поповнюватися, не повинна перевищувати 2000 грн.;
- сума електронних грошей на електронному пристрої, який може поповнюватися, не повинна перевищувати 8000 грн.

Окрім цього, особа, яка має намір створити систему електронних грошей та здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язана узгодити з Національним банком України правила системи електронних грошей до здійснення випуску електронних грошей.

Національний банк України затвердив правила функціонування систем електронних грошей Максi і MoneXy. Емітентом системи електронних грошей «Максi» являється ПАТ «ВiЕйБi Банк», а «MoneXy» - (ПАТ Банк «Контракт» (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Перелік систем електронних грошей, правила яких узгоджені
Національним банком України [16, с. 367]**

№ п/п	Найменування системи електронних грошей	Найменування емітента
1.	«Максi»	ПАТ «ВiЕйБi Банк»
2.	«MoneXy»	ПАТ Банк «Контракт»

Це перші системи електронних грошей, які отримали відповідний дозвіл від Національного банку України.

Національний банк України також визначив перелік банків, які можуть здійснювати емісію електронних грошей (табл. 2.4), переважно, на основі карток Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП).

У НСМЕП передбачено випуск старт-карток з функціями електронного чека та електронного гаманця – платіжного додатку платіжної картки, кошти за операціями з яким обліковуються на консолідованому кореспондентському рахунку емітента, і який дозволяє його держателю в межах встановленого ліміту виконувати платіж за товари (послуги) без уведення персонального ідентифікаційного номера (ПІН) [16, с. 367]. Саме електронний гаманець можна вважати електронними грошима. На операції з електронним гаманцем встановлюються такі ліміти:

- обмеження максимальної суми разового завантаження – 1000 грн.;
- обмеження максимального балансу – 100 грн.;
- обмеження суми безПІНового платежу – 100 грн. [16, с. 367].

Таблиця 2.4

Перелік банків, які мають право здійснювати випуск електронних грошей згідно з законодавством України [16, с. 367]

№ п/п	Найменування банку-емітента	Найменування платіжної системи
1.	АТ «ІМЕКСБАНК»	НСМЕП
2.	ПАТ «ОКСІ БАНК»	НСМЕП
3.	ПАТ АКБ «ЛЬВІВ»	НСМЕП
4.	ПАТ «ФОЛЬКС-БАНК»	НСМЕП
5.	ПАТ «ЧБРР»	НСМЕП
6.	ПАТ «ПОЛКОМБАНК»	НСМЕП
7.	АТ БАНК «МЕРКУРІЙ»	НСМЕП
8.	ПАТ «БАНК ДЕМАРК»	НСМЕП
9.	ПАТ КБ «ХРЕЩАТИК»	НСМЕП
10.	ПАТ АБ «ЕКСПРЕС-БАНК»	НСМЕП
11.	ПАТ «КРЕДИТ ВЕСТ БАНК»	НСМЕП
12.	АБ «ПІВДЕННИЙ»	Visa International
13.	ПАТ «ОЩАДБАНК»	«ГлобалМані»
14.	ПАТ «КРЕДИТПРОМБАНК»	Visa International
15.	ПАТ «АСТРА БАНК»	Visa International

Користувачі карток НСМЕП мають змогу здійснювати розрахунки в мережі Інтернет на основі таких систем інтернет-платежів: Інтерплат, SmartPay (розроблена в 2005 р. АТ «ІМЕКСБАНК» і PlatiMO.

Загалом в Україні НСМЕП не користується великою популярністю. Загальна кількість карток НСМЕП за станом на 04.01.2011 р. становила 2,9

млн. одиниць, що становить близько 9,9 % від загальної кількості емітованих платіжних карток в Україні. Обороти НСМЕП за 2010 рік становили понад 25,9 млрд. грн., що склало близько 5,8 % від загального обсягу операцій з платіжними картками в Україні [16, с. 368].

Основний фактор, що обмежує розвиток інтернет-платежів на основі карток НСМЕП як електронних грошей, - це необхідність використання користувачем карт-рідера, під'єданого до персонального комп'ютера.

Система електронних грошей «Максі» (розроблена ПАТ «ВіЕйБі Банк») передбачає емісію певного обсягу електронних грошей («МАХІ-бонус», 1 бонус = 1 грн.) на основі карток MAXI CARD. Учасник накопичує «МАХІ Бонуси» у разі здійснення будь-якої операції купівлі товару за готівкові або безготівкові кошти в точках продажу партнера програми MAXI із застосуванням MAXI CARD. Максимальна сума «МАХІ Бонусів», що можуть бути накопичені учасником на одній MAXI CARD, становить 5 тис. грн. Розраховуватися з допомогою MAXI CARD можна лише в мережі установ, які є учасниками програми MAXI.

«ManeXu» (розроблена ПАТ Банк «Контракт») – це системи електронних грошей на основі програмного забезпечення. У «ManeXu» електронними грошима є одиниці вартості, які зберігаються в електронних гаманцях (пам'ять комп'ютера), приймаються як засіб платежу іншими, ніж банк-емітент, особами і є грошовим зобов'язанням банку-емітента. Система передбачає використання ваучера «ManeXu», який є носієм інформації (у тому числі пам'ять комп'ютера, картка, паперовий носій), що містить індивідуальну числову послідовність та ПІН-код, і є засобом доступу до спеціального електронного гаманця. «ManeXu» також пропонує здійснення моментальних переказів P2P (Person-to-person) між фізичними особами.

Аналіз ринку платіжних карток в Україні (табл. 2.5) засвідчує, що протягом 2006-2008 рр. емісія карток з функціями електронних грошей взагалі не здійснювалася. Максимальний обсяг такого типу карток випущено в 2009 році (38 тис. шт.), надалі спостерігається спадаюча тенденція (в 2011

році у 3,2 рази менше випущено платіжних карток функцією електронних грошей). Їх частка в загальному обсязі емітованих платіжних карток у 2011 році становила лише 0,03 % [16, с. 368].

Таблиця 2.5

**Види платіжних карток,
емітованих українськими банками, тис. шт. [16, с. 369]**

Види платіжних карток	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік
Усього	32474	41162	38576	29104	29405	34850
За видами носіїв інформації						
З магнітною смугою	30266	38676	36123	27092	27438	32022
Частка в загальному обсязі, %	93,20	93,96	93,64	93,09	93,31	91,89
З магнітною смугою та чипом	802	771	729	588	602	653
Частка в загальному обсязі, %	2,47	1,87	1,89	2,02	2,05	1,87
З чипом	1300	1518	1558	1348	1236	1188
Частка в загальному обсязі, %	4,00	3,69	4,04	4,63	4,20	3,41
Для розрахунків у мережі Інтернет	106	197	166	76	129	987
Частка в загальному обсязі, %	0,33	0,48	0,43	0,26	0,44	2,83
За типами фінансових операцій						
З функцією видачі готівки	1104	1236	1041	827	832	777
Частка в загальному обсязі, %	3,40	3,00	2,70	2,84	2,83	2,23
З функцією платежів та видачі готівки	30816	39281	37217	28243	28559	34064
Частка в загальному обсязі, %	94,89	95,43	96,48	97,04	97,12	97,74
З функцією платежів без видачі готівки	554	645	318	34	14	9
Частка в загальному обсязі, %	1,71	1,57	0,82	0,12	0,05	0,03
З них з функцією електронних грошей	0	0	0	38	25	12

Частка в загальному обсязі, %	0,00	0,00	0,00	0,13	0,09	0,03
----------------------------------	------	------	------	------	------	------

Основним засобом картки для виконання функцій електронних грошей є вбудований чіп. Так, частка платіжних карток з чіпом (у тому числі з функцією електронних грошей) в 2011 році дорівнювала лише 3,41 %. Важливим фактором, що стримує розвиток ринку платіжних карток з чіпом (у тому числі з функцією електронних грошей), є наявність незначної кількості банкоматів і терміналів, що обслуговують такий тип карток.

В Україні найбільшого поширення набули системи електронних грошей, випущених на програмній основі, які не мають юридичного погодження НБУ. Такими системами є Яндекс.Деньги, Інтернет.Гроші, WebMoney Transfer.

Національна система масових електронних платежів – це внутрішньодержавна банківська багатомітентна платіжна система масових платежів, у якій здійснюються розрахунки за товари та послуги, одержання готівки та інші операції виконуються за допомогою платіжних старт-карток за технологією, що розроблена Національним банком України [73].

Метою створення НСМЕП є розроблення та впровадження на території України відносно дешевої надійно захищеної автоматизованої системи безготівкових розрахунків, яка здебільшого розрахована на роботу в режимі «офлайн».

З упровадженням НСМЕП громадяни України мають змогу оплачувати товари та послуги у безготівковій формі за допомогою старт-карток, а також зберігають і накопичують заощадження у банках на поточних і карткових рахунках. Таким чином, можна очікувати не лише значного розширення можливостей банківської системи України завдяки додатковому залученню коштів населення, а й забезпечувати завдяки роботі НСМЕП додаткових прибутків громадян у вигляді відсотків за залишком на їхніх банківських рахунках.

Окрім того, технологією НСМЕП передбачено також широке застосування платіжних карток юридичними особами – корпоративні та бізнес-картки.

До спеціальних платіжних засобів НСМЕП належать:

- платіжні картки;
- мобільні платіжні інструменти.

У НСМЕП використовуються платіжні картки з платіжними інструментами як електронний гаманець та електронний чек. Застосування електронного гаманця економічно доцільне навіть при розрахунках малими сумами (від кількох копійок). Електронний чек орієнтований на застосування при середніх та значних за сумою платежах (від кількох гривень до тисяч).

Держателі карток НСМЕП можуть виконувати такі фінансові та не фінансові операції:

- он-лайн завантаження платіжного додатка картки (чека та гаманця) з рахунка завантаження;
- оффлайн завантаження платіжного додатка картки (чека та гаманця) з рахунка завантаження;
- завантаження платіжного додатка картки (чека та гаманця) готівкою;
- одержання готівки із залишку коштів платіжного додатка картки (чека та гаманця);
- одержання готівки з рахунка завантаження;
- платіж із залишку коштів платіжного додатка картки (чека та гаманця);
- платіж з рахунка завантаження;
- перегляд стану рахунка завантаження;
- перегляд залишків коштів платіжних додатків (чека та гаманця) на картці;
- перегляд журналу платежів (до восьми останніх операцій);
- перегляд журналу завантажень (до чотирьох останніх операцій);

- зміну персонального ідентифікаційного номера (ПІН) – ця операція може проводитися на всіх банківських терміналах та банкоматах НСМЕП.

Платіжні картки можуть мати додаткові властивості та містити додаткову інформацію, що дозволяє використовувати їх як технічний засіб для забезпечення:

- ідентифікації клієнта (посвідчення особи, пенсійне посвідчення тощо);
- послуг у страховій медицині та інших видах страхування;
- обслуговування пільгових категорій населення;
- одержання пільг у торгівлі.

Основний фактор, що обмежує розвиток інтернет-платежів на основі карток НСМЕП як електронних грошей, - це необхідність використання користувачем карт-рідера, під'єданого до персонального комп'ютера.

Отже, НСМЕП виконує як платіжну функцію з переказу грошових коштів, так і соціально-орієнтованою державною платіжною системою.

Мобільний платіжний інструмент (МПІ) – це спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку старт-картки що є носієм персоніфікованого платіжного мобільного додатка НСМЕП та відповідного додатка оператора мобільного зв'язку.

До складу НСМЕП входять:

- платіжна організація;
- члени платіжної системи;
- учасники платіжної системи.

У таблиці 2.6 наведено загальні показники роботи НСМЕП у 2004 – 2010 рр.

За станом на 04.01.2011 року НСМЕП нараховує 57 членів (в т.ч. Національний банк України і УДППЗ «Укрпошта») та 7 учасників.

Загальна кількість карток НСМЕП за станом на 04.01.2011 року становила 2899433 одиниць (табл. 2.7).

На сьогоднішній день на базі карток НСМЕП реалізується низка проектів, зокрема такі:

- ✓ електронний студентський квиток;
- ✓ соціальна картка;
- ✓ Інтернет-платежі НСМЕП;
- ✓ мобільний платіжний інструмент НСМЕП;

нові проекти і технології у НСМЕП.

Таблиця 2.6

Показники роботи НСМЕП у 2004 – 2010 рр. [73]

Рік	Кількість емітованих платіжних карток, шт.	Кількість термінального обладнання, шт.	Річні обороти, млн. грн.
2004	863115	1841	6931
2005	1102666	2417	9739
2006	1389431	3195	12473
2007	1774687	4461	18117
2008	2381585	5752	25050
2009	2659585	5824	2243
2010	2898902	5913	25957

Аналіз ринку платіжних карток в Україні (табл. 2.7) засвідчує, що протягом 2006-2008 рр. емісія карток з функціями електронних грошей взагалі не здійснювалася. Максимальний обсяг такого типу карток випущено в 2009 році (38 тис. шт.), надалі спостерігається спадаюча тенденція (в 2011 році у 3,2 рази менше випущено платіжних карток з функцією електронних грошей). Їх частка в загальному обсязі емітованих платіжних карток⁵ у 2011 році становила лише 0,03 %.

Основним засобом картки для виконання функцій електронних грошей є вбудований чип. Так, частка платіжних карток чипом (у тому числі з функцією електронних грошей) в 2011 році дорівнювала лише 3,41 %. Важливим фактором, що стримує розвиток ринку платіжних карток з чипом

(у тому числі з функцією електронних грошей), є наявність незначної кількості банкоматів і терміналів, що обслуговують такий тип карток.

На території України найбільшого поширення набули системи електронних грошей, випущених на програмній основі, які не мають юридичного погодження НБУ. Такими системами є Яндекс.Деньги, Інтернет.Гроші, WebMoney Transfer.

Найбільш популярною є система WebMoney Transfer, створена з метою забезпечення користувачів універсальним засобом розрахунків за товари та послуги, які пропонуються в мережі Інтернет.

Таблиця 2.7

**Види платіжних карток
емітованих українськими банками, тис. шт. [16, С.369]**

Види платіжних карток	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік
Усього	32474	41162	38576	29104	29405	34850
За видами носіїв інформації						
за магнітною смугою	30266	38676	36123	27092	27438	32022
Частка в загальному обсязі, %	93,20	93,96	93,64	93,09	93,31	91,89
з магнітною смугою та чипом	802	771	729	588	602	653
Частка в загальному обсязі, %	2,47	1,87	1,89	2,02	2,05	1,87
З чипом	1300	1518	1558	1348	1236	1188
Частка в загальному обсязі, %	4,00	3,69	4,04	4,63	4,20	3,41
Для розрахунків у мережі Інтернет	106	197	166	76	129	987
Частка в загальному обсязі, %	0,33	0,48	0,43	0,26	0,44	2,83
За типами фінансових операцій						
За типами фінансових операцій						
З функцією видачі готівки	1104	1236	1041	827	832	777
Частка в загальному обсязі, %	3,40	3,00	2,70	2,84	2,83	2,23
З функцією платежів та видачі готівки	30816	39281	37217	28243	28559	34064
Частка в загальному обсязі, %	94,89	95,43	96,48	97,04	97,12	97,74
З функцією платежів без видачі готівки	554	645	318	34	14	9
Частка в загальному обсязі, %	1,71	1,57	0,82	0,12	0,05	0,03
З них з функцією електронних	0	0	0	38	25	12

грошей						
Частка в загальному обсязі, %	0,00	0,00	0,00	0,13	0,09	0,03

Система підтримує декілька типів гаманців, на яких враховуються майнові права на різні типи цінностей (табл. 2.8). Одиницею виміру майнових прав на цінності, що знаходяться в гаранта, є титульний знак WebMoney (WM) відповідного типу.

Практично у всіх валютах, в яких номіновані WM, вони не мають юридичного статусу електронних грошей. Так, визначення WM у гривнях як права вимоги до банківського рахунку позбавляє їх статусу електронних грошей.

Таблиця 2.8

**Характеристика електронних гаманців
у системі WebMoney Transfer [16, С. 369]**

Тип гаманця	Позначення облікових одиниць, що зберігаються у гаманці	У чому номіновані	Тип цінності
U–гаманець	WMU	гривня	права вимоги до банківського рахунку
R–гаманець	WMR	російський рубль	банківський чек на пред'явника
Z–гаманець	WMZ	долар США	подарунковий сертифікат на товари
E–гаманець	WME	євро	банківський чек
B–гаманець	WMB	білоруський рубль	електронний білоруський рубль
G–гаманець	WMG	золото	складська розписка на біржове золото в сертифікованому сховищі

Банки України надають послуги щодо введення та виведення грошових коштів із системи WebMoney Transfer і вважають WM електронними

грошима (наприклад, Імексбанк здійснює операції з WM через систему SmartPay, «ОТПБанк» - через OTP Direct, ПриватБанк – через Приват24).

Управління гаманцями реалізується з допомогою клієнтського програмного забезпечення (Keeper Classic, Light, Mini, Mobile). Зарахування WMU в U-гаманці та їх виведення здійснюється через гаранта WebMoney в Україні – компанію «Українське гарантійне агентство» (проводить діяльність з купівлі-продажу прав вимог до первинного дебітора – Українського професійного банку).

Користувачами системи WebMoney в Україні є понад 2 млн. осіб. За період з 01 по 26 березня 2012 року лише з WMR було укладено 6,8 млн. трансакцій [16, с. 371].

З 2011 року WebMoney поряд зі стандартними платіжними послугами пропонує сервіс Debt WebMoney, тобто користувачі системи можуть один одному надавати кредит у WM. Крім цього, запроваджено можливість оплати оффлайн з допомогою мобільного телефону, шляхом використання WebMoney.

Система Інтернет.Гроші (створена у 2003 році) надає послуги зі створення та розрахунків електронними грошима на програмній основі. Ця система створена на основі PayCash, що була розроблена в Росії та є спільним проектом банку «Тавричеський», ВАТ «Корпорація «Аерокосмічне Устаткування» і групи компаній «Алкор» [16, с. 371].

Інтернет.Гроші надає можливість створення Інтернет.Гаманця, в якому міститься електронний еквівалент грошових коштів (ЕЕГК). Ця система не погоджена НБУ і юридично не може бути системою електронних грошей, оскільки вона є небанківською системою. Введення грошей у систему здійснюється на основі купівлі ваучера, а виведення коштів – на основі безготівкового банківського переказу на розрахунковий рахунок або картковий рахунок у будь-якому банку або готівкою в офісі компанії. Інтернет.Гроші є менш популярною, ніж WebMoney, оскільки комісія за її

послуги значно вища (виведення коштів – 5,5 – 7,5 %, а в WebMoney – 0,8 % [16, с. 372]).

Таким чином, ринок електронних грошей в Україні характеризується:

- по-перше, слабким розвитком банками емісії електронних грошей;
- по-друге, активним (порівняно з електронними грошима на основі карток) використанням на практиці небанківських систем електронних грошей на програмній основі, але вони не мають такого статусу через обмеження вітчизняного законодавства.

Отже, поряд із діючими системами в Україні працює повноцінна і конкурентоспроможна НСМЕП, яка дає змогу фізичним і юридичним особам проводити безготівкові розрахунки за допомогою старт-карток, а також зберігати й накопичувати заощадження у банках на карткових рахунках.

2.2. Програмно-технічні комплекси системи електронних платежів

В Україні міжбанківські розрахунки можуть здійснюватись шляхом:

- проведення суми переказу через кореспондентські рахунки, що відкриваються банками в Національному банку України;
- проведення суми переказу через власну внутрішньобанківську платіжну систему;
- проведення суми переказу через кореспондентські рахунки, що відкриваються банками в інших банках або в розрахунковому банку.

Головним призначенням кожної із систем є якнайшвидше транспортування розрахункових документів між банками та переказування коштів від платника до одержувача.

Використання внутрішньобанківської платіжної системи передбачено між установами одного банку – юридичної особи (рис. 2.4).

Внутрішньобанківська платіжна система (ВПС) – сукупність правил, організаційних заходів, програмно-технічних засобів, засобів захисту, що використовуються банком для виконання внутрішньобанківського переказу

грошей, а також для взаємодії з іншими банківськими платіжними системами для забезпечення виконання міжбанківського переказу грошей філіями банку.

Внутрішньобанківський переказ коштів через ВПС – переказ коштів між банком та його філіями або між філіями банку, що здійснюється засобами ВПС.

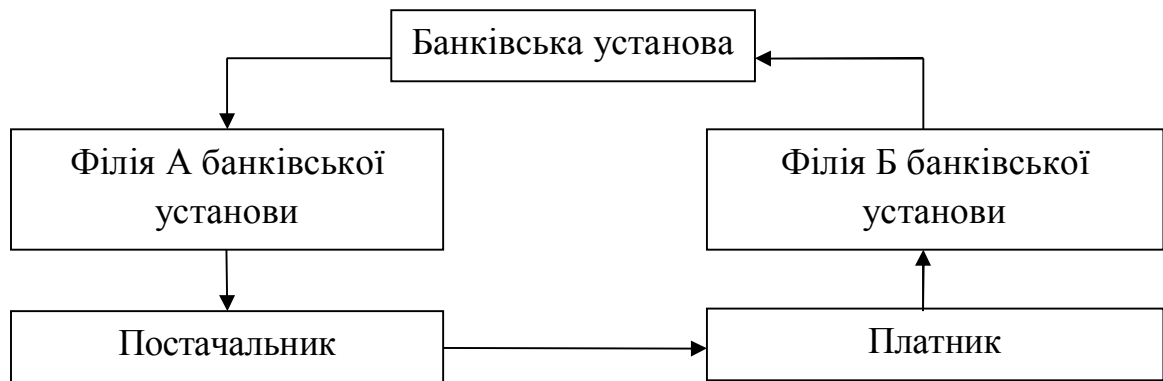

Рис. 2.4. Документообіг здійснення внутрішньобанківського переказу через внутрішньобанківську платіжну систему [64, с. 118]

Розрахунки між різними банками – юридичними особами здійснюються на основі кореспондентських відносин, які поділяються на два види:

- 1) кореспондентські відносини між банками і Національним банком;
- 2) прямі кореспондентські відносини між банками.

Кореспондентські відносини з Національним банком встановлюються банківською установою шляхом укладення договору на розрахунково-касове обслуговування з відкриттям кореспондентського рахунку в територіальному управлінні Національного банку за місцезнаходженням власника рахунку.

На сьогоднішній день в Україні практично всі розрахунки між українськими банками здійснюються через систему електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ).

Система електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ) – це державна система міжбанківських розрахунків. Кореспондентські

відносини між банками України для здійснення міжбанківських розрахунків установлюються на підставі договору шляхом відкриття кореспондентського рахунку.

Прямі кореспондентські відносини використовуються при розрахунках між банками України та банками інших країн.

Банки мають право відкривати своїм клієнтам – іншим банкам кореспондентські рахунки. Кореспондентський рахунок – рахунок, що відкривається банку для здійснення розрахунків, які виконує за дорученням та за рахунок цього банку той банк, в якому відкривається цей рахунок.

Відкриття кореспондентських рахунків банками іншим банкам здійснюється шляхом встановлення між ними кореспондентських відносин у порядку, що визначається Національним банком України, та на підставі відповідного договору.

Порядок функціонування СЕП НБУ, прийняття і виключення з її членів, проведення переказу за допомогою цієї системи та інші питання, пов'язані з діяльністю СЕП НБУ, визначаються Національним банком України.

Національний банк України регламентує та забезпечує функціонування СЕП НБУ, гарантує її надійність і безпеку, організовує та бере участь у проведенні через неї міжбанківського переказу.

Загальні вимоги щодо функціонування в Україні систем міжбанківських розрахунків, порядку виконання міжбанківського переказу коштів через кореспондентські рахунки банків-резидентів у національній валюті визначає Інструкція про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті (затверджена Постановою Правління Національного банку України № 320 від 16.08.2006).

Міжбанківський переказ коштів – це переказ коштів між банками в безготівковій формі, обумовлений потребою виконання платежів клієнтів або власних зобов'язань банків.

З 1994 р. в Україні діє система електронних платежів (СЕП), яка дозволяє здійснювати розрахунки протягом операційного дня.

СЕП забезпечує здійснення розрахунків у межах України між банками як за дорученнями клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків.

Система електронних платежів Національного банку (СЕП) є державною банківською платіжною системою, що забезпечує проведення міжбанківського переказу через кореспондентські рахунки банків (філій) у Національному банку із застосуванням електронних засобів приймання, оброблення, передавання та захисту інформації у файловому режимі або режимі реального часу.

Міжбанківський переказ у СЕП у файловому режимі – міжбанківський переказ, що здійснюється з індивідуальним обробленням міжбанківського електронного розрахункового документа, за яким між списанням коштів з технічного рахунку учасника СЕП (платника) та зарахуванням коштів на технічний рахунок учасника СЕП (отримувача) є певний проміжок часу.

Міжбанківський переказ у СЕП у режимі реального часу – міжбанківський переказ, що здійснюється з індивідуальним обробленням міжбанківського електронного розрахункового документа, за яким списання коштів з технічного рахунку учасника СЕП (платника) та зарахування коштів на технічний рахунок учасника СЕП (отримувача) виконується одночасно.

Функціонування СЕП забезпечується такими **програмно-технічними комплексами**:

- ЦОСЕП – розміщений у Центральній розрахунковій палаті центр обробки СЕП (ЦОСЕП);
- АРМ-НБУ – автоматизоване робоче місце учасника СЕП;
- АРМ-РП – автоматизоване робоче місце територіального управління Національного банку;
- АРМ-Ю – автоматизоване робоче місце юридичної особи, що забезпечує приймання від банків до СЕП у файловому режимі тих

початкових платежів, які отримали схвалення територіального управління Національного банку.

Схему документообігу здійснення міжбанківських розрахунків через СЕП зображено на рис. 2.5.

У структурній побудові СЕП чітко вимальовуються три рівні (див. рис. 2.5): нижній, середній та верхній.

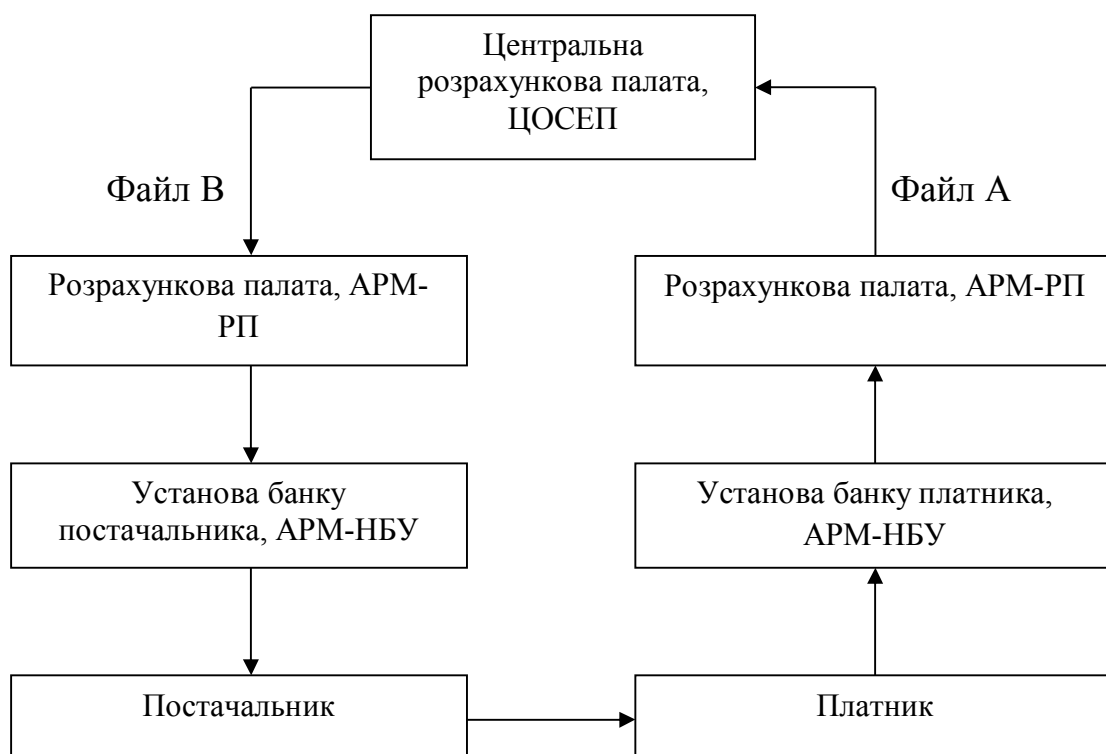

Рис. 2.5. Документообіг здійснення міжбанківських розрахунків через СЕП [34, с. 18]

На нижньому рівні перебувають банківські установи, їхні філії – учасники СЕП разом із власною електронною системою автоматизації (САБ), програмно-технічним комплексом АРМ-НБУ, засобами захисту інформації та електронної пошти.

Середній рівень – це територіальні управління Національного банку України, розрахункові палати (РП) разом з програмно-технічним комплексом АРМ-РП, засобами захисту інформації та електронної пошти.

На верхньому рівні функціонують операційне управління Національного банку України, центральна розрахункова палата (ЦРП) разом з програмно-технічними комплексам ЦОСЕП і АРМ-Ю, засобами захисту інформації та електронної пошти. До цього рівня віднесене також територіальне управління Національного банку України по м. Києву і Київській області, оскільки для банків цього регіону не створювалася окрема розрахункова палата, а їх обслуговування доручено ЦРП.

СЕП НБУ функціонує у файловому режимі та у режимі реального часу. Здійснення банком початкових платежів у файловому режимі є обов'язковим, а у режимі реального часу – за його вибором. Разом з тим, банк, який працює в СЕП у файловому режимі, забезпечує приймання платежів у режимі реального часу.

У файловому режимі обмін платіжними документами організовано у пакетному режимі технологічними циклами шляхом приймання-передавання відповідних документів. Тривалість циклу складає 15 – 20 хвилин.

У режимі реального часу кошти зараховуються на рахунок отримувача негайно, у момент надходження платежу від відправника СЕП. Саме це є головною ознакою платіжних систем класу RTGS згідно з міжнародною класифікацією.

RTGS – Real Time Gross Settlement – система розрахунків великими сумами, в якій і обробка інформації, і остаточний розрахунок здійснюються безперервно, в режимі реального часу.

Файл СЕП – одиниця обміну інформацією в СЕП у файловому режимі, що позначається однією літерою відповідно до технології роботи СЕП, зокрема:

- А – файл, сформований засобами САБ відправника і надісланий до ЦОСЕП (файл початкових документів);
- В – файл, сформований засобами ЦОСЕП і надісланий до САБ отримувача (файл відповідних документів);

- L – інформація від САБ територіального управління про стан кореспондентських рахунків учасників СЕП та встановлення обмеження на їх роботу в СЕП.

ЦОСЕП на початку банківського дня отримує від САБ територіальних управлінь файл L.00 і на його підставі перевіряє відповідність значень технічних рахунків учасників СЕП стану їх кореспондентських рахунків та в разі потреби приводить значення технічних рахунків у ЦОСЕП у відповідність до значень кореспондентських рахунків у файлі L.00. Від ЦОСЕП інформація про стан технічних рахунків надсилається їх власникам.

Обмін файлами через СЕП здійснюється засобами системи електронної пошти (ЕП).

Оброблення файлів у СЕП здійснюється в циклічному режимі. Цикл оброблення файлів складається з двох частин:

- приймання інформації;
- передавання інформації.

Під час приймання інформації ЦОСЕП отримує від учасника СЕП файл А і перевіряє його відповідність вимогам СЕП.

ЦОСЕП надсилає за результатами оброблення файла А на адресу відправника квитанцію про результати його приймання. ЦОСЕП приймає або не приймає файл А у цілому. Відправник файла А несе відповідальність за склад міжбанківських електронних розрахункових документів, включених до цього файла.

Під час передавання інформації міжбанківські електронні розрахункові документи, прийняті ЦОСЕП у файловому режимі, групуються за адресами і надсилаються отримувачам (зокрема файли В).

Файл В вважається одержаним і його сума відображається за технічним рахунком отримувача в ЦОСЕП за умови надходження від отримувача квитанції, що підтверджує успішне прийняття файла В.

У кінці кожного сеансу оброблення інформації ЦОСЕП надсилає учасникам СЕП підсумкову інформацію за результатами цього циклу та поточне значення їх технічних рахунків.

Після отримання файла з підсумковою інформацією, яка підтверджує відображення суми файла В за технічним рахунком у ЦОСЕП, учасник СЕП передає міжбанківські електронні розрахункові документи, що розміщені в успішно прийнятому ним файлі В, для подальшого їх оброблення засобами САБ та (або) ВПС та відображення сум за рахунками отримувачів.

У кінці банківського дня ЦОСЕП надає учасникам СЕП інформацію про стан їх технічних рахунків на початок і кінець банківського дня, а також перелік усіх міжбанківських електронних розрахункових документів, що оброблялися ними протягом цього дня.

Учасник СЕП у режимі реального часу має право:

- а) виконувати міжбанківські перекази;
- б) установлювати в ЦОСЕП ліміти технічних рахунків, початкових оборотів підпорядкованих йому філій;
- в) одержувати довідкову інформацію про:
 - стан власного технічного рахунку і про стан технічних рахунків своїх філій;
 - власні міжбанківські перекази;
 - міжбанківські перекази своїх філій тощо.

У кінці банківського дня ЦОСЕП надає учасникам СЕП файли з переліком міжбанківських переказів, відображених за їх технічними рахунками.

2.3. Оцінка здійснення розрахунків при застосуванні різних моделей обслуговування консолідованого рахунку банків у системі електронних міжбанківських платежів (СЕМП)

Банк та його філії мають право працювати в СЕП з використанням відповідної моделі обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку.

Модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку в СЕП (модель) – сукупність механізмів і правил роботи СЕП, банку та його філій, згідно з якими виконується міжбанківський переказ через консолідований кореспондентський рахунок

Консолідований кореспондентський рахунок – кореспондентський рахунок, що відкритий у територіальному управлінні і на якому об'єднані кошти банку та його філій (або певної кількості філій) у разі роботи банку (філії) у СЕП за відповідною моделлю обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку.

З 1994 р. по 2003 р. було розроблено вісім моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку. Вибір моделі завжди залишається за банківською установою в залежності від її потреб, можливостей та структури.

Вибір моделі залежить від таких факторів:

- в залежності від структури банку, тобто кількості рівнів підлеглості головного банку і його філій. Наприклад дворівневий банк: головний банк та філіали або трирівневий банк: головний банк, регіональні управління та філіали регіональних управлінь;
- способом взаємодії головного банку з філіалами найближчого рівня. Наприклад, банк має внутрішньобанківську платіжну систему (ВПС), тоді учасником СЕП є тільки головний банк або головний банк філіали є окремими прямими учасниками СЕП.

За нульовою моделлю всі установи банку (філії, регіональні управління, головний банк) є рівноправними учасниками СЕП НБУ і мають свої власні АРМ-НБУ. Всім як філіям так і регіональним управлінням, в головному банку відкриваються самостійні коррахунки в НБУ, а в РРП відповідно технічні коррахунки. Міжбанківські операції кожна установа може

виконувати в межах наявних коштів на своїх власних коррахунках, незалежно одна від одної. Розпоряджатися коштами своїх підлеглих установ ні головний ні регіональний банк не може. У випадку, коли філії знаходяться в одному регіоні головний банк або регіональний може лише отримувати інформацію про кошти на коррахунках своїх філій. Розпоряджатись коштами на коррахунках своїх підлеглих установ ні головний банк, ні регіональний не може. Модель призначена для роботи на рівні банківського регіону.

На початок впровадження СЕП НБУ у 1994 році всі банківські установи починали саме з цієї моделі. Згодом були започатковані інші моделі і банки почали їх впроваджувати за своїм власним вибором. На початок 2006 року нульову модель використовували 219 банківських установ, що складало 13 % від загальної кількості. З кожним роком кількість банків, що працювали за незалежним кореспондентським рахунком зменшувалося.

Модель призначена для роботи на рівні банківського регіону. Схема взаємодії банків за першою моделлю наведена на рис. 2.6.

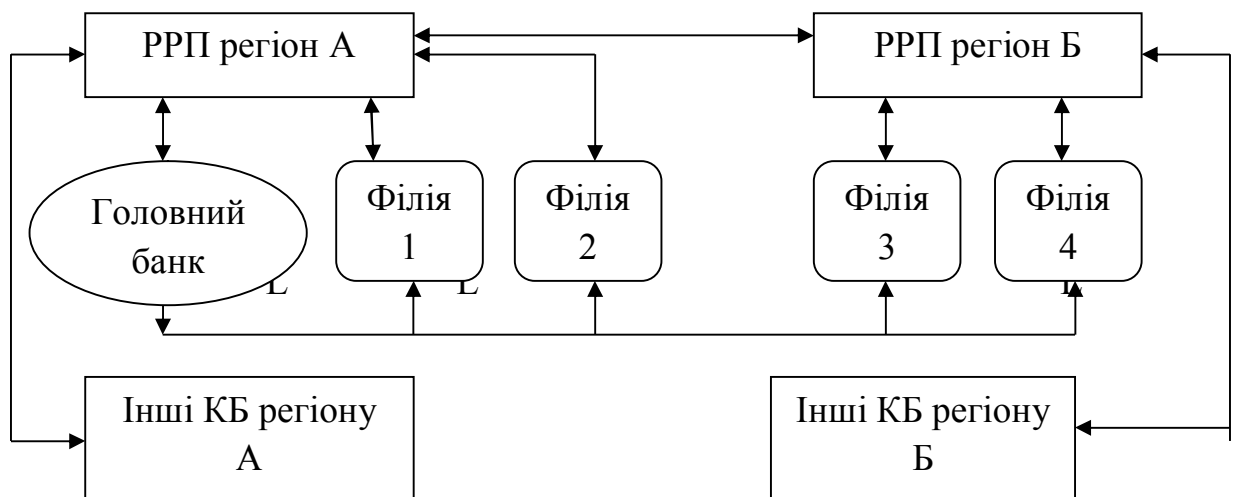

Рис. 2.6. Схема обслуговування банків за першою моделлю

Типовим представником першої моделі до недавнього часу був Приватбанк. Однак з розвитком філій перейшов на третю модель. За станом на 01.01.2006 року за першою моделлю обслуговувалося 2 % банківських установ.

Друга модель є розвитком першої і також поширюється на банківський регіон. Дана модель ще називається моделлю регіонального управління

коррахунком. Схема взаємодії банків за другою моделлю наведена на рис. 2.7.

В кожній РРП регіональному банку відкривається єдиний коррахунок. За даною моделлю учасниками СЕП НБУ є регіональні банківські установи з власниками АРМ-НБУ. Підлеглі філії не мають своїх коррахунків, технічних коррахунків і не є учасниками СЕП НБУ. Філії утворюють внутрішню платіжну систему для роботи якої в АБС регіональної установи відкриваються субкоррахунки для кожної філії. Філіали є самостійними банківськими установами, мають свій МФО й знаходяться в списку учасників СЕП НБУ, але свого АРМ-НБУ не мають і самостійними учасниками СЕП не являються. За другою моделлю, в наш час, обслуговується Ощадбанк. Кількість банків, що обслуговуються за другою моделлю постійно зростає і за станом на початок 2006 року становили 26 % від загальної кількості.

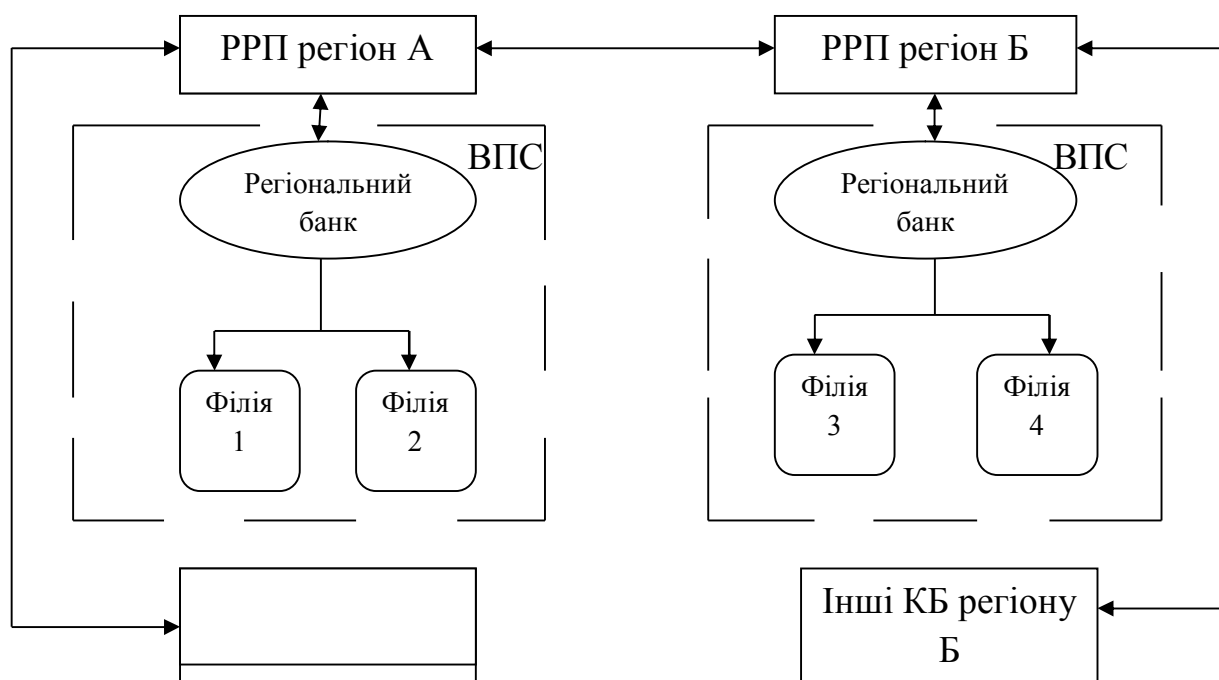

Рис. 2.7. Схема взаємодії банків за другою моделлю

За третьою моделлю учасником СЕП НБУ є лише головний банк, що має АРМ-НБУ, єдиний коррахунок та технічний коррахунок в РРП і власну внутрішню платіжну систему. Модель є територіальним розширенням 2-ої

моделі і поширюється на всю територію функціонування СЕП, тобто в межах України. Схема роботи за третьою моделлю наведена на рис. 2.8.

Головний банк має всі засоби контролю над роботою філій і може виконувати початкові платежі від імені філіалів. Кошти зосереджені на одному рахунку, що дає можливість ефективно управляти ними та проводити контроль. Модель потребує наявності власної ВПС із засобами захисту та зв'язку для забезпечення транспортного рівня. Перерахування коштів із філії свого банку в іншу філію того ж банку, але другого регіону, проводиться лише засобами ВПС.

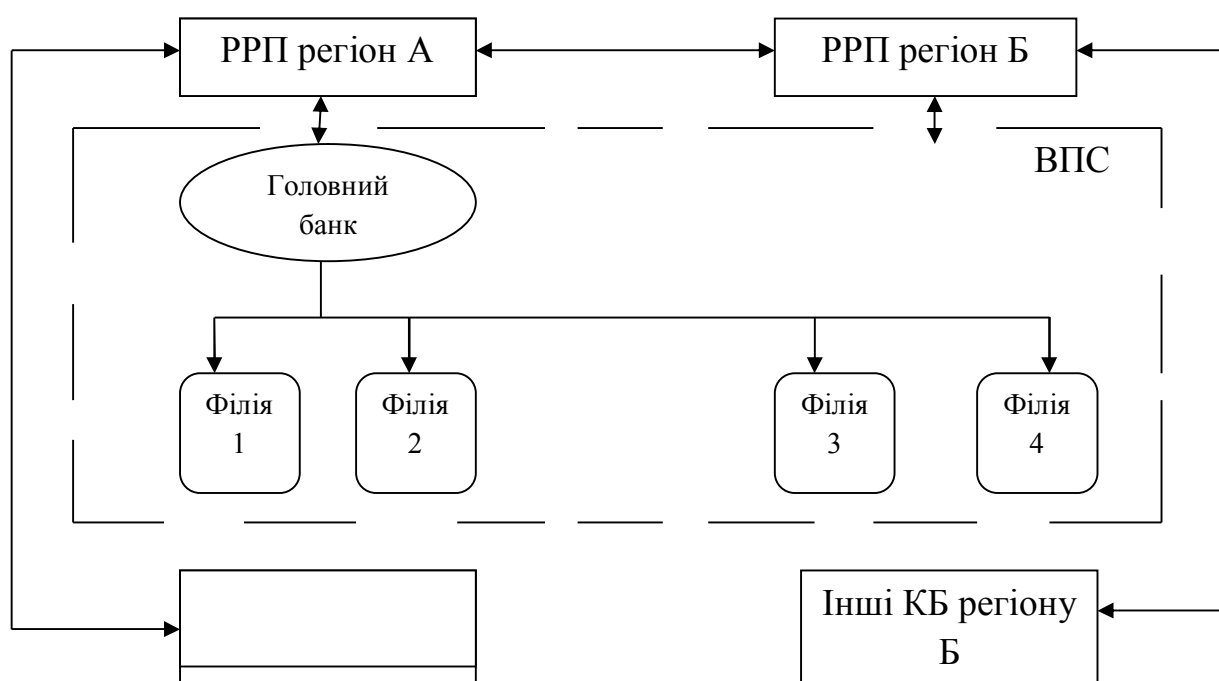

Рис. 2.8. Схема обслуговування банків за третьою моделлю

В межах своєї ВПС всім філіям та регіональним управлінням відкриваються субкоррахунки на яких відображається облік руху коштів. Сьогодні за третьою моделлю обслуговується Промінвестбанк та Укрсоцбанк, а з 2004 року і Приватбанк. Третя модель є лідером щодо використання комерційними банками, кількість її прихильників постійно зростає і на початок 2006 року складала 40 % від загальної кількості банківських установ.

Четверта модель є територіальним розширенням першої і призначена для роботи в межах віртуального банківського регіону. Учасниками СЕП НБУ є всі установи банку і мають свої РМ-НБУ та МФО. Філії територіально можуть розміщуватись в різних регіонах незалежно від територіально-адміністративного поділу держави.

Четверта модель також дуже подібна до першої, але саме відмінність полягає у тому, що філіали банку можуть територіально розміщуватись у різних регіонах. Схема обслуговування за четвертою моделлю наведена на рис. 2.9.

За четвертою моделлю всім філіям відкривається та ведеться єдиний кореспондентський рахунок і технічні кореспондентські рахунки. Кореспондентські рахунки всіх філій об'єднуються в один консолідований рахунок, який контролюється головним банком.

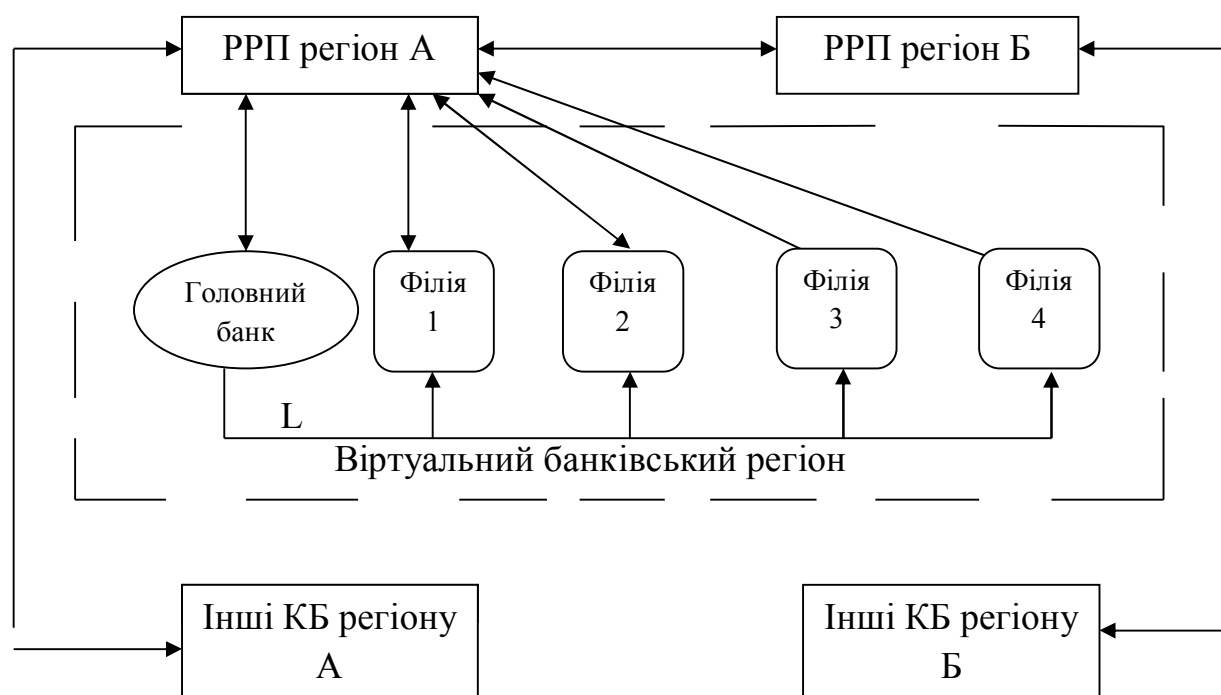

Рис. 2.9. Схема обслуговування банків за четвертою моделлю

Позитивними сторонами даної четвертої моделі можна виділити той факт, що головний банк може свої філії переводити в СЕП поступово, а не одночасно всі разом. До недоліків можна віднести те, що головний банк не

може управляти кожною транзакцією окремо. Зокрема збільшення кількості філій ускладнює процес централізованого управління їх ресурсами. Тому четверту модель доцільно використовувати для невеликих та середніх банків з кількістю філій до 50. На початок модель 2006 року за офіційною статистикою НБУ четверту модель використовувало 9 % банківських установ.

П'ята ж модель поєднує елементи другої та четвертої моделей, орієнтована на трьохрівневу організаційну структуру банку та працює в межах віртуального банківського регіону (рис. 2.10).

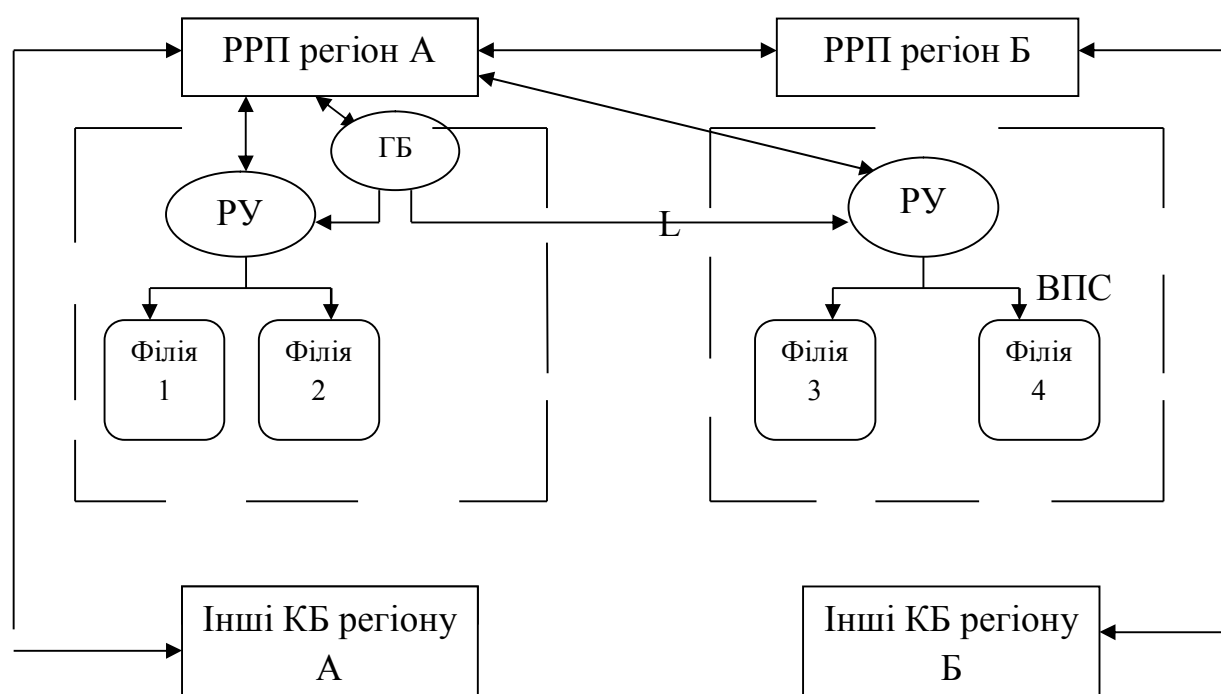

Рис. 2.10. Схема обслуговування банків за п'ятою моделлю

Головний банк та регіональні управління функціонують за четвертою моделлю, а регіональні управління та їх філії за другою моделлю. Головному банку (ГБ) та регіональним управлінням (РПУ) на АРМ-2, що обслуговує віртуальний банківський регіон відкриваються технічні кореспондентські рахунки.

П'ята модель орієнтована на розгалужену мережу філій регіонального рівня з можливістю запровадження ВПС в межах лише регіону. До 2006 року п'ята модель банківськими установами не використовувалась.

Шоста модель є розвитком четвертої моделі і використовується банками, які мають, крім філіалів, регіональні управління. Взаємодія банків при розрахунках за шостою моделлю приведена на схемі (рис. 2.11).

Ця модель підходить для банків, які мають розгалужену мережу філіалів, за умови, що не має можливості розробити ВПС ні в межах регіону, ні по Україні в цілому. Робота організується через віртуальний банківський регіон. Всі структурні одиниці, тобто головний банк, регіональний і філії є учасниками СЕП НБУ, мають свої АРМ-НБУ та МФО.

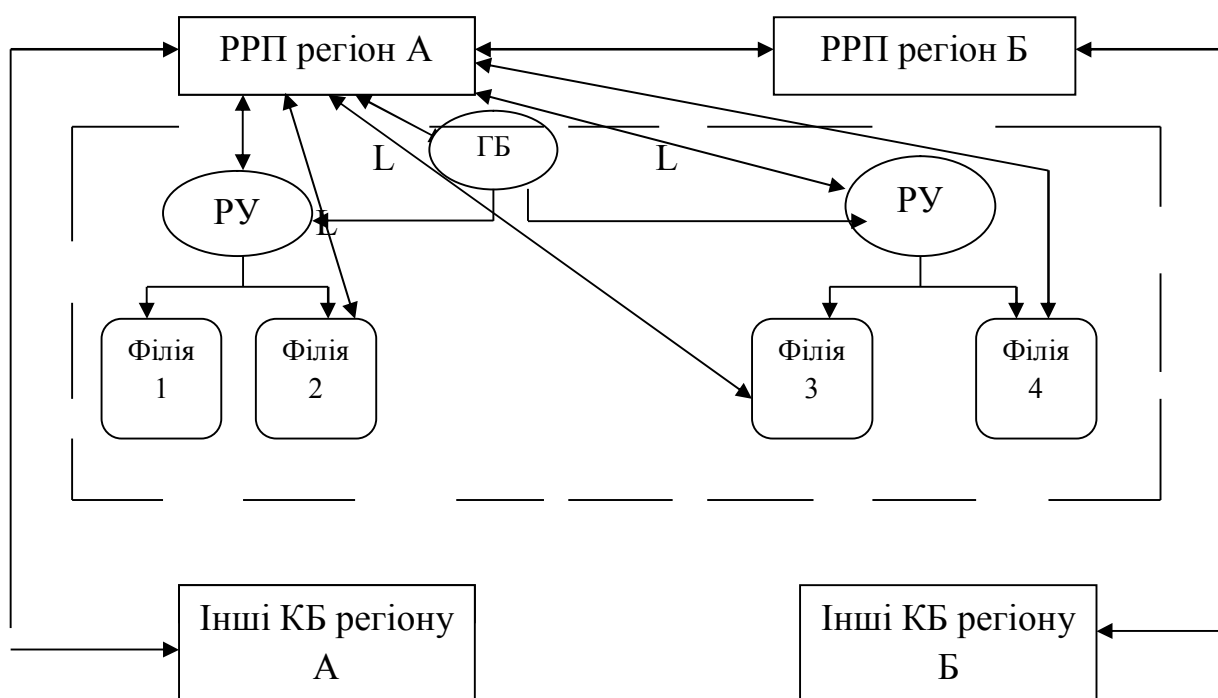

Рис. 2.11. Схема обслуговування банків за шостою моделлю

Головний банк з регіональними управліннями і регіональні управління з філіями взаємодіють виключно через СЕП. На АРМ-2, що обслуговує віртуальний банківський регіон відкриваються ТКР для головного банку, регіональних відділень і для філіалів.

Робота регіональних управлінь з філіалами організується за принципами, схожими з першою моделлю. ТКР регіонального управління на початок дня приймається рівним нулю, а за день він вміщує всі обороти коштів відповідних філіалів.

Шоста модель підходить для банків, які мають від 50 до 200 філіалів. За даною моделлю обслуговується банк «Аваль». За станом на 01.01.2006 року 3 % банківських установ обслуговувалися за шостою моделлю.

Сьома модель є симбіозом третьої та четвертої моделей і поширюється на віртуальний банківський регіон. Взаємодію учасників СЕП при розрахунках за сьомою моделлю зображено на рис. 2.12.

Всі установи системи є учасниками СЕП НБУ і мають свої АРМ-3. Всім установам банківської системи в РРП відкриваються свої ТКР, а головному банку ще й консолідований кореспондентський рахунок. Модель реалізується консолідованим кореспондентським рахунком головного банку з ТКР філіалів зі змішаним способом їх ведення. Головний банк може виконувати початкові платежі від імені своїх філій, як у третій моделі.

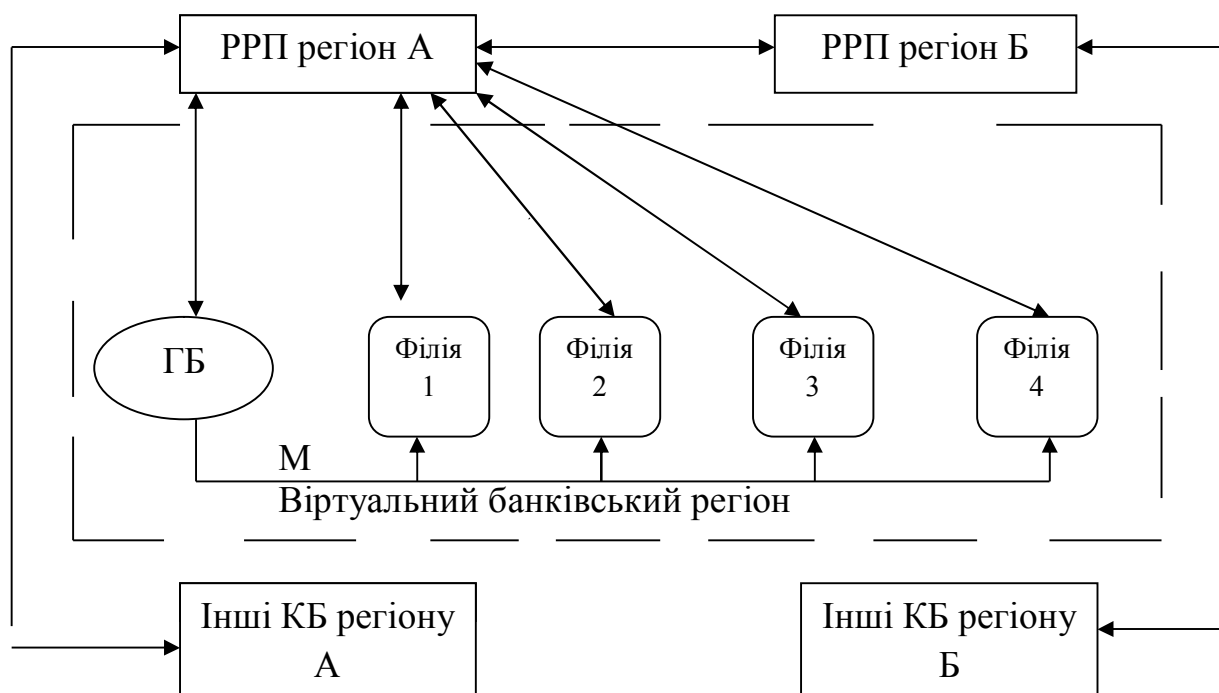

Рис. 2.12. Схема обслуговування банків за сьомою моделлю

Головний банк має можливість управляти ресурсами на рівні філіалів, надає самостійність філіям при проведенні масових платежів невеликими сумами і контролює платежі на великі суми. Управління філіями реалізовано з допомогою файлу ^М – бізнес правил, що дозволяють:

- заборону виконання початкових платежів;
- заборону відкриття та закриття особових рахунків;
- обмеження сум конкретних платежів;
- повне блокування початкових кредитних платежів;
- обмеження на підсумковий обіг;
- блокування відкриття та закриття особових рахунків;
- обмеження суми обігу за операційний день;
- обмеження по заданому значенню залишку;
- обмеження на відправника або отримувача платежів.

Файл бізнес-правил головним банком відправляється та має бути обов'язково сквитованим філією і тільки після цього можна посилати наступний набір бізнес-правил.

Типовими представниками банків, що працюють за сьомою моделлю є ПравексБанк та ІндексБанк. За сьомою моделлю обслуговувалося 5 % банківських установ за станом на 01.01.2006 року.

Підсумовуючи вище сказане щодо характеристики моделей СЕП НБУ, наведемо порівняльну характеристику моделей за основними показниками в таблиці 2.9.

За восьмою моделлю обслуговуються комерційні банки, що є учасниками СТП НБУ. В СТП є два основних способи роботи головного банку з філіями щодо обслуговування єдиного коррахунку. За першим варіантом філії є незалежними учасниками СТП і відповідно мають свої власні АРМ-СТП, а за другим варіантом філії працюють з головним банком через внутрішню платіжну систему (ВПС) і не є учасниками СТП.

Принциповим є обмеження, що якщо філіал працює в СЕП через ВПС, то він не може бути незалежним учасником СТП.

У випадку роботи філіалу через ВПС початкові платежі оформляються від імені головного банку, тобто ідентифікатор транзакції формується з використанням ідентифікатора головного банка-відправника в СЕП. Однак МФО банка-відправника вказується конкретно і відповідає філії-відправнику. В МФО банка отримувача вказується конкретне МФО філії отримувача. Ідентифікатори ключів захисту містять інформацію головного банку, а сформовану пакети-запити на проведення транзакції від імені філіалу підписуються ключами операціоніста і бухгалтера головного банку.

Таблиця 2.9

Порівняльна характеристика моделей СЕП НБУ

Характеристика моделей єдиного коррахунку СЕП	Моделі функціонування СЕП							
	0	1	2	3	4	5	6	7
Регіон дії	БР	БР	БР	СЕП	ВР	ВР	ВР	ВР
Учасники СЕП НБУ:								
- головний банк	+	+	-	+	+	+	+	+
- регіональні управління	+		+	-		+	+	
- філіали	+	+	-	-	+	-	+	+
Наявність ТКР у філій	+	+	-	-	+	-	+	+
Управління коррахунком:								
- встановлення лімітів філіям	-	+	-	-	+	+	+	+
- можливість виконувати платежі від імені філій	-	-	+	+	-	+	-	+
Наявність ВПС	-	-	+	+	-	+	-	-
Значення ТКС на початок банківського дня	-	0	-	-	0	0	0	0
Оптимізація грошових потоків в системі	-	-	-	+	-	+	-	-
Оперативний контроль стану коррахунку філій	-	-	-	+	-	+	-	+

У випадку роботи через ВПС відображення проводок за файлами \$A, \$\$ здійснюється лише від головного банку засобами СЕП. Так для 2 та 3 моделей СЕП – це буде головний банк, а для п'ятої моделі регіональна

дирекція, яка в СТП представляється як один з філіалів-співвласників. Тому сума транзакції як початкової так і вхідної відображається по коррахунку регіонального банку.

В порівнянні з СЕП відсутня дворівнева підпорядкованість філій, тобто поняття «обласна дирекція» не актуальне. Це значить, що в СТП регіональний банк не може керувати підпорядкованими філіями, тому управління лімітами всіх своїх філій здійснює головний банк.

За восьмою моделлю обслуговувалися на 01.01.2006 року 13 банків, що складало 2 % від загальної кількості банківських установ. В порівнянні з 2004 роком їх кількість зростає майже вдвоє. Повільне зростання кількості банків в СТПА свідчить про те, що СЕП цілком задовольняє швидкістю та надійністю користувачів.

Сьогодні СЕМП НБУ задовольняє потреби банківської системи України. Однак проводяться роботи по створенню СЕП нового покоління, що заснована на сучасних програмних, технічних і технологічних рішеннях. Нова СЕП буде використовувати сучасну, професійну систему управління базами даних і згодом замінить нині діючу. СТП залишиться у складі СЕМП.

Банк має право працювати в СЕП за відповідною моделлю обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку:

- з усіма своїми філіями;
- з певною кількістю своїх філій;
- надати певній філії повноваження працювати в СЕП за відповідною моделлю з групою філій.

У 2006 р. зменшено кількість моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку (відмінено 1, 2, 5 та 6 моделі, які обмежувалися одним регіоном).

Учасники розрахунків, ураховуючи свої потреби, обирають ту з моделей, яка є більш зручною для них (табл. 2.10).

За станом на 1 жовтня 2008 року учасниками СЕП були 1573 установи, із них:

- 181 – банки України;
- 1328 – філії банків України;
- 28 – органи Державного казначейства України;
- 36 – установи Національного банку України.

Учасники системи, ураховуючи свої потреби, самостійно вирішують працювати їм за незалежним чи консолідованим кореспондентським рахунком.

За станом на 1 жовтня 2008 року за незалежним кореспондентським рахунком працювало 109 банків, що складало 60 % від загальної кількості банків – юридичних осіб, які є учасниками системи.

Решта банків, а саме 73 банки, що складало 40 % від загальної кількості банків – юридичних осіб, які є учасниками системи, за станом на 1 жовтня 2008 року працювали за консолідованим кореспондентським рахунком.

Таблиця 2.10

Моделі обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку

[64, с. 72]

Особливості	Модель 3	Модель 4	Модель 7	Модель 8
1. Консолідований кореспондентський рахунок у територіальному управлінні і технічний рахунок у ЦОСЕП для банку	+	+	+	+
2. Кореспондентські рахунки у територіальних управліннях для філій банку	–	–	–	–
3. Технічні рахунки у ЦОСЕП для філій банку	–	+	+	+
4. Внутрішньобанківська платіжна система	+	–	–	–
5. Банк має право протягом операційного дня встановлювати ліміти технічних рахунків і початкових оборотів філій	–	+	+	+
6. Банк має право протягом операційного дня в іконувати початкові платежі від імені філій, а також обмежувати повноваження	–	–	+	–

філій щодо виконання розрахункових та інших операцій				
7. Банк може отримувати технологічну інформацію про роботу філій протягом банківського дня в режимі реального часу	-	-	-	+

Розподіл учасників системи за моделями обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку був такий (рис. 2.13):

- за 3 моделлю працювали 52 банки;
- за 4 моделлю працювали 16 банків;
- за 7 моделлю працювали 5 банків.

За єдиним казначейським рахунком (8 модель) працювало Державне казначейство України, на долю якого припадає 0,5 % від загальної кількості юридичних осіб, які є учасниками системи та 14,7 % від суми здійснених початкових платежів у 2009 році.. Найбільшим попитом користувалася 3 модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку (рис. 2.13).

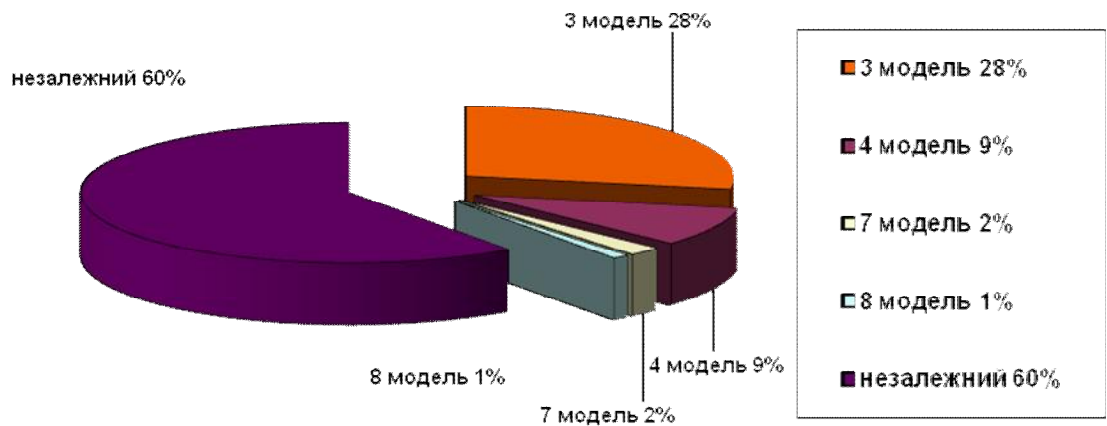

Рис. 2.13. Розподіл юридичних осіб - учасників СЕП, що працювали за моделями обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку та незалежним кореспондентським рахунком, за станом на 01.10.2010р. [64, с. 118]

Послугами СЕП у режимі реального часу скористалися 594 установи (майже 38 % від загальної кількості учасників СЕП), але тільки 66 учасників виконували платежі в цьому режимі, а саме: 24 банки та 17 філій банків, Національний банк України з його установами.

Банки та їхні філії, які беруть участь у СЕП із консолідацією коштів на кореспондентському рахунку, працюють ефективніше. Це дає змогу банку раціонально використовувати спільні кошти, підвищити рівень керування філіями та отримувати достовірну й оперативну інформацію щодо виконаних ними платіжних трансакцій.

Враховуючи, що робота платіжної системи України спирається на добре обґрунтовану правову базу в усіх відповідних юрисдикціях, це додає нашій країні позитиву при оцінці рівня адекватності національного банківського законодавства до стандартів Євросоюзу.

Національний банк України створив систему електронних платежів (СЕП) між юридичними особами (B2B). СЕП забезпечує здійснення розрахунків у межах України між банками як за дорученнями клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків. СЕП виконує міжбанківський переказ у файловому режимі (оффлайн) та в режимі реального часу (он-лайн). Здійснення банком початкових платежів у файловому режимі є обов'язковим, а у режимі реального часу – за його вибором. Разом з тим, банк, який працює в СЕП у файловому режимі, забезпечує приймання платежів у режимі реального часу.

У файловому режимі обмін платіжними документами організовано у пакетному режимі технологічними циклами шляхом приймання-передавання відповідних документів. Тривалість циклу складає 15 – 20 хвилин [44].

У режимі реального часу кошти зараховуються на рахунок отримувача негайно, у момент надходження платежу від відправника СЕП. Саме це є головною ознакою платіжних систем класу RTGS згідно з міжнародною класифікацією.

Ключове значення у світлі інтеграції України до ЄС має міжбанківський переказ у СЕП у режимі реального часу через використання RTGS технології.

Відповідно до загальних вимог ЄС щодо платіжних систем міжбанківський переказ у СЕП у режимі реального часу відповідає принципам RTGS систем:

- виконує розрахунки на валовій основі, що передбачає окремі розрахунки за кожною транзакцією;
- виконує розрахунки в режимі реального часу, що також передбачає обробку платіжних доручень негайно після їх одержання та перевірки. Списання коштів з технічного рахунку учасника СЕП (платника) та зарахування коштів на технічний рахунок учасника СЕП (отримувача) виконується одночасно;
- правилами роботи СЕП передбачено, що учасники системи, враховуючи свої потреби, самостійно визначають режим роботи в СЕП.

Саме система електронних платежів забезпечує життєдіяльність банківської системи України, є необхідною умовою для успішного розвитку ринкової економіки нашої держави на шляху євроінтеграції.

За станом на 1 січня 2010 року учасниками СЕП були 1315 установ, із них [44]: 181 – банки України; 1070 – філії банків України; 28 – органи Державного казначейства України; 36 – установи Національного банку України.

За 2009 рік послугами СЕП у режимі реального часу скористалися 514 установ (39% від загальної кількості учасників СЕП), з яких 32 учасники виконували платежі в цьому режимі, а саме: 20 банків та 11 філій банків і Національний банк України з його установами.

За 2009 рік учасниками системи виконано 313310 тисяч початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень на суму 6168083 млн. грн. (табл. 2.2), що відповідно на 10% та 23% менше ніж за 2008 рік, із них: початкові платежі в файловому режимі – 310976 тис. шт.; початкові платежі в

режимі реального часу – 246 тис. шт.; електронні розрахункові повідомлення – 2088 тис. шт.

Дані, наведені в табл. 2.11, свідчать, що початкові платежі та електронні розрахункові повідомлення, виконані в СЕП у режимі реального часу, використовують в основному учасники 8 моделі обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку, частково 3 моделі і установи, які працювали за незалежним кореспондентським рахунком.

У режимі реального часу кількість початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень зменшилась на 62,5%, проте збільшилась за сумою на 17,6% (рис. 2.14; 2.15).

У 2009 році в середньому за день оброблялося 1248 тисяч початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень на суму 24574 млн. грн., у тому числі середньодобова завантаженість становили [44]:

Таблиця 2.11

**Завантаженість системи за моделями обслуговування
консолідованого кореспондентського рахунку за 2009 рік [27, с. 31]**

Моделі	Загальна кількість початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень		Загальна сума початкових платежів		у тому числі:			
					початкові платежі та електронні розрахункові повідомлення, виконані в СЕП у файлового режимі		початкові платежі та електронні розрахункові повідомлення, виконані в СЕП у режимі реального часу	
	Тис. шт.	% від «Разом»	Млн. грн.	% від «Разом»	Кількість (тис. шт.)	Сума (млн. грн.)	Кількість (тис. шт.)	Сума (млн. грн.)
Самостійно	41082	13,1	679180	11,0	41080	677248	2	1932
3 модель	174413	55,7	240415	39,0	174402	228510	11	11905

			8			0		8
4 модель	13596	4,3	161172	2,6	13596	151172	0	0
7 модель	29552	9,4	908613	14,7	29552	908613	0	0
8 модель	54667	17,5	201496	32,7	54421	166789	246	34706
			0			7		3
Разом	313310	100	616808	100	313051	570003	259	46805
	*		3			0		3

* у тому числі 2007 тисяч електронних розрахункових повідомлень

- у файловому режимі за кількістю – 1247 тисяч початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень, за сумою – 22709 млн. грн., що відповідно менше на 10% по кількості та на 25% по сумі, ніж у 2008 році;
- у режимі реального часу за кількістю одна тисяча початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень, за сумою – 1865 млн. грн., що у 2 рази менше по кількості та на 18% більше по сумі, ніж у минулому році.

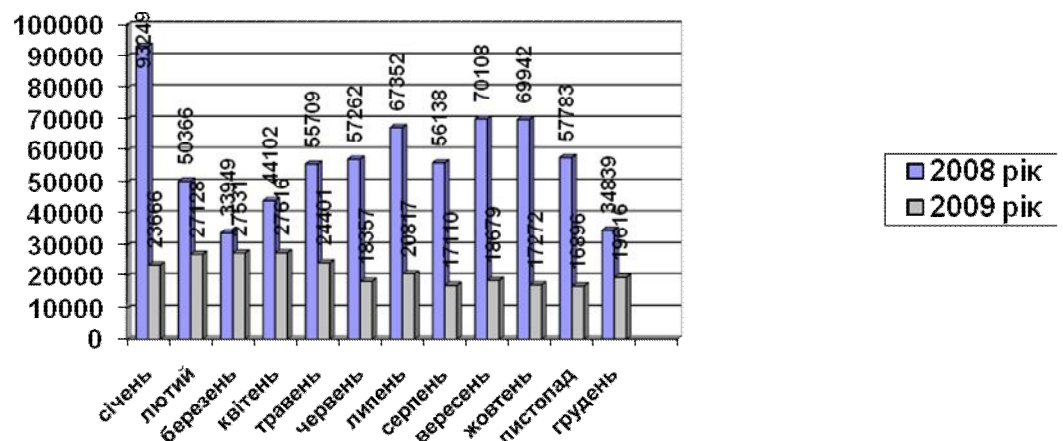

Рис. 2.14. Завантаженість СЕП по кількості початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень, виконаних у режимі реального часу, штук [44].

Для режиму реального часу платіж зараховується на рахунок банку-отримувача миттєво, і той може отримати його хоч наступної секунди. Однак, ще не всі банки допрацювали свої системи автоматизації банку (САБ) такою мірою, щоб забезпечувати відправлення початкових платежів у режимі реального часу.

У системі TARGET вимагається використання відповідних форматів та мережі SWIFT, що є принциповим. Технологія і формати обміну інформацією в СЕП не подібні до SWIFT, а тому мають бути допрацьовані. Аналіз статистичних даних роботи системи електронних платежів Національного банку щодо переказу коштів між банками свідчить про те, що система протягом 2009 року успішно виконувала покладені на неї функції державної системи міжбанківських розрахунків, задовольняла потреби її учасників у переказі коштів, забезпечувала максимальну швидкість, прозорість, високий рівень безпеки та надійності проведення платежів.

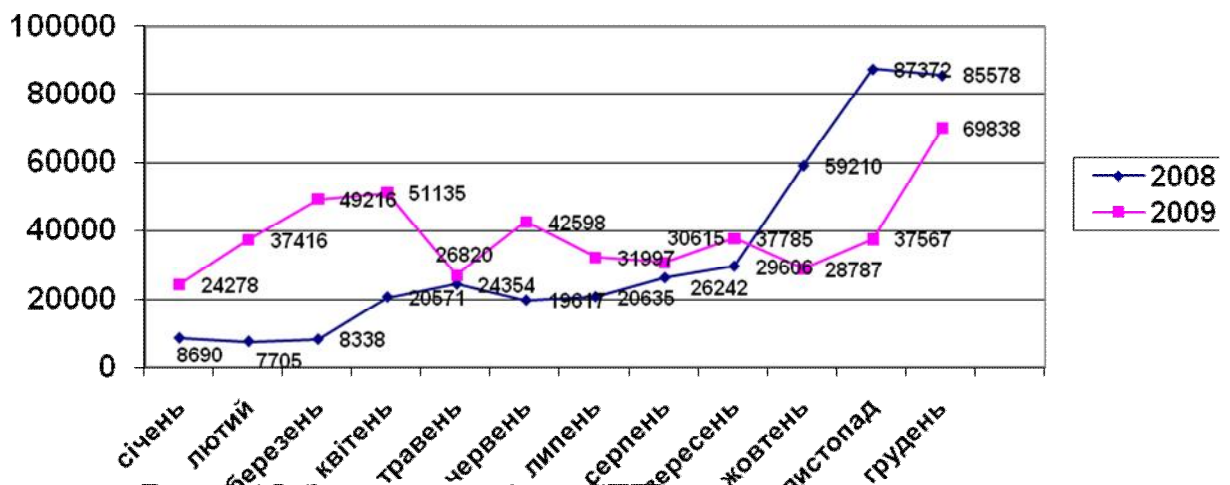

Рис. 2.15. Завантаженість СЕП по сумі початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень, виконаних у режимі реального часу, млн. грн. [44].

Суттєвого скорочення операцій з готівкою на користь безготівкових розрахунків вимагає необхідність раціоналізації платіжної системи в країні. Розвиток платіжних систем масових платежів має на меті скорочення в Україні готівкових операцій і розширення сфери застосування безготівкових розрахунків, залучення у банківську систему значного обсягу готівкових коштів населення.

Системами безготівкових розрахунків є платіжні системи на основі платіжних карток. Широке впровадження системи масових платежів на основі платіжних карток є особливо необхідним в умовах широко

розповсюдженого небажання населення тримати заощадження на рахунках у банківських установах.

Загальна кількість платіжних карток, емітованих українськими банками (за якими протягом року була здійснена хоча б одна операція), у 2009 році зменшилася на 9472 тис. шт. або на 24,6% (з 38576 тис. шт. до 29104 тис. шт.) (табл. 2.12).

Зменшення кількості платіжних карток, на нашу думку, пов'язано з наступними чинниками:

- зростанням рівня безробіття в умовах економічної та фінансової кризи, що призвело до зменшення кількості працівників, які отримували заробітну плату за допомогою дебетових платіжних карток;
- зменшенням споживчого кредитування, у тому числі на основі кредитних карток.

Таблиця 2.12

Основні показники ринку платіжних карток в Україні* [64, с. 98]

За станом на	Платіжні картки (тис. шт.)				
	Усього	За видами носіїв інформації			
		з магнітною смугою	з магнітною смугою та чіпом	з чіпом	для розрахунків у мережі Інтернет
01.01.2007	32474	30266	802	1300	106
01.01.2008	41162	38676	771	1518	197
01.01.2009	38576	36123	729	1558	166
01.01.2010	29104	27092	588	1348	76

* Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/PI_syst/Charge_card.htm.

За видами носіїв інформації в загальному обсязі емітованих банками карток домінують картки з магнітною смугою – 93,1% (27092 тис. шт.). На картки з чіпом і магнітною смугою та чіпом припадає відповідно понад 4,6% (1348 тис. шт.) і 2,0% (588 тис. шт.), а на платіжні картки, що використовуються для розрахунків у мережі Інтернет, – 0,3% (76 тис. шт., див. табл. 2.12).

Картки з магнітною смугою і чіпом здебільшого є картками міжнародних платіжних систем Visa і MasterCard.

У зв'язку з цим важливою складовою стратегії розвитку банківських установ України повинна стати розробка і впровадження високотехнологічних карткових інструментів з метою динамічного розвитку ринку банківських послуг та забезпечення функціонування системи масових платежів.

Повною мірою розвиток національних систем безготівкових розрахунків відповідає державним інтересам України в умовах євроінтеграції.

З точки зору розвитку власних систем автоматизації кредитно-фінансового ринку, захисту вітчизняних інновацій і новітніх технологій і, відповідно, захисту національних інтересів, держава, за сприянням банківської системи України, повинна побудувати єдину, збалансовану політику, спрямовану на підтримку вітчизняних виробників і користувачів високотехнологічної і конкурентоспроможної продукції, якою є Національна система масових електронних платежів (НСМЕП).

Переважна більшість карток з чіпом – це картки НСМЕП.

Висновки до розділу 2

Отже, ринок електронних грошей на території України характеризується:

- по-перше, слабким розвитком банками емісії електронних грошей;
- по-друге, активним (порівняно з електронними грошима на основі карток) використанням на практиці небанківських систем електронних грошей на програмній основі, але вони не мають такого статусу через обмеження вітчизняного законодавства.

Для забезпечення ефективного розвитку розрахунків на основі електронних грошей необхідна реалізація низки заходів, зокрема:

1. З метою створення конкурентного середовища на ринку електронних грошей, що сприятиме його розвитку, НБУ доцільно внести зміни в нормативно-правові акти щодо надання дозволу небанківським установам здійснювати емісію електронних грошей, і встановлення до їх діяльності вимог відповідно до міжнародної практики.

2. Так, згідно з Директивою 2009/110/ЄС емітентами електронної форми грошових засобів в ЄС можуть бути [16, С. 372]:

- кредитні інститути;
- інститути електронних грошей;
- поштові жиро-інститути;
- Європейський центральний банк та центральні банки країн ЄС;
- Держави-члени ЄС або їх регіональні органи, якщо вони не функціонують як публічні органи.

Директивою передбачено створення спеціальних інститутів електронних грошей, капітал яких має становити не менше, ніж 350 тис. євро. Власні кошти інститутів електронних грошей на цілі діяльності, що полягає в емісії електронних грошей, мають становити не менше, ніж 2 % вартості емітованих електронних грошей, що перебувають в обігу. Інститути електронних грошей можуть також здійснювати надання платіжних послуг,

надання кредитів, пов'язаних з платіжними послугами, та ін. Проте вони не мають права залучати депозити фізичних осіб.

3. На програмній основі як менш витратній (відсутність необхідності створювати відповідну інфраструктуру для продавців товарів та карт-рідерів для розрахунків власників електронних грошей у мережі Інтернет). При цьому слід скористатися досвідом WebMoney Transfer та PayPal щодо впровадження сучасних платіжних сервісів (платежі оф-лайн з допомогою мобільних пристроїв тощо).

Таким чином, ринок електронних грошей перебуває на стадії становлення і потребує прийняття заходів щодо активізації з боку регулюючих органів (НБУ) для узгодження механізмів його функціонування з міжнародною практикою та впровадження банками сучасних технологій у платіжній сфері.

Система електронних платежів НБУ є бруто системою міжбанківських розрахунків, що працює в реальному часі. Тому комерційні банки регіонів встановлюють з РРП НБУ кореспондентські відносини, а саме відкривають кореспондентські рахунки для здійснення міжбанківських розрахунків.

СЕМП НБУ надає можливість комерційним банкам керувати єдиним коррахунком банку за певними правилами, які реалізовані з допомогою дев'яти моделей. Банки в залежності від власних можливостей, структури банку та свого власного бачення як краще керувати єдиним коррахунком, вибирають модель функціонування СЕМП. Загалом існування моделей від нульової до восьмої надає можливість обслуговувати коррахунок кожною підпорядкованою філією незалежно від головного банку або ж навпаки під управлінням тільки головного банку чи регіональних банків в певних варіаціях.

Отже, аналіз динаміки розвитку електронної комерції та кількості користувачів мережі Інтернет в Україні свідчить, що існують відповідні передумови для активізації використання електронних грошей в інтернет-розрахунках.

Поряд із діючими системами в Україні працює повноцінна і конкурентоспроможна НСМЕП, яка дає змогу фізичним і юридичним особам проводити безготівкові розрахунки за допомогою смарт-карток, а також зберігати й накопичувати заощадження у банках на карткових рахунках.

РОЗДІЛ 3

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

3.1. Сучасний стан правового забезпечення електронних банківських послуг в Україні

Досягнення інформаційної безпеки електронного бізнесу – це один зі стратегічно важливих напрямів національної безпеки держави. Розробка національної нормативної бази, її гармонізація з міжнародними інституціями, тобто приведення відносин у сфері інформаційної безпеки у відповідність світовим стандартам і нормам, сприятимуть зміцненню національної безпеки України та підвищенню її міжнародного авторитету як демократичної і правової держави.

Для правового забезпечення функціонування електронних систем в Україні створено Національне агентство з питань інформатизації при Президентові України та затверджено Закони України: «Про Національну програму інформатизації» (№ 74/98-ВР від 04.02.98), «Про концепцію Національної програми інформатизації» (№ 75/98-ВР від 04.02.98), «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах» (від 05.07.2004), «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» (від 05.04.2001), «Про електронні документи та електронний обіг» (від 22.05.2003), «Про електронний цифровий бізнес» (від 22.05.2003), видано Укази Президента, положення та інструкції.

Водночас лише один документ присвячено самій глобальній мережі Інтернет. Це Указ Президента № 928/2000 «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31 липня 2000 року. Він має декларативний характер, але при цьому визначає основні

напрями правового регулювання Інтернет у нашій країні. Документ передбачає вдосконалення правового регулювання та забезпечення державної підтримки розвитку інфраструктури надання інформаційних послуг через мережу Інтернет, створення умов для розвитку підприємницької діяльності та конкуренції в галузі використання каналів електронного в'язку, розвитку та впровадження комп'ютерних інформаційних технологій у системі державного управління, фінансовій сфері, підприємницькій діяльності, освіті тощо.

У 2000 році Національний банк України розробив проект «Вимог щодо організації електронної комерції в Україні», яким, зокрема, урегулював питання організації електронних магазинів, формування і виконання електронних замовлень, оплати замовлень за допомогою різних платіжних інструментів, включаючи банківські картки, системи типу Клієнт-Банк та організацію банківського обслуговування за допомогою нових технологій.

У коментарях до нього зазначено, що брак правового поля впливає негативно на ті початкові кроки в розвитку електронної комерції, які вже зроблено в Україні. Для запобігання порушенням грошового обігу в зазначеному проекті передбачається, що всі операції купівлі-продажу в електронній комерції повинні виконуватися через банківські рахунки торговця і покупця, що дасть можливість чітко визначати учасників електронної комерції.

Для того, щоб електронний документообіг можна було ефективно застосовувати, законодавство має містити певні правові норми, що сприяють використанню комп'ютерних технологій під час здійснення угод та інших юридично важливих дій.

З метою реалізації цього завдання Міжвідомча робоча група з питань спрощення і модернізації процедур в управлінні, торгівлі та на транспорті Міністерства економіки за участі представників Робочої групи Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації СБ України у листопаді 2000 року розробила проекти Законів України «Про електронні

документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис».

Вже з 01 січня 2004 року ці закони набрали чинності. Закон «Про електронно-цифровий підпис» визначає правовий статус електронного цифрового підпису (ЕЦП) та регулює відносини, що виникають під час використання електронного цифрового підпису. Дія цього Закону не поширюється на відносини, що виникають під час використання інших видів електронного підпису, у тому числі переведеного у цифрову форму зображення власноручного підпису. Щодо Закону «Про електронні документи та електронний документообіг», то він покликаний визначити особливості використання обміну електронними повідомленнями під час здійснення угод у цивільному обороті.

Ці Закони доповнено такими важливими нормативно-правовими актами, як Порядок сертифікації центру сертифікаційних ключів, затверджений постановою № 903 Кабінету Міністрів України від 13 липня 2004 року, та Порядок засвідчення наявності електронного документа (електронних даних) на певний проміжок часу, затверджений постановою № 680 Кабінету Міністрів від 26 травня 2004 року.

Національний банк України також приймає відповідні правові акти з функціонування електронного банківського бізнесу, врегульовуючи цю сферу діяльності своїми нормативними актами. Окрім того, Національний банк України дає банкам бібліотеки захисту, що забезпечують виконання функцій захисту інформації з боку покупця і торговця.

У телеграмі № 48-012/29-129 від 10 січня 2006 року, яку НБУ розповсюдив з метою попередження банків про небезпеку «відмивання» брудних грошей клієнтами Інтернет-банкінг, фінансистам рекомендовано ретельніше контролювати своїх віртуальних клієнтів.

Національний банк України радить банкам систематично перевіряти своїх клієнтів на дотримання вимог щодо захисту інформації та обробки електронних платіжних документів, оскільки Інтернет-банкінг частіше, ніж

інші способи переказування коштів, використовується для «відмивання» брудних грошей. У телеграмі НБУ наголошується на тому, що банкам слід особливу увагу приділяти тим Інтернет-клієнтам, які часто змінюють характер своїх операцій або контрагентів за такими операціями, проводять операції, що не мають очевидного економічного змісту.

Окрім того, банки отримали право «відмовлятися від виконання фінансових операцій у разі встановлення, що ці операції мають ознаки таких, що підлягають фінансовому моніторингу», - наголошується в телеграмі НБУ. Тою ж телеграмою НБУ рекомендує банкам установити для розрахунків в Інтернет-банкінг додаткові канали зворотного зв'язку, а також зобов'язати своїх клієнтів щодня отримувати інформацію про стан своїх рахунків.

За умов розбудови інформаційного простору України і входження до світового інформаційного простору, надзвичайної гостроти та актуальності набувають питання правового забезпечення інформаційної безпеки в інформаційно-телекомунікаційних системах країни. Особливе занепокоєння викликає практично стихійний розвиток та використання мережі Інтернет, що створює сприятливі передумови для використання її можливостей злочинними угрупованнями.

Аналіз стану захисту інформації в інформаційних системах України свідчить, що появи загроз для інформації під час її обробки в інформаційних системах сприяють такі фактори:

- намагання комерційних та окремих державних структур безконтрольно, не скоординовано, створювати виділені або корпоративні телекомунікаційні системи;
- здійснення інвестиційної політики в галузі інформатизації та телекомунікацій здебільшого без ретельного аналізу її наслідків, а також без урахування інтересів державної безпеки та оборони;
- використання в інформаційних системах не сертифікованого обладнання та програмного забезпечення;

- недооцінка значущості захисту інформації та недостатньо розвинута система підготовки і перепідготовки кадрів у сфері інформаційної безпеки;
- брак чітко сформульованого і систематизованого законодавства з питань захисту і безпеки.

Банківські служби безпеки в Україні суттєву увагу сьогодні приділяють питанням фізичного захисту. Питання ж комп'ютерної безпеки залишаються в компетенції служб супроводження і впровадження програмного забезпечення. Кваліфікованих розробників програмного забезпечення і системних програмістів у таких службах досить багато, але фахівці у сфері систем комп'ютерної безпеки практично немає.

Саме тому невід'ємною складовою державної політики, спрямованої на захист інформаційних ресурсів держави та захист інформації з обмеженим доступом, охорона якої передбачена законодавством, має стати підготовка фахівців у сфері захисту інформації та інформаційної безпеки, як складової інфраструктури інформатизації галузей національної економіки.

Система підготовки національних кадрів для роботи у сфері інформаційного захисту в Україні та її правова підтримка потребують негайного вдосконалення. Підготовку і перепідготовку фахівців із питань технічного захисту інформації вищі навчальні заклади України до середини 1990-х років не проводили.

За відповідним фахом у деяких ВНЗ України навчання почалося тільки після створення Державної служби з питань технічного захисту інформації. Підготовка фахівців повинна ґрунтуватися на системному підході, що дозволяє структурувати і порівнювати різні технічні, природничо-наукові та інші фахи і спеціалізації у сфері інформаційної безпеки залежно від того, за яким призначенням будуть у майбутньому працювати випускники.

При цьому слід урахувати дефіцит науково-педагогічних кадрів для вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ. Завдання підготовки висококваліфікованих фахівців треба вирішувати в межах

системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації у сфері інформаційної безпеки та захисту інформації, що сьогодні в Україні лише формується.

Отже, з метою протидії злочинам у сфері комп'ютерної інформації або зменшення збитків від них потрібно:

- грамотно вибирати заходи і засоби забезпечення захисту інформації від просочування та несанкціонованого доступу до неї;
- знати основні законодавчі положення в цій галузі, організаційні, програмно-технічні та інші заходи забезпечення безпеки інформації;
- установлювати програмні продукти на підприємстві (організації) з низьким рівнем безпеки інформації, застосовуючи серйозні заходи організаційного і технічного характеру для досягнення належного рівня захищеності інформації;
- кваліфіковано підходити до побудови системи захисту інформації в банківських інформаційних системах, передбачаючи конкретну оцінку ймовірності виявлення кожної загрози на конкретній банківській системі;
- кожному банку, залежно від конкретних умов його роботи, потрібна персональна система захисту інформації. Побудова такої системи можлива лише на аудиторських умовах спеціально залученими фахівцями і фірмами, що мають ліцензію на вказаний вид діяльності.

Реалізація вищезазначених заходів дасть змогу прискорити та ефективно розв'язати проблему підвищення рівня інформаційної безпеки в інтересах особи, суспільства, держави.

Для успішного розвитку систем Інтернет-банкінг в Україні, крім упровадження їх у банках, необхідне адекватне тлумачення таких операцій відповідними контрольними і наглядовими відомствами – НБУ, ПФ, ДПА,

СБУ та іншими учасниками регулювання безготівкових розрахунків в Україні. Інакше через правовий вакуум у сфері Інтернет в українському законодавстві банки не візьмуть на себе ризику ведення свого бізнесу через глобальну мережу.

3.2. Електронні банківські послуги: світовий та вітчизняний досвід

На сучасному етапі економічного розвитку, в умовах трансформації національної економіки, серед проблем, пов'язаних з виходом України з кризового стану, важливе місце посідає завдання формування ефективної банківської системи. Банківські установи організують рух і перерозподіл ресурсів суспільства в їх грошовому виразі. Через банківську систему проходять грошові розрахунки і платежі господарюючим суб'єктам та населення в цілому. Комерційні банки виконують важливу функцію мобілізації тимчасово вільних грошових ресурсів і перетворення їх у реальний капітал, здійснюючи різноманітні кредитні, інвестиційні та інші операції і забезпечуючи, таким чином, потреби економіки в додаткових ресурсах.

Не дивлячись на динамічний розвиток емісії платіжних карток, банківським установам для протистояння стримування розвитку ринку, необхідно пропонувати клієнтам нові можливості, як наприклад, електронні банківські послуги (електронний банкінг, мобільний банкінг), платіжні картки з неплатіжними додатками (студентські картки, соціальні картки).

Для підвищення ефективності обслуговування своїх клієнтів та скорочення витрат часу, необхідного для проведення тієї чи іншої операції, банки пропонують різноманітні види дистанційного банківського обслуговування. Їх можна об'єднати терміном "електронне банківництво", адже саме завдяки значному розвитку телеінформаційних технологій клієнти отримали можливість здійснювати деякі банківські операції, не відвідуючи банк [15].

Основними напрямками дистанційного банківського обслуговування є:

- відеобанкінг;
- мобільний банкінг;
- система «клієнт-банк»;
- система «клієнт – Інтернет – банк» (Інтернет-банкінг).

Відеобанкінг надає можливість віртуального спілкування клієнта з банком за допомогою спеціальних пристроїв, обладнаних телемоніторами, які часто сполучаються з банкоматами.

Мобільний банкінг – це послуга дистанційного управління банківським рахунком, яка дає змогу отримувати інформацію про рахунок та здійснювати операції за ним за допомогою мобільного телефону.

Різновидами мобільного банкінг є:

- чистий SMS-банкінг – комплекс інформаційних комплексів, які банки надають держателям платіжних карток за допомогою SMS-повідомлень. Зворотній зв'язок для користувачів в цьому випадку відсутній;
- розширений SMS-банкінг – характеризується двостороннім зв'язком, під час якого клієнт може бачити те, що відбувається з його рахунком, а також віддавати розпорядження на проведення певних операцій. Наприклад, переказ коштів з рахунку на рахунок, оплата комунальних послуг, поповнення рахунків мобільних телефонів;
- STK-банкінг – дає змогу здійснити операції через спеціальне меню, вбудоване в SIM-картку мобільного телефону. При цьому, банк, який надає такий сервіс, працює спільно із оператором мобільного зв'язку, який забезпечує належний захист інформації, що передається таким чином;
- JAVA-банкінг – дає можливість завантажити на телефон спеціальне меню для проведення банківських операцій.

Даний вид дистанційного обслуговування дешевший і зручніший від інших систем дистанційного обслуговування, оскільки, як правило, телефон опиняється під рукою у клієнта частіше, ніж комп'ютер з виходом в Інтернет.

Система «клієнт – банк» передбачає встановлення банком відповідного програмного забезпечення, центр обслуговування якого знаходиться в банку, а клієнт отримує доступ до рахунка за допомогою відповідних програм та паролів.

Система “клієнт – Інтернет – банк” (інтернет-банкінг) надає змогу користуватися інформаційними джерелами та управляти власними рахунками через сайт банку в мережі Інтернет та систему паролів, погоджених з банком, тобто не потребує встановлення додаткового програмного забезпечення в клієнта.

На даний момент у світі склались дві моделі інтернет-банкінгу:

- традиційні банки, які доповнюють свої послуги онлайн-бізнесом;
- віртуальні банки, які працюють з клієнтами тільки через Інтернет.

Вперше банк, який обслуговував клієнтів через Інтернет, з'явився у 1995 році – Security First Network Bank. За підсумками першого року роботи, його активи становили 110 млн. доларів, щомісячний приріст капіталу – 20 %, а кількість клієнтських рахунків перевищила 10 тисяч. У березні 2001 р. японський уряд видав ліцензію на відкриття онлайн-банку корпорації Sony, який тільки за перший місяць роботи відкрив 21 тис. рахунків [102, с. 62].

На сьогодні за кількістю користувачів та обсягом операцій інтернет-банкінгу лідирують Велика Британія та Німеччина. Кількість європейських банків, які надають послуги в системі Інтернет-банкінгу, – понад 1200, у США – близько 1400, в Латинській Америці – близько 260, в Африці – 25. Найбільші банки світу Deutsche Bank та Bank of New York здійснюють понад 80 % всіх платежів за допомогою Інтернету [115].

Світова тенденція переходу фізичних осіб на системи дистанційного банківського обслуговування простежується дуже чітко: у США близько 20%

домогосподарств здійснює платежі через Інтернет, в Європі в деяких країнах (наприклад, Швеції) більше 50% банківських клієнтів активно користується Інтернет-банкінгом.

В Україні, коли тільки-но з'явилася така послуга, як Інтернет-банкінг для фізичних осіб, у нас мало хто знав, що це таке. Початківцеві ринку – Приватбанку – доводилося пояснювати клієнтам, що це практично те ж саме, що й обслуговування в касах фінансової установи, тільки через Інтернет. Втім, широкі маси не вдалося відразу зацікавити новаторськими сервісами, і ними користувалися або VIP-клієнти, або українці, які активно працюють у мережі Інтернет. Причому користувалися вони ним недовго. У перший раз користувачів банкінгу відлякали в 2005-2006 рр., коли з їхніх рахунків почали зникати гроші. З'ясувалося, що хакери легко зламують банківські системи захисту і фінансистам потрібно вкладати мільйони, щоб зберегти кошти клієнтів.

По-справжньому інтернет-банкінг в Україні запрацював зовсім недавно. У 2006-2007 рр. його запустили дві фінансові установи (Укрексімбанк і Укрсоцбанк), а в 2008-2009 рр. – ще шість (VAB Банк, ОТП Банк, ПУМБ, Універсал Банк, Альфа-Банк, СЕБ Банк). В 2010-2010 рр. до цього списку додалися ще декілька банків [115].

Додатковим стимулом для роботи в мережі Інтернет стало активне зниження тарифів на платежі в Інтернеті. Банки або взагалі відмовлялися від комісій, або зводили їх до мінімуму: у середньому по ринку вартість перерахувань між рахунками одного клієнта усередині одного банку вкладається в 1-5 грн., між різними клієнтами однієї фінансової установи – 0,5-0,8% суми, на рахунки в інший банк – 0,75-1% суми. Причому в більшості випадків плата за підключення до Інтернет-банкінгу та щорічна абонентська плата з громадян не стягуються [115].

В Україні ринок Інтернет-банкінгу знаходиться на етапі становлення, оскільки лише приблизно 560 тис. осіб користуються послугами банку через Інтернет, з яких близько 300 тис. – це фізичні особи. Комплексні послуги

Інтернет-банкінгу надаються лише 10 банками із 176, які мають ліцензію, проте Інтернет-банкінг у нашій країні стрімко набуває популярності [102, с. 64].

Використання електронних банківських послуг, зокрема Інтернет-банкінгу значно спрощує роботу банків, оскільки дозволяє автоматизувати роботу касирів і операціоністів, що особливо важливо для великих фінансових установ, де проводиться значна кількість трансакцій, до того ж використання онлайн-технологій дозволяє банкам збільшувати клієнтську базу.

Електронне банківництво як один з напрямів банківської справи має великий потенціал для подальшого розвитку і широкі перспективи.

Таким чином, банки за умов щораз більшої конкуренції намагаються запропонувати клієнтам ширше коло послуг і на вищому рівні задовольнити їхні потреби в банківському обслуговуванні.

Наразі головною проблемою, що гальмує розвиток нових технологій в Україні, зокрема, інтернет-банкінгу, є відсутність законодавства та належного захисту в цій сфері.

3.3. Перспективи розвитку та шляхи удосконалення електронних банківських послуг

Електронні гроші з'явилися відносно недавно – наприкінці дев'яностих років, але їх популярність щоденно зростає, завдяки ряду переваг [54]:

1. Анонімність платежів. При здійсненні платежу електронними грошима, як правило, не потрібно повідомляти ніяку інформацію про себе, потрібен тільки номер електронного гаманця.

2. Швидкість і зручність платежів. Переказ коштів відбувається майже миттєво, здійснити оплату можна не виходячи з дому, при наявності комп'ютера та Інтернету. Не потрібно заповнювати від руки платіжні документи.

3. Можливість переказувати малі суми. Банки називають такі суми мікроплатежами. Комісія для них є значно вищою, ніж при переказі більших сум. Мінімальний розмір платежу, який банк погодиться здійснити, також буває обмежений. Платіжні системи дозволяють переказувати невеликі суми.

Слід зазначити, що електронні гроші не збільшують грошову масу, але однозначно пришвидшують процес обігу грошей. Їх поява необхідна на сучасному етапі розвитку економіки, перш за все, для здійснення комерційних операцій через Інтернет, де використання звичайних грошей є незручним бо не можливим. Електронні гроші виникли як доповнення до реальних грошей, які існують для здійснення платежів в мережі Інтернет.

Як свідчить аналіз світового досвіду, в багатьох країнах значного поширення набуло використання електронних платежів державними органами. В Україні така система платежів лише розпочинає своє функціонування. Так, згідно за результатами рейтингу отримання електронних платежів (Government E-Payments Adoption Ranking, GEAR), який відображає рівень їх використання державними органами, а також рівень впливу на процес впровадження електронних платежів інфраструктури, соціально-економічного та політичного середовища, в 2011 році Україна посіла 60-е місце серед 62 країн і була віднесена до останньої (четвертої) групи країн (“необхідне поліпшення”) [81].

Дані рейтингу GEAR засновані на 37 індикаторах і об'єднані в 7 категорій:

- чотири категорії за напрямками платежів: “споживач – уряд” (C2G), “уряд – споживач” (G2C), “бізнес – уряд” (B2G), “уряд – бізнес” (G2B);
- три категорії (фактори) середовища: інфраструктура, соціально-економічний контекст (тобто рівень сприяння соціально-економічного середовища впровадженню електронних платежів) і політичний контекст (рівень сприяння політичного середовища впровадженню електронних платежів).

У категорії “уряд – споживач” (G2C) Україна посіла 58-е місце (див. рис. 3.1), проте за підсумками 2012 року, відбулося поліпшення показників цієї категорії в зв’язку зі здійсненням компенсаційних виплат за вкладами Ощадбанку колишнього СРСР за допомогою платіжних карток, а також у зв’язку із забезпеченням на основі використання карток НСМЕП виплат відшкодувань Фондом гарантування вкладів фізичних осіб клієнтам банків, які ліквідовуються, і наданням адресної соціальної допомоги населенню.

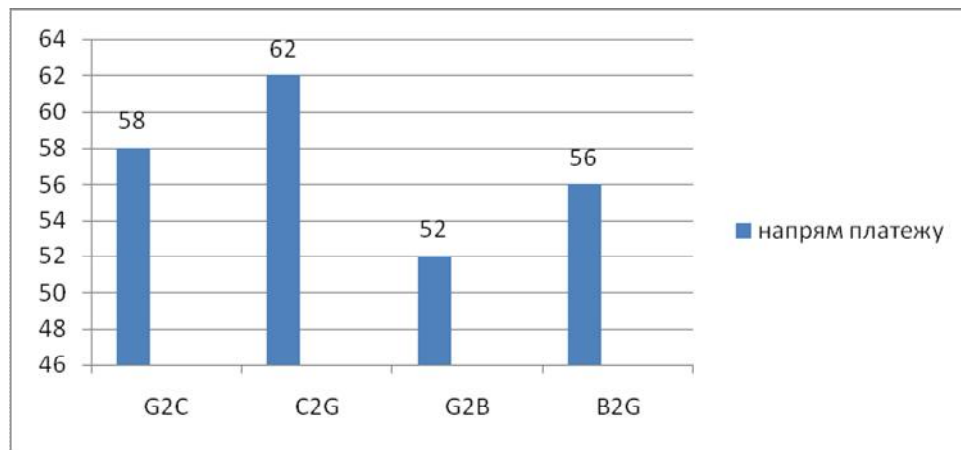

Рис. 3.1. Результати рейтингу GEAR для України за напрямками платежу відповідно до міжнародної класифікації систем електронного бізнесу

За напрямом електронних платежів “споживач – уряд” (C2G) Україна посіла лише 62-е місце. Значно кращими були рейтинги нашої держави за напрямками “уряд – ініціатива” (G2B) і “бізнес – уряд” (B2G). Так, у цих категоріях Україна посіла відповідно 52-е та 56-е місця (див. рис. 9).

Наголошуючи на великому суспільному значенні цього напрямку електронних платежів, які пов’язані з проблематикою формування “електронного уряду”, зазначило, що нині в Україні є всі підстави для суттєвого поліпшення ситуації [61, С. 4]. Так, Національним банком України реалізовується пілотний проект щодо поширення безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП) для оплати податків і зборів при

переміщенні товарів, транспортних засобів через митний кордон України, що має сприяти поліпшенню значень показників такого напрямку платежу, як “бізнес – уряд” (B2G).

Результати рейтингу GEAR за напрямами платежів свідчать про розвиток електронних платежів в Україні переважно в односторонньому порядку: від населення та бізнесу – до держави, тоді як у зворотному – від держави до фізичних і юридичних осіб електронні платежі поки що не набули належного рівня розвитку.

Також необхідно наголосити, що аналіз факторів середовища, яке формує платіжні відносини між урядом, бізнесом і споживачами, свідчить про високі потенційні можливості їх подальшого розвитку за такими критеріями, як “рівень фінансової грамотності” (велика частка населення, яка користується послугами банків та інших фінансових установ) і загальний “соціально-економічний контекст” (37-е місце).

При цьому поліпшення потребує така категорія, як рівень розвитку інфраструктури (51-е місце). Низький рейтинг України в цій категорії зумовлений відносно низькими показниками користування мережею Інтернет у 2011 році, недостатнім рівнем розвитку термінальної мережі тощо. Крім того, суттєвого поліпшення потребує й категорія “політичний контекст” (53-е місце).

В умовах постійного зростання клієнтської бази, обсягів операцій, попиту на нові високоякісні послуги та посилення конкуренції реформування та розвитку бізнес-проектів та інформаційних підсистем є дієвим інструментом підвищення ефективності діяльності банку. Інтернаціоналізація суспільно-економічного життя, перехід до відкритої економіки сприяють приєднанню України до світового господарства, її входженню в світовий економічний простір. Тому на сучасному етапі високого розвитку науково-технічного прогресу, використання та впровадження інновацій у всі сфери життя суспільства важливим завданням стає зміцнення та стимулювання

розвитку інформаційних систем в банківській діяльності, розробка державних механізмів підтримки їх функціонування.

Управління банківськими рахунками через Інтернет, або по-іншому Інтернет-банкінг, є найбільш динамічним і представницьким напрямом фінансових Інтернет-рішень завдяки широкому спектру фінансових послуг, представлених у системах Інтернет-банкінгу.

Подібні системи можуть бути основою систем дистанційної роботи на ринку цінних паперів і дистанційного страхування, оскільки вони забезпечують проведення розрахунків і контроль за ними з боку сіх учасників фінансових відносин.

На думку А. Вісящева, «розширення філіальної мережі і розвиток послуг Інтернет-банкінгу – це не взаємозамінні процеси, а паралельні і спрямовані на досягнення однієї найголовнішої мети роздрібного бізнесу будь-якого банку - розширення клієнтської бази і зростання прибутків» [22]. Отже, Інтернет-банкінг спрямований на підвищення якості обслуговування клієнтів, оскільки має ряд переваг, серед яких зростання оперативності проведення операцій, доступність для клієнта (операції стають цілодобово доступними без відвідування офісу банку), необмеженість, тобто можливість здійснювати платежі практично будь-якого призначення та контрольованість, оскільки будь-яке списання активів з карткового рахунку оперативно відображається у виписках. За допомогою систем Інтернет-банкінгу можна купувати і продавати безготівкову валюту, оплачувати комунальні послуги, доступ до Інтернету, рахунки операторів стільникового зв'язку, проводити безготівкові платежі, переказувати кошти між рахунками та відстежувати всі банківські операції по своїх рахунках за будь-який проміжок часу.

Електронний банкінг найбільш розповсюджений у США, де практично кожний великий банк і безліч середніх та дрібних банків надають своїм клієнтам послуги з дистанційного керування рахунком через Інтернет. За даними маркетингової служби Qualisteam розподіл Інтернет-банків по регіонах має наступний вигляд: Африка – 23, Північна Америка (Канада – 32,

США – 1383), Латинська Америка – 258, Азія – 174, Європа – 1205: (Німеччина – 355, Франція – 172, Італія – 228, інші європейські країни – 450), Азіатсько-Тихоокеанський регіон – 32. Усього, за власними оцінками Qualisteam, тут охоплено приблизно 95 % Інтернет-банків у світі (3107 сайтів) [116].

В Україні ринок Інтернет-банкінгу тільки формується. За оцінками «Експерта», які базуються на опитуваннях банків, цю послугу, у нашій країні дистанційним обслуговуванням користуються приблизно півмільйона людей. До онлайн-послуг найбільшого оператора ринку – Приватбанку – звертаються лише 4 % його клієнтів фізичних осіб, а, приміром, у шведському Swedbank до Інтернет-банкінг підключені 49 % приватних клієнтів.

Примітно, що розквіт Інтернет-банкінгу в Україні став наслідком такої самої фінансово-економічної кризи, яка змусила всі без винятку підприємства переглянути статті витрат і ввімкнути кнопку економії. Таким чином, саме криза спровокувала перехід банків від номінальної наявності онлайн-послуги до її практичного, бізнесового застосування [117].

За словами директора департаменту економічних відносин Національного банку України Сергія Круглика, станом на 1 липня 2010 року дистанційне обслуговування клієнтів забезпечували 172 банки країни. При цьому кількість клієнтів, які бажали відключитись до даної послуги склала 29,5 % від загального числа клієнтів.

Серед вітчизняних банків, які надають послуги дистанційного обслуговування, Інтернет-банкінг доступний клієнтам VAB банку, Ікар-банку, Кредитпромбанку, Першого Українського Міжнародного банку, Донгорбанку, Правекс-банку, банку «Надра», «Фінанси і Кредит», ING Банку України, Банку Аваль, Укрсоцбанку, Альфа-Банку, ОТП Банку, Universal банку та багатьох інших банків. Проте велика частина користувачів Інтернет-банкінг в Україні – це клієнти, що входять в п'ятірку найбільших в країні Приватбанку, УкрСиббанка й Укрексімбанку. Ці фінансові інститути

впровадили системи Інтернет-банкінгу, що дозволяють здійснювати безліч операцій, не відвідуючи банківські відділення.

Для п'яти банків проведено дослідження за наступними критеріями:

- простота використання;
- вартість послуги;
- економія часу;
- можливість надавати складну звітність;
- захищеність переказів на рівні банку;
- захищеність переказів на рівні користувача;
- порівняння зі старими методами роботи з банком.

За кожним критерієм виставимо по балах від одного до п'яти (табл. 3.1).

У «Приватбанку» для встановлення системи достатньо пройти реєстрацію, з використанням відповідних унікальних ідентифікаторів. «Для регистрации в Приват24 введите свой ИНН, номер мобильного телефона, пароль для входа в систему и нажмите “Подтвердить”»[22]. Інформаційні питання вирішуються за допомогою постійно працюючого телефону та sms. Однак, як виявилось, скористатися цією системою може тільки володар картки банку (додаткові витрати). Захист реалізовано за допомогою двох паролів – основного та платіжного, використовується додатковий протокол для передачі платіжних даних. Захищеність на боці клієнта повністю перекладається на клієнта, одна слід зауважити, що мають рекомендації щодо захисту. Працювати в системі при наявності картки можна безкоштовно, тарифи за переказами в банку від 0,5 грн. – 1 % суми, на інші банки – 3 грн. – 1 % суми. Тобто загальна вартість послуги – обслуговування картки.

У «ВТБ Банк» не запропоновано нічого, окрім системи GSM-банкінг. Вартість – 3 грн.

Таблиця 3.1

Порівняльний аналіз щодо надання послуг Інтернет-банкінгу

Критерій	Приватбанк	ВТБ Банк ¹	Райффайзен Банк Аваль	Укресімбанк	Банк Форму
Простота використання	5	–	3	1	4
Вартість послуги	Вартість картки	–	Не висвітлено	650 грн.	Не висвітлено
Економія часу	5 (можливість проводити будь-які операції 24 години)	–	3 (можна використовувати при наявності ЄПЦ ключів)	3 (можна використовувати при наявності фізичного ключів)	5 (можна використовувати будь-які операції 24 години)
Можливість надавати складну звітність	1	–	1	3	1
Захищеність переказів на рівні банку	3	–	3	4	3
Захищеність переказів на рівні користувача	1	–	3	4	1

¹Не запропоновано нічого, окрім системи GSM-банкінг. Вартість – 3 грн.

У «Райффайзен Банк Аваль» процедура реєстрації потребує багатьох реквізитів. «Користувач повинен увести реквізити свої організації, номери банківських рахунків, інформацію про контактну особу. Далі відбувається генерація пари ключів ЕЦП клієнта» [122]. Крім цього, необхідно особисто з'явитись у відділення банку для підтвердження даних. Обов'язково зберігати ключі ЕЦП клієнта, що не дає можливості використовувати будь-який комп'ютер. Захист реалізовано на основі шифрування та ЕЦП ключів, тобто захист реалізовано на обох системах.

Для реєстрації в «Укресімбанк» необхідно подати в відділення банку де клієнт має рахунок. Вартість – 12 +1,44 грн. на рік + 450 грн. + 70 грн. тариф Вартість – 12 +1,44 грн. на рік + 450 грн. + 70 грн. тариф – 0,1 % від суми переказу [117]. Підтримується можливість створення складних документів звітності. Захист дуже високого рівня з боку банку та клієнта –

наявність фізичного ключа, однак можливість вільного використання будь-якого обладнання вже під сумнівом.

Для реєстрації в «Банку Форум» необхідно подати заяву в відділення банку, де клієнт має рахунок, та підписати договір. Під час реєстрації необхідно тільки додати наступні дані – логін та пароль; інші дані автоматично додасть система банку. Немає комісії на внутрішні та зовнішні платежі [118].

З аналізу таблиці випливає, що практично певний ринок не розвинуто, реально банки практично не надають якісних послуг в цій сфері.

Таким чином, розвиток та впровадження сучасних інформаційних технологій в проведенні банківських бізнес-процесів, інформаційних банківських систем і відповідної реорганізації функціональної та організаційної структур дозволить реалізувати основні цілі банківського менеджменту – підвищити ефективність та якість обслуговування клієнтів, зменшити собівартість послуг, централізувати функції підтримки бізнесів, оптимізувати інформаційні потоки, облік і формування звітності, що зрештою забезпечить прозорість та ефективність управління банком.

Висновки до розділу 3

Отже, актуальним завданням постає співпраця українських банків та інформаційно-технологічних компаній, результатом якої має бути спільна розробка фінансових інструментів для здійснення розрахунків у віртуальному суспільстві і технологій проведення цих операцій, а також підготовка соціального середовища для впровадження системи розрахунків за допомогою мережі Інтернет.

В Україні ринок Інтернет-банкінгу знаходиться на етапі становлення, оскільки лише приблизно 560 тис. осіб користуються послугами банку через Інтернет, з яких близько 300 тис. – це фізичні особи. Комплексні послуги Інтернет-банкінгу надаються лише 10 банками із 176, які мають ліцензію, проте Інтернет-банкінг у нашій країні стрімко набуває популярності.

Використання електронних банківських послуг, зокрема Інтернет-банкінгу значно спрощує роботу банків, оскільки дозволяє автоматизувати роботу касирів і операціоністів, що особливо важливо для великих фінансових установ, де проводиться значна кількість трансакцій, до того ж використання онлайн-технологій дозволяє банкам збільшувати клієнтську базу.

Електронне банківництво як один з напрямів банківської справи має великий потенціал для подальшого розвитку і широкі перспективи.

Таким чином, банки за умов щораз більшої конкуренції намагаються запропонувати клієнтам ширше коло послуг і на вищому рівні задовольнити їхні потреби в банківському обслуговуванні.

Наразі головною проблемою, що гальмує розвиток нових технологій в Україні, зокрема, інтернет-банкінгу, є відсутність законодавства та належного захисту в цій сфері.

Розвиток та впровадження сучасних інформаційних технологій в проведенні банківських бізнес-процесів, інформаційних банківських систем і

відповідної реорганізації функціональної та організаційної структур дозволить реалізувати основні цілі банківського менеджменту – підвищити ефективність та якість обслуговування клієнтів, зменшити собівартість послуг, централізувати функції підтримки бізнесів, оптимізувати інформаційні потоки, облік і формування звітності, що зрештою забезпечить прозорість та ефективність управління банком.

Інтернет-банкінг спрямований на підвищення якості обслуговування клієнтів, оскільки має ряд переваг, серед яких зростання оперативності проведення операцій, доступність для клієнта (операції стають цілодобово доступними без відвідування офісу банку), необмеженість, тобто можливість здійснювати платежі практично будь-якого призначення та контрольованість, оскільки будь-яке списання активів з карткового рахунку оперативно відображається у виписках. За допомогою систем Інтернет-банкінгу можна купувати і продавати безготівкову валюту, оплачувати комунальні послуги, доступ до Інтернету, рахунки операторів стільникового зв'язку, проводити безготівкові платежі, переказувати кошти між рахунками та відстежувати всі банківські операції по своїх рахунках за будь-який проміжок часу.

ВИСНОВКИ

Отримані результати свідчать про досягнення поставленої мети та задач дослідження і дають підставу зробити наступні висновки:

Проведений аналіз дає підстави визначити, що належний розвиток безготівкових роздрібних платежів в Україні, зокрема активізація використання платіжних карток, стримується низкою чинників. Серед них насамперед необхідно назвати високу вартість обладнання, значно нижчу вартість готівкових розрахунків порівняно з безготівковими, недостатній розвиток платіжної інфраструктури, відсутність конкуренції на платіжному ринку тощо.

Крім цього, фактором, який стримує активізацію безготівкових платежів, є високі і, як правило, виражені в іноземній валюті тарифи на платіжні операції, зокрема внутрішньодержавні, що здійснюються в гривнях (а це 99 % від загальної кількості операцій).

Обмежують обсяг безготівкових розрахунків і вимоги міжнародних платіжних систем (зокрема, VISA та MasterCard) щодо розміщення депозитів, якими гарантується здійснення внутрішньоукраїнських трансакцій, у іноземній валюті на рахунках в іноземних банках.

Такі вельми жорсткі вимоги з боку VISA та MasterCard зумовлені монопольним становищем цих платіжних систем у національному платіжному просторі.

На нашу думку, значну частину цих проблем буде вирішено завдяки імплементації положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків» № 5284-VI, прийнятого 18.09.2012 року.

Варто наголосити, що всупереч міжнародному досвіду в Україні ще недостатньо розвинута практика застосування заходів державного та корпоративного стимулювання розвитку безготівкових роздрібних платежів.

Завдяки цілеспрямованій роботі Національного банку нині стратегія переходу на безготівкові роздрібні платежі є одним із пріоритетів розвитку національного платіжного простору. Як свідчить досвід європейських країн, реалізація саме такої стратегії дає змогу вирішити важливі завдання щодо підвищення ефективності функціонування всієї фінансової системи та забезпечення фінансової незалежності держави.

Із цією метою Національним банком України розроблено низку заходів, які сприятимуть активізації безготівкових роздрібних платежів і Україні, здійсненню належного нагляду (оверсайта) за діяльністю платіжних систем, а також посиленню ролі НСМЕП у національному платіжному просторі та забезпеченню фінансової незалежності держави.

Так, із метою активізації безготівкових роздрібних платежів, зокрема розвитку банківського самообслуговування, в червні 2012 року Правлінням Національного банку України була схвалена «Стратегічна програма розвитку безготівкових роздрібних платежів в Україні на 2012-2014 роки», яка спрямована на створення сприятливих умов для широкого використання спеціальних платіжних засобів суб'єктами безготівкових роздрібних платежів і розрахунків на території України [86]:

- основні напрями розвитку національної платіжної системи;
- основні напрями впровадження та використання технологій безготівкових роздрібних платежів;
- основні засади створення маршрутизатора та розрахунково-клірингового центру як ключових елементів національного платіжного простору тощо.

Отже, елементами електронних грошей є системи, які здійснюють організацію Інтернет-транзакцій; системи емісії електронних грошей бувають мінімум двох видів: ті, які емітують електронну готівку відразу по надходженню реальних грошей на банківський рахунок системи, і ті, які здійснюють емісію тільки при і на період проходження платежу; швидкість оборотності електронних грошей є найвищою на сьогоднішній день.

По-перше, практика банків показує, що випуск карток пов'язаний з високим рівнем ризику збитків банку. По-друге, страхування від карткового шахрайства для більшості банків залишається дуже дорогим і може слугувати рекламною акцією. По-третє, лише обмежена кількість страховиків може запропонувати банкам послуги по страхуванню ризиків обігу пластикових карток.

Телефонний банкінг (телебанкінг) поки що залишається найбільш популярною формою віддаленого банкінгу на Заході і поступово впроваджується банками в Україні. Для впровадження телебанкінгу фінансова установа (банк) створює інформаційно-довідкову систему, яка складається з комп'ютера (з відповідним програмним та технічним забезпеченням), підключеного до АТС банку. На сервері банку зберігається інформація про стан поточних рахунків клієнтів. Коли до такої системи звертається клієнт (за допомогою кнопочового телефону), то він фактично пересилає цифровий код. Техніка розшифровує код і перетворює його у запит до бази даних банку, отримує на неї відповідь і трансформує його у голосову форму, пересилає по телефонній лінії.

РС-банкінг є рішенням для роботи в режимі оффлайн. Робота з документами, довідниками, імпорт документів з бухгалтерських програм, підпис документів, перегляд виписок не вимагають підключення до Інтернету.

У функціональному плані РС-Банкінг повністю ідентичний Internet-банкінг – підтримується єдиний користувальницький інтерфейс, єдині типи документів, єдині екранні і друковані форми, єдина бізнес-логіка, єдині довідники, єдині механізми взаємодії з бухгалтерськими програмами, єдині механізми захисту інформації.

Internet-banking – цей різновид віддаленого банкінгу є найбільш прогресивним, зручним та перспективним. Клієнту немає необхідності придбавати чи встановлювати спеціальне програмне забезпечення. Достатньо

отримати в банку ім'я та пароль для входу в систему та дискету з ключем для електронного підпису своїх розпоряджень банку.

Вивчивши кращий світовий досвід та запровадивши найсучасніші комп'ютерні технології, Національний банк України створив досить ефективну, оперативну, надійну та безпечну систему електронних платежів (СЕП). Система електронних платежів забезпечує здійснення міжбанківських розрахунків у межах України як за дорученнями клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків та інших учасників системи.

Велика кількість розрахункових операцій, які здійснює населення через банківські установи чи торгівельну мережу в готівковій формі за надані послуги, куплений товар тощо, може виконуватись в безготівковій формі за допомогою електронних грошей.

Еквівалентом грошей в електронному вигляді сьогодні є пластикові платіжні картки, які дозволяють легко та зручно проводити розрахунки в магазинах, супермаркетах, аптеках, комунальних службах. Звичайно, що за такою формою розрахунків є вигоди клієнту – це сервіс та певний захист своїх грошей чи заощаджень, банкові та державі.

За наданим клієнту сервісом стоїть ціла платіжна система, що дозволяє проводити розрахунки в реальному часі та в якій задіяний цілісний комплекс програмно-апаратних засобів всієї банківської системи України.

Розрахунки за картковими платіжними системами можуть здійснюватись за різними схемами в залежності від можливостей банківських установ і нормативної та правової бази.

Платіжні картки забезпечують роботу одного або двох одночасно платіжних інструментів: електронного гаманця, що призначений для роботи з невеликими сумами та електронного чека для платежів з середніми і великими сумами.

Отже, ринок електронних грошей на території України характеризується:

- по-перше, слабким розвитком банками емісії електронних грошей;

- по-друге, активним (порівняно з електронними грошима на основі карток) використанням на практиці небанківських систем електронних грошей на програмній основі, але вони не мають такого статусу через обмеження вітчизняного законодавства.

Для забезпечення ефективного розвитку розрахунків на основі електронних грошей необхідна реалізація низки заходів, зокрема:

1. З метою створення конкурентного середовища на ринку електронних грошей, що сприятиме його розвитку, НБУ доцільно внести зміни в нормативно-правові акти щодо надання дозволу небанківським установам здійснювати емісію електронних грошей, і встановлення до їх діяльності вимог відповідно до міжнародної практики.

2. Так, згідно з Директивою 2009/110/ЄС емітентами електронної форми грошових засобів в ЄС можуть бути [16, С. 372]:

- кредитні інститути;
- інститути електронних грошей;
- поштові жиро-інститути;
- Європейський центральний банк та центральні банки країн ЄС;
- Держави-члени ЄС або їх регіональні органи, якщо вони не функціонують як публічні органи.

Директивою передбачено створення спеціальних інститутів електронних грошей, капітал яких має становити не менше, ніж 350 тис. євро. Власні кошти інститутів електронних грошей на цілі діяльності, що полягає в емісії електронних грошей, мають становити не менше, ніж 2 % вартості емітованих електронних грошей, що перебувають в обігу. Інститути електронних грошей можуть також здійснювати надання платіжних послуг, надання кредитів, пов'язаних з платіжними послугами, та ін. Проте вони не мають права залучати депозити фізичних осіб.

3. На програмній основі як менш витратній (відсутність необхідності створювати відповідну інфраструктуру для продавців товарів та карт-рідерів для розрахунків власників електронних грошей у мережі

Інтернет). При цьому слід скористатися досвідом WebMoney Transfer та PayPal щодо впровадження сучасних платіжних сервісів (платежі оффлайн з допомогою мобільних пристроїв тощо).

4. Ринок електронних грошей перебуває на стадії становлення і потребує прийняття заходів щодо активізації з боку регулюючих органів (НБУ) для узгодження механізмів його функціонування з міжнародною практикою та впровадження банками сучасних технологій у платіжній сфері.

5. Система електронних платежів НБУ є бруто системою міжбанківських розрахунків, що працює в реальному часі. Тому комерційні банки регіонів встановлюють з РРП НБУ кореспондентські відносини, а саме відкривають кореспондентські рахунки для здійснення міжбанківських розрахунків.

6. СЕМП НБУ надає можливість комерційним банкам керувати єдиним коррахунком банку за певними правилами, які реалізовані з допомогою дев'яти моделей. Банки в залежності від власних можливостей, структури банку та свого власного бачення як краще керувати єдиним коррахунком, вибирають модель функціонування СЕМП. Загалом існування моделей від нульової до восьмої надає можливість обслуговувати коррахунок кожною підпорядкованою філією незалежно від головного банку або ж навпаки під управлінням тільки головного банку чи регіональних банків в певних варіаціях.

7. Аналіз динаміки розвитку електронної комерції та кількості користувачів мережі Інтернет в Україні свідчить, що існують відповідні передумови для активізації використання електронних грошей в інтернет-розрахунках.

8. Поряд із діючими системами в Україні працює повноцінна і конкурентоспроможна НСМЄП, яка дає змогу фізичним і юридичним особам проводити безготівкові розрахунки за допомогою смарт-карток, а також зберігати й накопичувати заощадження у банках на карткових рахунках.

9. Розвиток інформаційних технологій в наш час сприяв появі міжнародного інформаційного простору – мережі Інтернет. З розвитком Інтернет-технологій відповідно з'являються та розвиваються нові ринки, що складають відповідний сегмент світової економіки і знаходять своє місце на ринках

10. В Україні ринок Інтернет-банкінгу знаходиться на етапі становлення, оскільки лише приблизно 560 тис. осіб користуються послугами банку через Інтернет, з яких близько 300 тис. – це фізичні особи. Комплексні послуги Інтернет-банкінгу надаються лише 10 банками із 176, які мають ліцензію, проте Інтернет-банкінг у нашій країні стрімко набуває популярності.

11. Використання електронних банківських послуг, зокрема Інтернет-банкінгу значно спрощує роботу банків, оскільки дозволяє автоматизувати роботу касирів і операціоністів, що особливо важливо для великих фінансових установ, де проводиться значна кількість трансакцій, до того ж використання онлайн-технологій дозволяє банкам збільшувати клієнтську базу.

12. Електронне банківництво як один з напрямів банківської справи має великий потенціал для подальшого розвитку і широкі перспективи.

Таким чином, банки за умов щораз більшої конкуренції намагаються запропонувати клієнтам ширше коло послуг і на вищому рівні задовольнити їхні потреби в банківському обслуговуванні.

13. Головною проблемою, що гальмує розвиток нових технологій в Україні, зокрема, інтернет-банкінгу, є відсутність законодавства та належного захисту в цій сфері.

14. Розвиток та впровадження сучасних інформаційних технологій в проведенні банківських бізнес-процесів, інформаційних банківських систем і відповідної реорганізації функціональної та організаційної структур дозволить реалізувати основні цілі банківського менеджменту – підвищити ефективність та якість обслуговування клієнтів, зменшити собівартість

послуг, централізувати функції підтримки бізнесів, оптимізувати інформаційні потоки, облік і формування звітності, що зрештою забезпечить прозорість та ефективність управління банком.

15. Інтернет-банкінг спрямований на підвищення якості обслуговування клієнтів, оскільки має ряд переваг, серед яких зростання оперативності проведення операцій, доступність для клієнта (операції стають цілодобово доступними без відвідування офісу банку), необмеженість, тобто можливість здійснювати платежі практично будь-якого призначення та контрольованість, оскільки будь-яке списання активів з карткового рахунку оперативно відображається у виписках. За допомогою систем Інтернет-банкінгу можна купувати і продавати безготівкову валюту, оплачувати комунальні послуги, доступ до Інтернету, рахунки операторів стільникового зв'язку, проводити безготівкові платежі, переказувати кошти між рахунками та відстежувати всі банківські операції по своїх рахунках за будь-який проміжок часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик Б.П. Банківські електронні послуги [Текст]: навч. посібник / Б.П. Адамик. – Тернопіль: Вид-во «Карт-бланш», 2005. – 94 с.
2. Адамик Б.П. Центральний банк і грошово-кредитна політика [Текст]: підручник / Б.П. Адамик. – Тернопіль: Карт-бланш, 2007. – 393 с.
3. Адамик Б.П. Центральний банк і грошово-кредитна політика [Текст]: підручник / Б.П. Адамик. - [2-ге видання, доп. і переробл.]. – К.: Кондор, 2011. – 416 с.
4. Бабенко О. Сучасні банківські технології: нові загрози та захист / О. Бабенко // Фінансовий ринок України. – 2012. - № 1
5. Банківські операції: підручник [Текст]: підручник / О.В. Дзюблюк, Я.І. Чайковський, Н.Д. Галалуп та ін.; за ред. О.В. Дзюблюка – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
6. Банківські операції: [Текст]: навч. посібник / М.І. Крупка, Є.М. Андрущак, Н.Г. Пайтра; [за ред. д-ра екон. наук, М.І. Крупки]. – Львів: Видавничий центр ЛНУ Івана Франка, 2009. – 248 с.
7. Банківський потенціал економіки України: [Текст]: монографія /за ред. д.е.н., проф. Б.Л. Луціва. – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – 448 с.
8. Батрименко В.В. Інформаційно-комп'ютерні технології у сфері сучасних міжнародних розрахунково-кредитних відносин [Текст] / В.В. Батрименко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 36 (Ч. II), 2002. – С. 176-181.
9. Башнянин Г.І. Управління ризиками платіжних систем у перехідній економіці [Текст]: навч. посібник / Г.І. Башнянин, О.Д. Вовчак, В.П. Страхарчук, А.Я. Страхарчук. – Львів: Вид-во «Новий світ», 2006. – 224 с.

10. Білецький С. НСМЕП: завершення пілотного проекту, перехід до промислової експлуатації [Текст] / С. Білецький // Вісник Національного банку України. – 2002. - № 4. – С. 62-65.
11. Брегеда О. Місце банківських послуг в інтернет-просторі України [Текст] / О. Брегеда // Вісник Національного банку України. – 2004. - № 6. – С. 23-25.
12. Бродська О. Тенденції та перспективи розвитку цифрових банківських технологій [Текст] / О. Бродська // Фінансовий ринок України. – 2012. - № 5 (103). – С. 6-8.
13. Висящев А. Вытеснит ли Интернет-банкинг филиальные сети? / А. Висящев // Банковское дело в Москве. - № 8. – 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bdm.ru.
14. Вовчак О.Д. Платіжні системи: [Текст]: навч. посібник / О.Д. Вовчак, Г.Є. Шпаргало, Т.Я. Андрейків – К.: Знання, 2004. – 342 с.
15. Волосович С. В. Ринок платіжних карток в Україні: розвиток та страхування [Текст] / С. Волосович // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 5. – С. 52-54.
16. Воронін А. Електронний банкінг та ризики його використання [Текст] / А. Воронін // Фінансовий ринок України. – 2009. - № 1. – С. 8-9.
17. Галактионов В. Банки предлагают – Думе решать / В. Галактионов, Д. Крупышев, А. Татаринов // Банковские технологии. – 2002. - № 2. – С. 18-23.
18. Галковська Т. Всі пішли в онлайн! «Дикий» ринок електронної комерції планують поставити в чіткі законодавчі рамки [Текст] / Т. Галковська // Дзеркало тижня. – 2010. - № 16. – С. 3-4.
19. Гриценко Р. Сучасні платіжні технології та їх використання у соціальній сфері [Текст] / Р. Гриценко // Вісник Національного банку України. – 2004. – жовтень. – С. 18-20.

20. Гриньков Д. Обіг електронних грошей в Україні: можливості та перспективи [Текст] / Д. Гриньков // Фінансовий ринок України. – 2012. - № 7-8. – С. 6-
21. Діяльність платіжних систем на ринку України в 2011 році // Вісник Національного банку України. – 2012. - № 3. – С. 12-17.
22. Деменков М.С. Інтернет-платежі в сучасній банківській сфері [Текст] / М. Деменков // Економіка. Фінанси. Право. – 2007. № 7. – С. 16-17.
23. Деньги стремительно перетекают в Интернет [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу: <http://e-commerce.com.ua>.
24. Дорошенко І. Впровадження розрахунків у євро міжнародними платіжними системами [Текст] / І. Дорошенко // Вісник Національного банку України. – 2004. - № 6. – С. 59-60.
25. Дубілей О. Перспективи розвитку карткових продуктів [Текст] / О. Дубілей // Вісник Національного банку України. – 2003. - № 10. – С. 11-13.
26. Дудченко М.А. Система TARGET як фактор прискорення мобільності інвестицій в ЄС [Текст] / М.А. Дудченко, А.М. Плахіна // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць Науково-дослідного економічного інституту. Спеціальний випуск. – 2009. - № 17. – С. 78-82.
27. Дяченко Б. Національна система масових електронних платежів: перспективи запровадження [Текст] / Б. Дяченко // Вісник податкової служби України. – 2002. - № 13 (квіт.) – С. 51-55.
28. Івасів Б.С. Історія виникнення та перспективи розвитку електронних грошей [Текст] / Б. Івасів // Світ фінансів. – 2008. - № 2 (15). – С. 157-160.
29. Івасів Б.С. Електронні гроші: можливості, тенденції розвитку та наслідки поширення / Б. Івасів // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/151.htm/

30. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління від 21.01.2004 за № 22 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. – 2004. - № 5. – С. 46-110.
31. Жидко К. Шляхи забезпечення дохідності операцій банку з платіжними картками [Текст] / К. Жидко // Вісник Національного банку України. – 2003. - № 5. – С. 28-31.
32. Заблоцька Р. Регіональний розвиток та регулювання електронного бізнесу в європейському співтоваристві [Текст] / Р.Заблоцька // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 36 (Ч. II), 2002. – С. 168-170.
33. Зайцев О. Неясная судьба SWIFT / О. Зайцев // Банковская практика за рубежом. – 2006. - № 11. – С. 50-58.
34. Загальні дані про кількість клієнтів, платіжних карток та платіжних пристроїв. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.Bank.gov.ua/doccatalog/document?id=44655.
35. Загальні показники розвитку ринку платіжних карток в Україні [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219.
36. Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» від 05.04.2001 № 2346-III // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. – 2001. - № 6. – С. 3-21.
37. Закон України «Про банки і банківську діяльність» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, 122п. 3 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
38. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків» від 18.09.2012 р. № 5284-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5284-17>.

39. Зарипов И.А. Электронные финансы, Интернет-банкинг: мировые тенденции и российская специфика / И.А. Зарипов, А.В. Петров // Междунар. Банк. Операции. – 2006. -№ 2. – С. 80-91.
40. Кіреєва К. Тенденції розвитку банківських операцій з платіжними картками в Україні / К. Кіреєва // Фінанси, облік і аудит. – 2010. - № 16. – С. 75-82.
41. Коваль І. Система електронних міжбанківських переказів НБУ / І. Коваль, В. Гаврилюк // Вісник Національного банку України. – 2005. - № 1. – С. 8-10.
42. Ковальов М. Формування національної системи масових електронних платежів в Україні [Текст] / М. Ковальов // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: Зб. тез. – Т., 2006. – Ч. 2. – С. 130-132.
43. Концепція запровадження нагляду (оверсайта) за платіжними системами в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України № 426 від 15.09.2010 року [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
44. Космінська О.М. Проблеми та перспективи розвитку Інтернет-банкінгу в банківських структурах України [Текст] / О. Космінська, Ю. Назаренко // Донецький ДНУ. Менеджер. – 2011. - № 3 (57). – С. 124-127.
45. Кочергін Д. Електронні гроші та питання грошово-кредитної політики / Д. Кочергін // Фінансовий ринок України. – 2012. - № 10 № 10 (108). – С. 3-7.
46. Кравець В. Деякі аспекти діяльності міжнародних платіжних систем [Текст] / В. Кравець, О. Махаєва // Вісник Національного банку України. – 2007. - № 5. – С. 23-27.
47. Кравець В. Діяльність міжнародних платіжних систем в Україні [Текст] / В. Кравець // Вісник податкової служби України. – 2005. - № 20 (трав.). – С. 37-38.

48. Кравець В. Розвиток платіжних систем в Україні та новітні форми розрахунків [Текст] / В. Кравець // Вісник Національного банку України. – 2011. - № 10. – С. 45-47.
49. Крамаренко Г. На шляху до єдиного європейського платіжного простору [Текст] / Г. Крамаренко, С. Левшаков // Вісник Національного банку України. – 2010. – жовтень. – С. 40-45.
50. Лапко Н. Система електронних платежів НБУ у 2009 році [Текст] / Н.Лапко // Вісник Національного банку України. – 2010. - № 2. – С. 29-31.
51. Лапко Н. Система електронних платежів НБУ у 2010 році [Текст] / Н.Лапко // Вісник Національного банку України. – 2011. - № 3. – С. 31-33.
52. Лейбов В. Критерії ідеального банку в контексті нових інформаційних технологій [Текст] / В. Лейбов, Н. Аніщук // Фінансовий ринок України. – 2012. - № 1 (99). – С. 14-16.
53. Логінов О. Історія становлення та розвитку платіжних систем України [Текст] / О. Логінов // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - № 12. – С. 131-135.
54. Лозовик Д. Перспективи розвитку системи електронних грошей в Україні / Д. Лозовик // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1213>.
55. Лютий І. Фінансово-економічна криза 2008-2010 рр.: деякі чинники та урок [Текст] / І. Лютий // Вісник Національного банку України. – 2011. - № 1. – С. 10-16.
56. Машина Ю.В. Електронна комерція – платіжні системи мережі Інтернет [Текст] / Ю. Машина // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.8. – С. 344-348.
57. Махаєва О. Електронні гроші: стан європейського ринку та його регулювання [Текст] / О. Махаєва // Вісник Національного банку України. – 2006. - № 8. – С. 30-34.

58. Махаєва О. Платіжна система Нідерландів і контроль за нею [Текст] / О. Махаєва // Вісник Національного банку України. – 2003. - № 12. – С. 48-53.
59. Махаєва О. Електронні гроші в Європі та Україні [Текст] / О. Махаєва // Вісник Національного банку України. – 2004. – Вип. 9. – С. 22-24.
60. Махаєва О. Електронні гроші: стан європейського ринку та його регулювання [Текст] / О. Махаєва // Вісник Національного банку України. – 2006. - № 8. – С. 30-34.
61. Міжбанківські розрахунки через СЕП у 2006 році [Текст] // Вісник Національного банку України. – 2007. - № 3. – С. 40-41.
62. Міщенко В. Розвиток безготівкових роздрібних платежів і технологій самообслуговування клієнтів банків в Україні [Текст] / В. Міщенко, М. Ніконова // Вісник Національного банку України. – 2013. - № 1. – С. 20-25.
63. Міщенко В. Електронні гроші: поняття, стан українського ринку та перспективи розвитку [Текст] / В. Міщенко, О. Махаєва // Банківська справа. – 2007. – № 3. – С. 3-19.
64. Меджибовська Н. Банківські послуги та Інтернет [Текст] / Н. Меджибовська // Банківська справа. – 2001. - № 5. – С. 41-43.
65. Мельниченко О. Аналіз стану використання сучасних платіжних засобів у контексті виведення готівкових коштів із позабанківського обігу в Україні [Текст] / О. Мельниченко // Вісник Національного банку України. – 2013. - № 1. – С. 26-31.
66. Михайлюк Г. Цивільно-правовий аспект нетрадиційної банківської послуги інтернет-банкінг [Текст] / Г. Михайлюк // Підприємництво, господарство і право. – 2010. - № 5. – С. 45-48.
67. Новак І.М. Час змін у СЕП [Текст] / І.М. Новак // Вісник Національного банку України. – 1997. - № 10. – С. 10-12.
68. Нормативна база НСМЕП [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=47087&cat

id=46471.

69. Омельчук Л. Стан міжбанківських розрахунків, що здійснювалися через СЕМП НБУ в 2003 році [Текст] / Л.Омельчук // Вісник Національного банку України. – 2004. - № 3. – С. 28-29.
70. Офіційний сайт асоціації учасників НСМЕП [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
71. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
72. Пацера М. Сучасний стан і перспективи розвитку Національної Системи масових електронних платежів [Текст] / М. Пацера // Вісник Національного банку України. – 2010. - № 1. – С. 41-43.
73. Пиріг С.О. Платіжні системи: навч. посібник [Текст]: навч. посібник / С.О. Пиріг. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – 240 с.
74. Петренко А. GRID як четвертий етап розвитку інформатизації [Текст] / А. Петренко // Дзеркало тижня. – 2007. 3 березня. – С. 1-13.
75. Підсумки роботи системи електронних платежів (СЕМП) щодо переказу коштів між банками за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.bank.gov.ua.
76. Підсумки роботи НСМЕП у 2010 році [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=74257>.
77. Пилипів О. Використання платіжних карток в системі електронних платежів [Текст] / О. Пилипів // Наук. Записки. Сер. Економіка ТДПУ. – 2006. – Вип. 20. – С. 132-133.
78. Платіжні системи: [Текст] навчальний посібник / О.Д. Вовчак, Г.Є. Шпаргало, Т.Я. Андрейків. – К.: Знання, 2008. – 341 с.
79. Погребна В. СЕМП НБУ: Міжбанківські розрахунки у 2005 році [Текст] / В. Погребна // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 2. – С. 26-27.
80. Податкова хоче посилити контроль за обігом електронних грошей [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу: <http://news.finance>

.ua/ua/1/0/all/2012/01/28/267406.

81. Податкова візьметься за електронні гроші WebMoney та інші. – [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу: <http://bank.konus.org.ua/podatkova/>.
82. Подчесова В.Ю. Подальші перспективи розвитку платіжної системи України на основі впровадження SEPA [Текст]/ В.Ю. Подчесова, О.О. Кибкало // Наука й економіка. – 2010. - № 2 (18). – С. 71-75.
83. Положення про електронні гроші в Україні: постанова Правління НБУ: прийнята 04.11.2010 р. № 481 / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1336-10>
84. Положення про порядок емісії спеціальних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням: постанова Правління НБУ: прийнята 30.04.2010 р. № 223 / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0474-10>
85. Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 26.05.2006 р. № 753 «Про схвалення Концепції поширення безготівкових розрахунків з використанням спеціальних платіжних засобів» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/753-2006-%D%BF>.
86. Постанова Правління Національного банку України від 14.06.2012 р. № 245 «Про затвердження Стратегічної програми розвитку безготівкових роздрібних платежів в Україні на 2012-2014 роки». ». – [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
87. Постанова правління Національного банку України від 24.06.2008 р. № 177 «Про схвалення Концепції вдосконалення організації робіт из готівкою в Україні на 2008-2012 роки». – [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

88. Постанова Правління Національного банку України від 04.11.2010 р. № 481 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10>
89. ПриватБанк і MasterCard запустили технологію [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/46581-6-privatbank-i-mastercard-zapustili-tehnologiyu-paypass.html>.
90. Рейтинг впровадження електронних платежів у 2011 році // The Economist Intelligence Unit. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=epayments2011
91. Рейтинг по групі Інтернет магазини [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу: <http://top.bigmir.net/show/e-shops/?u=1&t2=0>
92. Режим реального часу. Проблеми практичного застосування СЕП [Текст] // Вісник Національного банку України. – 2008. - № 4. – С. 26.
93. Річний звіт Національного банку України за 2011 рік. – К. – Національний банк України. – 2012. – 186 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: // <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=121938>
94. Савлук М. Електронні гроші: сутність та порівняльний аналіз якісних властивостей [Текст] / М. Савлук // Вісник Національного банку України. – 2004. - № 11. – С. 10-14.
95. Савченко А.С. СЕП – 2: результати промислового впровадження [Текст] / А.С. Савченко, В.С. Михайлова // Вісник Національного банку України. – 2008. - № 4. – С. 24-25.
96. Савченко А.С. Система електронних платежів нового покоління [Текст] / А.С. Савченко, І.С. Івченко // Вісник Національного банку України. – 2007. - № 2. – С. 2-4.

97. Савченко А. Розвиток платіжної системи України за десятиріччя [Текст] / А. Савченко, В. Кравець // Вісник Національного банку. – 2001. - № 8. – С. 10-12.
98. Савченко А. Виконання базових принципів для системно важливих платіжних систем у Системі електронних міжбанківських переказів НБУ [Текст] / А. Савченко, Є. Бургіна // Вісник Національного банку України. – 2003. - № 9. – С. 38-41.
99. Страхарчук А.Я. Інформаційні системи і технології в банках послуги [Текст]: навч. посібник / А. Страхарчук, В. Страхарчук. – К.: УБС НБУ: Знання, 2010. – 515 с.
100. Сенищ П.М. Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 10 [Текст] / П. Сенищ, В. Кравець, В. Міщенко, О. Махаєва, В. Крилова, Н. Грищук. – К.: Національний банк України, Центр наукових досліджень, 2008. – 145 с.
101. Тедеев А.А. Электронные банковские услуги и Интернет-банкинг: правовое регулирование и налогообложение [Текст] / А. Тедеев // – М.: Новый индекс, 2002. – С. 5-7.
102. Татянін В. Універсальна старт-картка «УкрКОС» [Текст] / В. Татянін // Вісник Національного банку України. – 2007. - № 3. – С. 18-19.
103. Толкачев С. Картки НСМЕП: зручність, безпечність, перспектива [Текст] / С. Толкачев // Вісник Національного банку України. – 2006. - № 1. – С. 54-55.
104. Узгодження правил систем електронних грошей. – [Електронний ресурс]. – 2012 – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=66296&cat_id=66292.
105. Усоскин В.М. Платежные системы: эволюция и риск-менеджмент [Текст] / В. Усоскин // Междунар. Банк. Операции. – 2006. - № 2. – С. 63-79.

106. Украинцы начали активнее покупать в интернете [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу: <http://e-commerce.com.ua>.
107. Федосеев А. Россияне осторожничают с NFC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.comnews.ru/node/66965>.
108. Харченко В. Деякі особливості та напрямки розвитку національної системи масових електронних платежів [Текст] / В. Харченко, Р. Капралов // Економіст. – 2007. - № 3. – С. 32-34.
109. Харченко В. «Електронний студентський квиток» - перший крок до впровадження «соціальної картки» [Текст] / В. Харченко, Р. Капралов // Вісник Національного банку України. – 2007. - № 7. – С. 42-45.
110. Цветкова Н. Електронні гроші, їх переваги та недоліки / Н. Цветкова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/poradnyk/105.htm.
111. Чирок А. Система електронних розрахунків як засіб оптимізації фінансових потоків [Текст] / А. Чирок // Економіка. Фінанси. Право. – 2002. - № 4. – С. 28-32.
112. Чистилін Д. Еволюційний розвиток світової економіки та інтеграції України [Текст] / Д. Чистилін // Економіст. – 2007. - № 1. – С. 80-87.
113. Чуб О.О. Розвиток Інтернет-банкінгу в глобальному середовищі [Текст] / О. Чуб // Вісник Української академії банківської справи. Збірник наукових праць. – 2009. - № 1. – С. 58-65.
114. Чумаков А.Г. Інформаційні системи і технології у фінансах [Текст] / А.Г. Чумаков. – К.: Вид-во Європейського університету, 2008. – 146 с.
115. Шалига Т. Підходи до проектування інфраструктури банківського дистанційного обслуговування [Текст] / Т. Шалига // Вісник Національного банку України. – 2011. - № 7. – С. 60-63.
116. Шевчук О.А. Безготівкові розрахунки за допомогою пластикових краток [Текст] / О. Шевчук // Вісник Національного банку України. – 2003. - № 4. – С. 30-36.

117. Шкудун Д. Моделювання роботи банку в системі електронних платежів [Текст] / Д. Шкудун // Вісник Національного банку України. – 2001.- № 1. – С. 41-43.
118. Шульга Н. Конкурентна позиція банку на ринку платіжних карток [Текст] / Н. Шульга, О. Сокольська // Вісник Національного банку України. – 2002. - № 3. – С. 50-54.
119. Юргелевич С. Правові аспекти електронної комерції [Текст] / С. Юргелевич // Вісник Національного банку України. – 2001. - № 4. – С. 32-35.
120. Юрчук Г. Мережа Інтернет – сучасний канал і середовище надання фінансових послуг [Текст] / Г.Юрчук // Вісник Національного банку України. – 2002. - № 7. – С. 52-58.
121. Яремко С.А. Напрямки розвитку сучасних інформаційних технологій у банківських структурах України. [Текст] / С. Яремко, І. Кудирко // Соціум. Наука. Культура. (28-30 січня 2009 р.), МНПІК. – Київ. – 2009.- С. 213-218.
122. Godschalk Hugo T. C. Computergeld. Entwirkungen und ordnungspolitische Probleme des elektronischen Zahlungsverkehrsystems. Frankfurt / M., 1983. – S. 53 ff.
123. http://i-forum-help.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=6&Itemid=9&lang=ru.
124. <https://ibank.aval.ua/registration.html>
125. http://www.eximb.com/ukr/personal/everyday/internet_banking/tarif/
126. <http://www.content.com.ua/1761>
127. http://www.prostobiz.ua/rko/stati/internet_banking_preimuschestra_i_nedost_atki_onlayn_sistem_otechesvennyh_bankov
128. http://www.pumb.ua/ua/pro_bank/presa_pro_bank
129. <https://privat24.privatbank.ua/p24/accountorder?oper=prp>

